

Podborský, Vladimír

Jihomoravská halštatská sídliště - II

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1972, vol. 21, iss. E17, pp. [5]-54

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109486>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VLADIMÍR PODBORSKÝ

JIHOMORAVSKÁ HALŠTATSKÁ SÍDLIŠTĚ — II

Ve SPFFBU E 15, 1970, 7—102 (obr. 1—39, tab. I—XX), vyšla první část mé studie o jihomoravských halštatských sídlištích. Obsáhla pojednání o historii poznání sídlištní problematiky jihomoravského halštatu, vymezila nálezový katastr a chronologické rozpětí sledovaných sídlišť, pojednal jsem v ní dále o druzích sídlišť, nastínil problematiku klasifikace sídlištních objektů a jejich funkce a podal analýzu keramického inventáře jihomoravských halštatských sídlišť včetně drobných hliněných předmětů.

V této druhé části navazuji na část první analýzou kovových předmětů, kamenných artefaktů, parohových a kostěných předmětů a zmiňuji se též o výskytu jantarových a skleněných předmětů. Závěrem pak pojednávám o problémech relativní chronologie shromážděného inventáře jihomoravských halštatských sídlišť a o otázkách historicko-spoolečenských.

Číslo textových obrázků druhé části (č. 40 ad.) navazují na číslování obrázků z části první; z technických důvodů nebylo možno navázat na první část v číslování fotografických tabulek (č. I—VI) a textových poznámek.

Kovové předměty

Spony. Nejstarším typem spony, provázejícím horákovská sídliště je spona harfovité, typický prvek východoalštatského stupně HC; v Brně-Obřanech provází železná harfovité spona již mladší podolskou keramikou.¹ Z vlastního halštatu je znám tento typ spony z těšetické osady (obr. 40:5), bohužel pouze z náhodného nálezů² a ve zlomku z Jaroměřic (obr. 40:6). — Vývojem, rozšířením a datováním harfovité spony se podrobně zabývali již J. Böhm a J. Filip,³ dnes se považuje za doložený její jihovýchodní (východoalpský) původ,⁴ i dlouhé časové rozpětí jejího výskytu (nastupuje vývojem ze sedlovité spony asi již v HB a objeví se ještě v celcích spolu s certoskou sponou, jako např. v Brně-Obřanech, hrob č. 140, či v Seloutkách, hrob č. 3⁵).

Podobně delší časový rozptyl má brýlovitá spona, jejíž poněkud zvláštní (čtyřrůžicovou?) variantu máme doloženu ze starohorákovského celku z Podivína (obr. 15:2); jde tu o jemnější bronzový předmět s kosodélně rozšířenou středovou destičkou, v níž tkví vysoký bronzový nýt; na středové destičce je přichycena železná ploténka, která tu měla asi utěšňovací funkci. — Rozšířením brýlovité spony

¹ F. Adámek, Hradisko, tab. 119: 8, 9; 122: 18; 129: 2, 3.

² V. Podborský, Těšetice, tab. XXVII: 16.

³ J. Böhm, Základy halštatské periody, 140, 142; J. Filip, Popel. pole, 84, 96, 123 ad.

⁴ Srov. již R. Beltz, ZfE 45 (1913), 681; týž, ERL 3 (1925), 290; nově též St. Foltiny, Chronologie, 40; J. Říthovský, AR 12 (1960), 230.

⁵ F. Adámek, Hradisko, tab. 129; A. Gottwald, Ročenka Prostějov 5 (1928), 12; J. Filip, Popel. pole, 142.

se již zabývala dlouhá řada autorů, kteří vesměs dokládají její rozšíření od středoa jihovýchodoevropských zemí po Řecko;⁶ jejím domovem je střední Podunají, zasahuje však až do Hallstattu.⁷ Ve střední Evropě vystupuje ponejvíce v mladším HB až HC₁, pozdější exempláře jsou vzácné.⁸ Podivný nález není arci nejtýpější, lze však na něho vztáhnout běžná klasifikační měřítka. Jeho náleзовé prostředí ukazuje rané keramické formy horákovské kultury.

Na horákovských sídlištích se dosud objevila řada variant lodkovité spony; za starší bývají považovány lodkovité spony s jednoduchou či dvojitou spirálou (jednostranné vinutí) a prostou krátkou patkou; mladší vývoj přináší prodloužení a seštíhlení zachycovače a zejména jeho koncovou profilaci.⁹ Tomu odpovídá často již i kratší oboustranné vinutí péra. — Původ lodkovitých spon bývá hledán v Itálii, kde nastupují vývojem ze spon typu *Sanguisuga* přes malé masivní *Mignata*-spony již ve 2. protoetruské periodě O. Montelia¹⁰ (v oblasti střeđozápadoitalské kultury Marino¹¹); zobečnely pak zejména v raněželezné době (stupně Bologna 2 a 3, Este 2),¹² tj. v 8. a 7. stol. H. Müller-Karpe hledal jejich původ přímo v jihovýchodoalpském prostředí,¹³ což však F. Staré odmítl.¹⁴ Loďkovité spony jsou značně rozšířeny i v západohalštatském prostředí, početně jsou zastoupeny i v samém Hallstattu. Je-li celkem dobře postižitelný typologický vývoj tohoto druhu spony, její datování není ještě zcela jednoznačné; 2. protoetruská perioda ve střední Itálii (1000—900 př. n. l.), kde se výskyt nejstarší loďkovité spony počíná, odpovídá podle chronologie H. Müller-Karpa staršímu úseku střeđoevropského HB. S tímto stupněm také jmenovaný badatel spojoval výskyt nejstarších spon ve Slovinsku, čemuž měl odpovídat i moravský nález z Podolí;¹⁵ odtud ovšem není znám náleзовý celek a protože na pohřebišti v Podolí se nepochybně pohřbívalo ještě hluboko v HC, není pochyb, že podolská spona bude mladší. V jihoněmeckém prostředí jsou loďkovité spony s jednostranným vinutím doloženy nejdříve koncem HC₂, spíše až v HD₁ podle systému G. Kossacka.¹⁶ — Z hlediska slovinských nálezů je navíc problematický i chronologický rozdíl mezi oběma výše charakterizovanými variantami loďkovité spony, neboť tvary s profilovaným ukončením prodlouženého zachycovače tam patří již ke starším typům,¹⁷ ve Venetii pak se obě varianty setkávají ve stejných hrobových celcích.¹⁸ Shora nastíněný chronologický rozdíl mezi oběma variantami však je ve střeđoevropském prostředí platný, neboť souhlasí jak s vývojovou tendencí ostatních

⁶ O. Wohnicky, WPZ 20 (1933), 91 ad.; J. Böhm, Základy, 126, J. Filip, Popel. pole, 66; H. Müller-Karpe, Beiträge I, 124, 128 ad.; K. Horedt, Dacia 8 (1964), 127, mapa rozšíření na obr. 4; St. Foltiny, MAGW 93—94 (1964), 99.

⁷ K. Kromer, Das Gräberfeld von Hallstatt, passim.

⁸ St. Foltiny, MAGW 93—94 (1964), 99.

⁹ O. Wohnicky, WPZ 20 (1933), 92; J. Paulik, AR 12 (1960), 334; R. Pittioni, Italien — Urgeschichtliche Kulturen, Stuttgart 1962, 287—88.

¹⁰ O. Montelius, Die vorklassische Chronologie Italiens, 63; M. Hoernes, Die Hallstattperiode, AfA NF 3 (1905), obr. IX/II: 10; R. Beltz, ZfE 45 (1913), 687; tgž, ERL 3 (1925), 294; J. Filip, Popel. pole, 124; F. Staré, Arheol. vestnik 5 (1954), 39.

¹¹ R. Pittioni, Italien, 284 ad.

¹² H. Müller-Karpe, Beiträge I, 83, 98.

¹³ Tgž, Arheol. vestnik 4 (1953), 57.

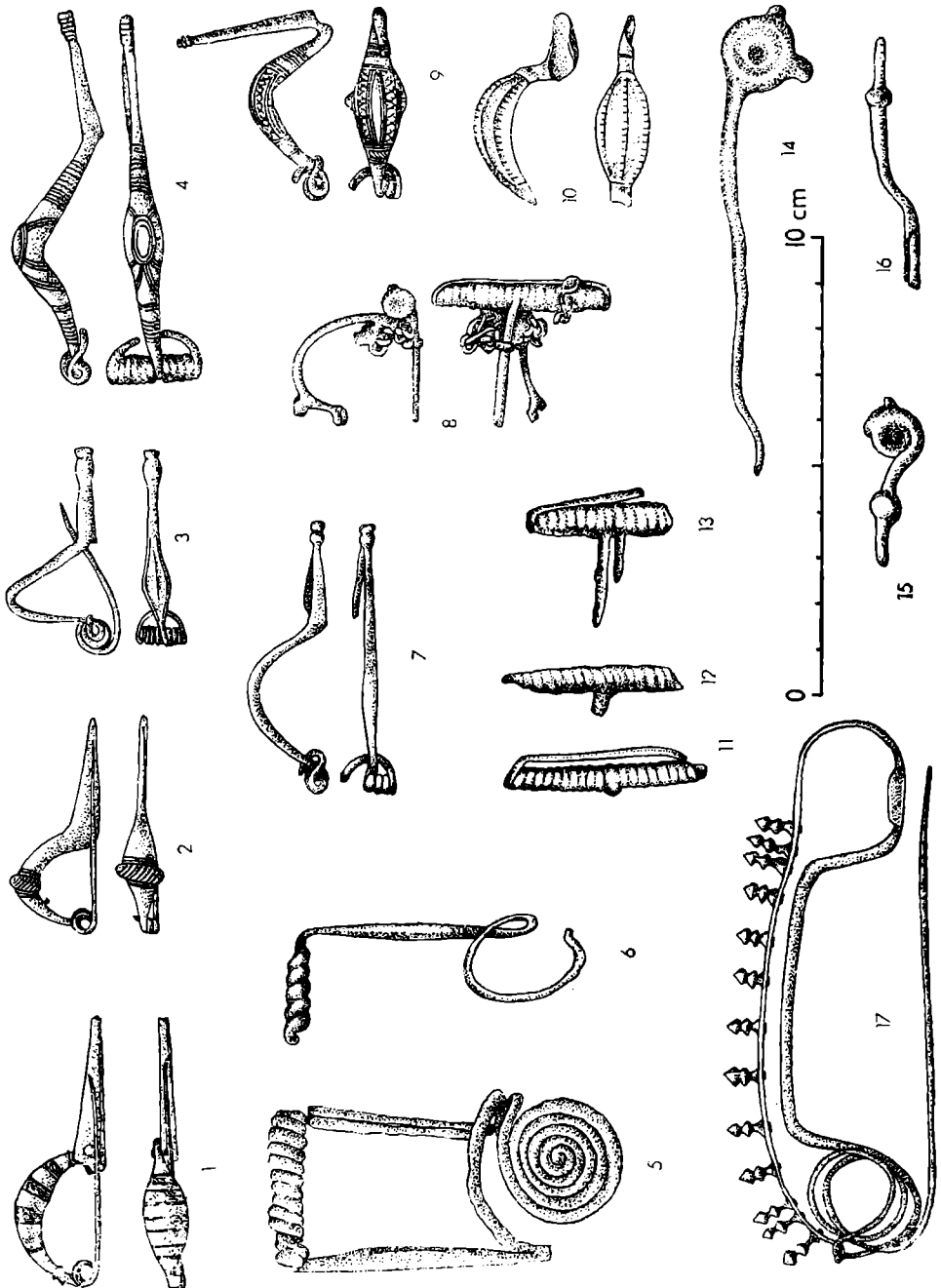
¹⁴ F. Staré, l. c., passim.

¹⁵ H. Müller-Karpe, Arheol. vestnik 4 (1953), 54; — sponu z Podolí vyobrazuje J. Filip, Popel. pole, obr. 75: 3.

¹⁶ G. Kossack, Südbayern I, 32, 40.

¹⁷ H. Müller-Karpe, l. c., 55, obr. 1; F. Staré, l. c., 40.

¹⁸ H. Müller-Karpe, Beiträge II, tab. 102: 7, 16, 11; O. H. Frey, Germania 40 (1962), 67, obr. 5 aj.

Obr. 40. Jihomoravské halštatské spony ze sídlištních nálezů. 1 — Křepice (bronz + železo). 2 — Olbramovice—Leskoun (bronz). 3—4 — Křenovice (bronz). 5 — Těšetice (železo). 6—16 — Jaroměřice n. R. (7, 9, 10 bronz, ostatní železo). 17 — Stfělice (bronz). (Kresba: S. Ševčík.)

typů spon, tak s výskytem oboustranného vinutí u spon s prodlouženou a profilovanou patkou.

Za nejstarší můžeme na jihomoravských halštatských sídlišťích považovat sponu leskounskou (obr. 40:2) s masivním prostým zachycovačem a příčným výstupkem na lučíku, která se tvarově velmi blíží citované již sponě podolské, dále sponě z horákovské „Hlásnice“¹⁹ i exemplářům z Hallstattu, zejména z hrobu č. 500,²⁰ které patří ke starším na lokalitě. Také spony z Halimba v záp. Maďarsku²¹ a z Röschitz v Dolním Rakousku,²² které jsou zcela shodné s naší sponou z Leskouna, pocházejí ještě z prostředí HC. Analogické exempláře z Velem St. Vid²³ nejsou přesněji datovatelné. — Podobně velmi starobylým dojmem působí spona z Křepic (obr. 40:1), která má zachycovač jehly přinýtován druhotně k lučíku; lučík sám nápadně připomíná tvarem i příčně řazenou výzdobou staré obloukové spony, resp. spony pijavkovité.²⁴ — Rovněž ještě do HC lze zařadit fragmentární sponu z Jaroměřic (obr. 40:10) se třemi podélnými, příčně přesekávanými žebry na vnější straně lučíku; i ona měla původně velmi krátký zachycovač. Analogií zde může být jedna ze spon z Abrahámu,²⁵ část spony z hrobu č. 18 ze Slatinek,²⁶ i dokonale vypracovaná spona ze sídliště u Vrbátka v Olomoucku.²⁷ — Další spona z Jaroměřic (obr. 40:9) nese rovněž pestrou, avšak rytou výzdobu na lučíku; patku má již silně protaženou a na konci profilovanou a zlomkovité péro dovoluje soudit, že spona měla již krátkou tětivu. Podobná spona pochází z jižní Moravy ještě z Bučovic,²⁸ rovněž ovšem z blíže neurčitelného prostředí, a dále z Býčí skály u Habrůvky.²⁹ Chronologické postavení těchto spon je určeno v západohalštatském prostoru horizontem HD₂,³⁰ a na jižní Moravě náleží spíše asi již do pozdního horákovského stupně. — Mladšími variantami mladých lodkovitých spon jsou jednoduché fibulové tvary s prostým, drátovitým, nanejvýše nepatrně zesíleným lučíkem (Jaroměřice, Křenovice — obr. 40:7,3), obě s protaženou patkou a koncovou profilací; jejich oboustranné vinutí péra ukazuje na velmi pozdní datování. Velmi důležitým typem pozdní spony je kolínkovitá spona s oboustranným protažením péra a prodlouženou, na konci profilovanou patkou z Křenovic (obr. 40:4). na pohřebišti v Hallstattu se kolínkovité spony objevovaly v hrobech spolu s podkovovitými dýkami, takže jsou datovány obecně do HD-LA.³¹ Některé exempláře z jižního Německa mají již knoflíkovitě ukončenou patku zvednutou, takže je na nich již shledáván vliv certoské konstrukce³² a G. Kossack je klade případně již do starého laténu.³³

¹⁹ J. Skutil, Šlapanský zpravodaj 4 (1937), sponu neuvádí, srov. však J. Nekvasil, disertace III, tab. 15; spona uložena v MM Brno, inv. č. 64549.

²⁰ J. Filip, Popel. pole, 125; K. Kromer, Das Gräberfeld von Hallstatt, Firenze 1960 (dále jen Hallstatt), tab. 93: 1.

²¹ I. Lengyel, AÉ 86 (1959), 169, tab. XXXV: 5.

²² A. Stift-Gottlieb, MAGW 61 (1931), tab. 2: 18; R. Pittioni, Urgeschichte, obr. 423: 18.

²³ K. Miske, Die prähistorische Ansiedlung Velem St. Vid I, Wien 1908, tab. XXXVIII: 47, 49.

²⁴ H. Müller-Karpe, Arheol. vestnik 4 (1953), 54 ad.; J. Paulík, AR 12 (1960), 334.

²⁵ J. Paulík, l. c., obr. 127: 3.

²⁶ A. Gottwald, ČVMSO 48 (1935), obr. 1: 9.

²⁷ V. Podborský, diplomní práce III, tab. 68: 2.

²⁸ Ibidem, tab. 14: 11.

²⁹ J. Nekvasil, disertace III, tab. VII.

³⁰ H. Zürn, Germania 30 (1952), 38; G. Kossack, Südbayern I, 32; J. Filip, Keltové, 252.

³¹ R. Belz, ZfE 45 (1913), 690; týž, ERL 3 (1925), 294; J. Filip, Keltové, 252.

³² M. Hell, WPZ 29 (1942), 62, obr. 1: 4.

³³ Südbayern I, 25.

Další spony z jihomoravských sídlišť mají již samostřilovou konstrukci (obr. 40:8, 11—13). Jde tu vesměs o železné zlomkovité exempláře, z nichž významná je zejména spona s vysokým páskovým lučíkem a fragmentární patkou, jež by mohla být považována za laténskou sponu s rámcovým zachycovačem (obr. 40:8) a která by tedy byla velmi důležitým dokladem přežívání pozdní halštatské kultury až do 1. stol. př. n. l. Spona má rzí přichycený jemný železný řetízek, složený z drobných článečků, který asi sloužil k zajištění předmětu proti ztrátě. Konstrukční ovlivnění laténskou sponou dokládají dále zlomky železných spon s uzlíky na lučíku (obr. 40:15, 16); lze je srovnávat se středolátenskými sponami spojené konstrukce a datovat tudíž podobně jako výše zmíněný exemplář velmi hluboko k přelomu letopočtu; tu však je nutno mít na mysli, že dotyčné spony se neváží přímo na určitý druh keramiky a že na jaroměřických sídlištech se objevuje také vlastní keramika keltská. Dlouhé tětivy spon pak jsou příznačné zejména pro pozdní halštat (5. stol.);³⁴ u vysloveně laténských spon se vyskytnou jen zřídka.

Výjimečným zjevem střeoevropského pozdního halštatu je posléze známá střelická spona s kuželkami na drátovitém lučíku (obr. 40:17), získaná F. Vildomcem údajně v halštatské jámě.³⁵ Sám nálezce ji datoval podle konstrukce do střední doby laténské, čehož se přidrželi i další autoři.³⁶ Spona je předmětem originálním a na základě její konstrukce by ji bylo možno položit podle rozboru J. Filipa na rozhraní mezi staro- a středolátenskými obdobími. J. Filip však již také zdůraznil halštatskou dekorativní tradici střelické spony a shledal vzdálené analogie ozdobným kuželkám z východní Evropy;³⁷ zde by bylo možno připomenout ještě A. Martonem uváděné obloukovité spony s obdobnými kuželkami na lučíku,³⁸ jaké jsou na sponě z Debalceva z Ukrajiny a které by jen halštatskou provenienci střelické spony potvrzovaly. Střelická spona však je od uvedených analogií poněkud odlišná a zůstává nadále ojedinělým zjevem. K jemnějšímu datování se proto nehodí.

Jehlice. V mladé době halštatské jehlice ztratila svůj dřívější význam jak po stránce funkční, tak i chronologické. Na sídlištech se objevila častěji ještě bronzová jehlice, typologicky navazující mnohdy na typy předešlé doby. Většina shromážděných jehlic (obr. 41) však pochází bez bližších náleзовých okolností; jejich hodnocení může být tedy pouze rámcové.

Jehlice s miniaturní vázičkovitou hlavicí (obr. 41:29) je zřejmě přežitkem mladší a pozdní doby bronzové, ačkoliv její výskyt i v platěnické kultuře³⁹ ukazuje, že ani ve vlastním halštatu není výjimkou. Tvary s miniaturní hlavicí se v rámci vázičkovitých jehlic považují za mladší,⁴⁰ ojediněle se objeví ještě i na jehlici s labutkovitým krčkem.⁴¹ Chronologický význam však vázičkovitá jehlice pro halštat nemá, leč bychom předpokládali, že nepřežívá až do halštatu pozdního; pak by jaroměřický nález potvrzoval existenci tamnějšího sídliště již v průběhu středního horákovského stupně, jak jsme již několikrátě poukázali.

³⁴ J. Filip, *Keltové*, 77 ad.; *tjž.*, *Keltská civilisace*, obr. 21.

³⁵ F. Vildomec, *ČVMŠO* 45 (1932), 40.

³⁶ J. Filip, *Popel. pole*, 146; *M. Šolle*, *PA XLVI* (1955), 122.

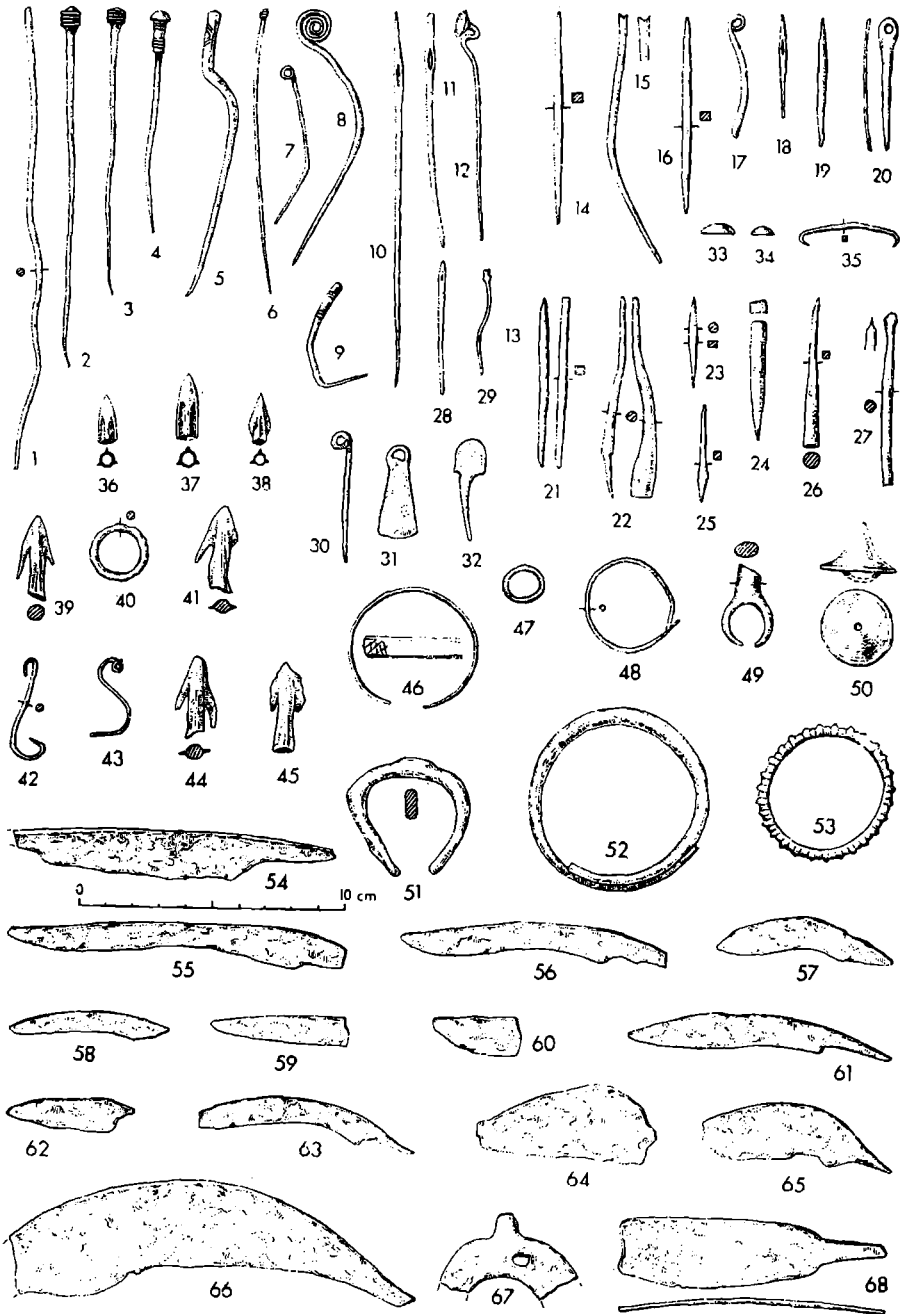
³⁷ J. Filip, *Popel. pole*, 146.

³⁸ A. Marton, *AE* 31 (1911), 346, obr. 8, 9.

³⁹ J. Filip, *Popel. pole*, 96; J. Adamczyková, *AR* 5 (1953), 672; V. Podborský, *SPFFBU E* 1 (1956), 35.

⁴⁰ J. Adamczyková, l. c., 666 (zde další literatura); *St. Foltiny*, *Chronologie*, 50.

⁴¹ A. Götze, *ERL* 8 (1927), 414.

Obr. 41. Drobné kovové předměty ze sídlištních nálezů. 1–11, 13–49, 51, 52, 55–68 — Jaroměřice n. R. 12 — Brno-Obřany-Hradisko. 50, 53, 54 — Těšetice. (Kresba: S. Ševčík.)

Jehlice s hranolovitou hlavicí se stříškou (obr. 41:4) je dosud unikátní a jen vzdáleně se přibližuje — zejména svým plášťovým ukončením krčku — jehlicím s násobenou hlavicí (viz pozn. č. 201), které v Dolním Rakousku a Štýrsku patří k charakteristickému projevu stupně HC⁴² a někdy zde dokonce přibírají labuťkovité ohnutí krčku. Pro datování jaroměřického exempláře není jinak žádných podkladů.

Jehlice se zvlněným krčkem (obr. 30:28; 32:17; 41:5) může mít buď miniaturní kulovitou hlavicí, nebo je zcela bez hlavice a pouze krček může být ohráněn, nebo i jednoduše zdoben. Tento typ je zřejmě odvozen od jehlice s labuťkovitým krčkem a vzhledem k jeho nálezovému prostředí (je mi znám zatím pouze z pozdněhorákovských sídlišť) jej lze považovat za pozdněhalštatský. — Vlastní jehlice s labuťkovitým krčkem je známa pouze z Brna-Obřan (obr. 41:12); má miskovitou hlavicí zcela ve stylu slezských jehlic.⁴³ Na Moravě nemá analogii. Labuťkovité jehlice jsou považovány spíše za západohalštatský prvek,⁴⁴ neboť na Slovensku a v Maďarsku celkem nepřicházejí. Jak ukázal J. Kostrzewski, je rozmanitost hlavic labuťkovitých jehlic dána tradicí doby bronzové, labuťkovité prohnutí krčku, které bylo funkčně dokonalejší, je však znakem rané železné doby.⁴⁵ J. Kostrzewski považuje typ s miskovitou či kuličkovitou hlavicí za starší (HC), hlavice více profilované jsou mu znakem spíše HD.⁴⁶ Obřanský exemplář lze spojit pravděpodobně spíše již s některými horákovskými nálezy z lokality. — Jehlice s ohnutým krčkem a hlavicí svinutou v očko (obr. 30:27) je tvarem odvozeným, na nějž platí hodnotící kritéria jehlic s hlavicí svinutou v očko (srov. pozn. č. 206), i jehlic labuťkovitých.

Jehlice s růžicovou hlavicí (obr. 30:23; 41:8) je svým principem typem velmi starým,⁴⁷ přichází však ještě i na pohřebišti v Hallstattu⁴⁸ a dosti často ještě v HD ve Slezsku a Polsku, zde i jako jehlice dvoj- až vícerůžicové.⁴⁹ K datování se nehodí. — Dvě jaroměřické jehlice s válcovitou, horizontálně rýhovanou hlavicí (obr. 41:2, 3) navazují na tvary pozdněbronzové, o nichž již byla řeč výše (část I., pozn. č. 209) a stejně je tomu s jehlicemi s jemně vroubkovanou hlavicí (resp. krčkem — obr. 23:9; 30:25; 41:6) a s hlavicí kyjovitou (obr. 41:9). — Ostatní jehlice, pokud se v sídlištním materiálu objevily, jsou zcela netypické (obr. 17:12; 18:12; 30:24).

Jehly. Z řady sídlišť pocházejí tenké bronzové, ale častěji již železné jehly se zduřelým krčkem s otvorem pro navlečení nitě (obr. 18:13; 41:10, 11, 18, 28). Tvarově lze rozlišit jehly s oboustranným hrotem a jehly s tupým týlem; oba tvary se vyskytnou početně na četných sídlištních ve středním Podunají.⁵⁰ Chronologického významu nemají.

Náramky. Z těšetického objektu č. 34 pochází uzavřený bronzový náramek s příčnými výstupky po obvodu (obr. 41:53); zlomek podobného, avšak masivnějšího

⁴² M. Much, Kunsthistorischer Atlas, tab. XLII: 6, 7; XLIII: 14; R. Pittioni, Urgeschichte, 580, obr. 404; K. Kromer, Hallstatt, tab. 3: 34, 35; 38: 1, 5; 41: 7 ad.; St. Foltiny, Chronologie 52.

⁴³ R. Glaser, Die bemalte Keramik der frühen Eisenzeit in Schlesien, Leipzig 1937, tab. 16: 16, 28, 30; J. Kostrzewski, Wielkopolska, 138, obr. 384.

⁴⁴ J. Filip, Popel. pole, 96.

⁴⁵ J. Kostrzewski, l. c., 138.

⁴⁶ Týž, l. c.

⁴⁷ J. Filip, Pravěké Československo, 193; týž, Popel. pole, 64; St. Foltiny, Chronologie, 51.

⁴⁸ K. Kromer, Hallstatt, tab. 57: 2.

⁴⁹ R. Glaser, l. c., tab. 4, 16 aj.; J. Kostrzewski, Wielkopolska, 138, 152.

⁵⁰ Srov. např. K. Miske, Die prähistorische Ansiedlung Velem St. Vid I, Wien 1908, tab. XIII: 1—19 aj.

náramku je z Oslavan-Nápirek (obr. 32:14). Výzdoba povrchu nižšími plastickými výstupky (žebry) má tradice halštatské,⁵¹ avšak zejména častá je v latěnu. Přímé analogie těšetického náramku lze uvést ještě z prostředí HC z Röschitz a Statzen-dorf z Dolního Rakouska⁵² a z Halimba v Maďarsku.⁵³ — Zmínit je třeba dále náramek z tenkého bronzového pásku s jemně rýsovanou výzdobou, který pochází z jaroměřických sídlišť (obr. 41:46) a který se svým dokonalým provedením hlásí již do pozdního halštatu. Pozdněhalštatský je také bronzový houpačkovitě prohnutý kruh z Troubska (obr. 31:38), který bohužel nemá náleзовé okolnosti. Drobné bronzové tyčinkové náramečky (obr. 30:22; 41:48) jsou z typologického hlediska bezvýznamné stejně jako železné kruhy (obr. 21:7, 13; 41:52).

Nože. Bronzové a zejména již železné nože nejsou na horákovských sídlištích žádnou vzácností; typologicky však postrádají významu stejně jako další typy drobných nástrojů. Lze rozlišit 2 základní varianty nožů: tvary s celkem rovným (nejvýše jen nepatrně klenutým) hřbetem a mírně zvednutým hrotem (obr. 32:12; 30:20; 41:54, 68) a tvary obloukovitě prohnuté se symetricky zúženým hrotem (23:11; 32:13; 34:7, 8; 41:56—58, 61, 63, 65, 66). V obou případech jde o prosté ploché nože s trnem, na němž bylo původně dřevěné (kostěné?) obložení, jehož stopy jsou zejména na některých železných nožích dobře patrné. Z typologického hlediska by byla starší forma první, navazující ještě na esovitě prohnuté nože pozdní doby bronzové; druhá varianta vystupuje však daleko častěji (jde vesměs již o železné tvary) a lze ji považovat za příznačnou pro mladý halštát.⁵⁴

Dlátka, šídla. Zejména z jaroměřického Hradiska pochází řada drobných železných tyčinek (obr. 41:14—16, 19—27) buď oboustranně zahrocených, nebo s jedním koncem dlátovitě roztepaným a pod. Vyskytují se i na křepickém a obřanském Hradisku a lze je považovat za drobné domácí nástroje. Ojedinelým exemplářem je tenké bronzové šídlo vsazené do kostěného držadla, které pochází rovněž z Křepic (část II., tab. III:15).

Kopí. Dlouhá štíhlá železná kopí s prodlouženou tulejkou s prstencovitým ukončením se vyskytují zejména v horákovských mohylách (Suchohrdly — Starý Zámek—obr. 21:6, 20; Horákov, Holásky, Oslavany-Kukla aj.), na sídlištích jsou jejich zlomky jen velmi vzácným zjevem (obr. 30:29; 34:19).

Šípky. Šípky jsou vesměs bronzové (železná je výjimkou — obr. 41:41) a objevují se nejméně ve 4 variantách. Šípky s tulejkou a křídélky jsou tradičním typem doby bronzové; objevily se početně v Křepicích (část I., tab. V:1, 4—9), kde ovšem jejich datování je asi různé, i v Jaroměřicích (obr. 41:39, 41, 44, 45). Znamená to, že šípka s tulejkou a křídélky přežívá asi až do pozdního halštatu a tudíž k datování není vhodná. — Za halštatský typ šípky lze považovat plochý tvar s ostny (obr. 21:18; 37:11), který byl napodobován i v parohovině (část II., tab. IV:15). a šípku s křídélky a trnem (obr. 21:15—17, 19); křepická šípka s vidlicovým trnem (část I., tab. V:2)

⁵¹ J. Filip, Popel. pole, 98; J. Böhm, Kronika, 361.

⁵² A. Stijft-Gottlieb, MAGW 61 (1931), 295, tab. I: 12, 13; R. Pittioni, Urgeschichte, 594, obr. 422: 12, 13.

⁵³ I. Lengyel, AÉ 86 (1959), tab. XXXIII: 5, 8.

⁵⁴ Jednoduché obloukovité nožičky se běžně vyskytují na středomoravských platěnických pohřebištích (Slatinky, Seloutky, Určice atd.), srov. též J. Filip, Popel. pole, 98.

je ojedinělá. — Z těšetického objektu č. 47 pochází štíhlý, dutý, mírně hráněný bronzový hrot (obr. 23:8), který měl nejpravděpodobněji rovněž funkci střely, podobně jako jeho napodobeniny v železe či parohu (obr. 21:9).

Dosti často se v našem pramenném materiálu setkáme s trojhrannými šípkami. Zabýval se jimi několikrát J. Skutil, který také podal jejich soupis z celé Moravy a přehled názorů o jejich rozšíření a významu.⁵⁵ Z jihomoravských sídlišť jsou trojhranné šípky známy z Jaroměřic (obr. 41:36—38), Křenovic, Křepic, Leskounu u Olbramovic a Náporek u Oslavan (obr. 32:16), pomineme-li 8 kusů těchto šipek z Býčí skály u Habrůvky. Většinou tedy pocházejí z výšinných pozdních sídlišť. Tato skutečnost je důležitá vzhledem k historické závažnosti rozšíření trojhranných šipek, považovaných dříve za typicky skytské předměty a skutečně také často i u nás v souvislosti s památkami skytsko-halštatskými nalezených.⁵⁶ Trojhranné šípky jsou masově nalézány zejména v severním Přičernomoří, kde jsou známy i jejich kadluby a kde se jich nachází v hrobech v toulcích celé stovky.⁵⁷ Odtud se šířily jak na východ po celé Sibiř, střední Asii a předním Orientu, tak i do střední a dokonce i západní Evropy. Problémem se zabývala řada autorů, nověji O. Kleemann⁵⁸ odmítnul dřívější názory (Ebert, Jahn, Sulimirski) o válečném rozšíření trojhranných střel Skyty a dospěl k názoru, že byly vyráběny v řeckých dílnách a odtud obchodem rozšiřovány do Evropy. Také novější rezervované stanovisko M. Duška k otázce skytské expanze na západ⁵⁹ by tento názor potvrzovalo. To platí zejména pro Moravu, kde jiných tzv. skytských památek není. Na druhé straně je v trojhranných střelách nutno vidět cizí element, o čemž svědčí — jak poukázal opět již J. Skutil — i to, že byly napodobovány v kosti (Brno-Obřany).⁶⁰ Chronologický význam trojhranných střel je malý,⁶¹ nicméně pro jižní Moravu se zdají být symptomem pozdního horákovského stupně.

Ostatní kovové předměty. Na jihomoravských sídlišťích se objeví řada drobných, často málo typických nebo zlomkovitých a většinou chronologicky bezvýznamných předmětů, z nichž důležitější dále uvedu: Ze Stupešic pochází půlka dvojdílného bronzového koňského udidla (obr. 37:27), které má obdoby v horákovských mohylách.⁶² Z téže lokality jsou známy zlomky bronzového cedníku blíže neklasifikovatelného typu.⁶³ Z Jaroměřic pochází jednoduchý bronzový závěsek (obr. 41:31), jaké jsou známy např. z ozdob zákolníčků bylanské kultury.⁶⁴ Z Těšetic

⁵⁵ J. Skutil, ZMLM NF 3 (1943), 78 ad. (zde i starší literatura); nověji shrnuto ve VVM 12 (1957), 119 ad.

⁵⁶ Posledně M. Pichlerová, Sborník Slovenského národného múzea, Hist. 2, roč. LVI (1962), 70 ad., obr. 5: 2.

⁵⁷ P. Rau, Die Gräber der frühen Eisenzeit im unteren Wolgagebiet, Pokrowsk 1929, passim; A. V. Arcichovskij, Osnovy archeologii, Moskva 1954, 113.

⁵⁸ O. Kleemann, Die dreiflügeligen Pfeilspitzen in Frankreich. Studie zur Verbreitung und historischen Aussage der bronzenen Pfeilspitzen, Mainz-Wiesbaden 1954; srov. též K. Kromer, MAGW 84—85 (1955), 117; J. Filip, AR 7 (1955), 113—114; J. Skutil, VVM 12 (1957), 119.

⁵⁹ M. Dušek, Referáty Smolenice za rok 1961, I, 149 ad.; týž, AR 14 (1962), 619 ad.; týž, PZ XLII, 1964, 49 ad.

⁶⁰ J. Skutil, VVM 12 (1957), 120, obr. na str. 121.

⁶¹ Typologické řady trojhranných střel (např. M. G. Moškova, KSIIMK 89, 1962, 77 ad.) jsou pro moravský materiál bez významu. — J. Skutil (ZMLM NF 3, 1943, separatum 9) se připojuje k Jahnovu datování těchto střel na konec 6. a do 1. třetiny 5. stol.

⁶² Srov. Bošovice, mohyla č. IX (MM Brno, inv. č. 1710/38 a 1716/38) a Dobelice, porušený hrob (M Moravský Krumlov; děkuji J. Kaufmanovi za laskavé sdělení).

⁶³ MM Brno, inv. č. 60947—949.

⁶⁴ J. Filip, Popel. pole, obr. 12: 2; J. Neustupný a kolektiv, Pravěk Československa, obr. 100: 4.

je bronzová kuželovitá puklice s přichytným úškem (obr. 41:50), jejíž analogie jsou opět hojně zejména v halštatských hrobech či velmožských mohylách.⁶⁵ Důležitý je nález bronzového postříbřeného kroužku z Ivančic (obr. 37:8), považovaný za předmět skytské proveniencce.⁶⁶ Dále se objevily háčky k udicím (obr. 41:42, 43), drobné kroužky a knoflíky (obr. 41:47, 33, 34), puklice (obr. 29:31), pinzeta (obr. 30:19), dráty, zlomky železných tyčinek a kruhů, bronzové plíšky a slitky, zlomky spirálovitých trubiček atd.

Kamenné předměty

Je známo, že kámen jako surovina k výrobě pracovních nástrojů se udržuje v pravěku velmi houževnatě ještě i v době bronzové a bývá konstatováno, že teprve železo s definitivní platností vytlačilo kámen z používání.⁶⁷ Ve skutečnosti však i v rané době železné je kamenných nástrojů stále ještě používáno, ba můžeme soudit, že jistá výrobní krize, spojená s úpadkem bronzové produkce a nedostatečně ještě rozvinutým železářstvím, byla stimulatorem ještě i místní příležitostné výroby kamenných nástrojů. Je znám např. kamenný úštěp vsazený do kostěné násady,⁶⁸ který — stejně jako řada úštěpů z moravských halštatských nalezišť — dokládá používání štípané industrie v této době.

Štípaná industrie. Z některých sídelních objektů pochází řada rohových úštěpů, připomínajících starobylá škrabadla, čepele, rydla a hroty,⁶⁹ jindy jde o tvary atypické. Na podporu názoru, že tu jde o skutečně používané nástroje lze uvést skutečnost, že štípané nástroje se objevují i v halštatských hrobech,⁷⁰ i to, že na některých sídlištích se vyskytují rohová jádra s negativními stopami po štípaní (Jaroměřice, část II., tab. II:7).

Brousky a závěsky. Ze známých sídlišť jižní Moravy pochází řada obdélníkových či tvarově blíže neurčitelných kamenných brousků se zřetelně ohlazeným nebo sbroušeným povrchem (část II., tab. II:2—4, 9—11). Lze se domnívat, že šlo o skutečné brousky kovových, případně i kostěných nástrojů. — Vedle toho se objeví také pravidelně obdélníkové ploché brousky se závěsným otvorem (část II., tab. II:1), známé také z hrobů té doby, kde se nacházejí spolu se železnými noži.⁷¹ Nejde však

⁶⁵ Např. Brno-Holásky (*J. L. Červinka*, ČVMSO 57, 1948, obr. 8: 16, 17; *M. Šolle*, PA XLVI, 1955, 117, obr. 9: 6—8), v HC však rozšířeny obecně (*G. Kossack*, JdRGZM 1, 1954, 115 ad., mapa 3).

⁶⁶ *J. Škutíl*, ZMLM NF 3 (1943), 82, obr. 1: 9.

⁶⁷ *A. V. Arcichovskij*, l. c., 105.

⁶⁸ *J. Paulík*, AR 7 (1955), 448.

⁶⁹ Srov. též *V. Podborský*, Těšstice, 56, tab. I: 5, 6; II: 2; III: 8; XII: 1, 2; XIV: 9—11 aj.

⁷⁰ *V. Podborský*, SPFFBU E 7 (1962), 96; podobné i na moravských platěnických pohřebištích (Určice, Mohelnice aj.).

⁷¹ Hojně např. již na samém počátku železné doby ve východních oblastech (*J. I. Krupnov*, Drevnaja istorija severnogo Kavkaza, Moskva 1960, 204, obr. 28, tab. XII; *G. Török*, AÉ 77, 1950, 4 ad.), na Moravě např. Velké Hostěrádky-Skrípov, mohyla č. X (*M. Chleborád*, PA XXXI (1936—37), obr. 4: 1, 2), Brno-Obřany, hrob č. 169 (*F. Adámek*, Hradisko, tab. 131 až 133), Seloutky, hrob č. 14 (*A. Gottwald*, Ročenka Prostějov 5, 1928, 14, tab. III: 6, 31). — *M. P. Grjaznov* (Iseledovanija po archeologii SSSR — Artamonovův sborník, Leningrad 1961, 139 ad.) popsal způsob zavěšování těchto brousků k opasku a zamýšlel se také nad účelem předmětů; jeho interpretaci kamenných „brousků“ jako předmětů kultovně-magického významu, byť jí nasvědčoval mnohdy neopotřebovaný povrch předmětů, bude však zřejmě nutno revidovat.

o specifikum starší doby železné; tyto závěsné brousky jsou známy již od starší doby bronzové.⁷² Jiné závěsné kamenné předměty (část II., tab. II.:5, 12) mají funkci nejasnou.

„Palcáty“. Výjimečnými kamennými předměty jsou nevelké koule (průměr kolem 6—8 cm) s otvorem pro násadu, známé z Jaroměřic a Těšetic (část II., tab. II.:6).⁷³ Jsou vyrobeny z bělavého vápence; těšetický exemplář má konicky se užíací otvor zcela podobně, jako je tomu v případě „palcátu“ ze severomoravského Koutouče u Štramberka.⁷⁴ Hruškovitý „mramorový palcátek“ publikoval z platěnického sídliště u Vícova A. Gottwald a z lužického pohřebiště v Moravičanech J. Nekvasil.⁷⁵ — Účel těchto předmětů je snadno domyslet; je nápadné, že k jejich výrobě se používalo pravidelně bílého kamene (vápenc, mramor). Protože nevelké kamenné koule nemohly být praktickým nástrojem či zbraní, je nutno jim přisoudit funkci odznaku moci, nebo kultu.

Kadluby. Kamenné kadluby jsou vzácné. Z Brna-Obřan je známo několik kusů a zlomků pískovcových kadlubů k odlévání řady předmětů nebo ozdob.⁷⁶ Z křepického hradiska je menší kadlub k odlévání drobných knoflíčků (část I., tab. V.:17) a zlomek obdobného kadlubu pochází i z Jaroměřic (část II., tab. II.:8).

Drtidla a drtiče. V halštatu byla běžně používána k mletí obilí ještě kamenná drtidla; používání rotačních žernovů je dosud sporné. Nepovažuji za účelné tuto otázku zevrubně rozvádět a odvolávám se tu na úvod práce K. Černoorského,⁷⁷ kde jsou nejisté případy halštatských žernovů uvedeny i s příslušnou literaturou. Z jihomoravských halštatských sídlišť není znám ani jediný bezpečný doklad existence žernovů; zato jsou v sídlištních objektech tu a tam nalézány tradiční zrnotěrky s kulovitými drtiči (Brno-Obřany,⁷⁸ Těšetice⁷⁹).

Parohové a kostěné předměty

V poslední době upozornili někteří badatelé na skutečnost, že nápadný rozvoj parohové a kostěné industrie lze v pravěku pozorovat na sídlištních starší a počátku střední doby bronzové a pak v době halštatské.⁸⁰ J. Kostrzewski již dříve poukázal na velkou oblibu kostěné industrie u lužického lidu.⁸¹ Tato skutečnost je vysvětlována nedostatkem základní suroviny toho kterého období,⁸² kterou kost a paroží — snadno získatelné — měly nahradit.

⁷² O. Uenze, Die frühbronzezeitlichen triangulären Vollgriffdolche, Berlin 1938; F. Holste, WPZ 27 (1940), 11.

⁷³ V. Podborský, Těšetice, tab. I: 1.

⁷⁴ M Valašské Meziříčí, inv. č. 37 (nepublikováno).

⁷⁵ Ročenka Prostějov 9 (1932), 26, obr. 9; Přehled výzkumů AÚ Brno za rok 1962, 38, tab. 20: 16.

⁷⁶ F. Adámek, Hradisko, tab. 29: 4; 69: 2; 85: 1—4, aj.

⁷⁷ PA XLVIII-2 (1957), 496—97.

⁷⁸ F. Adámek, Hradisko, tab. 93.

⁷⁹ V. Podborský, Těšetice, 58.

⁸⁰ A. Točík, Študijské zvesti AÚ SAV Nitra 3 (1959), 23; J. Paulík—M. Novotná—B. Benadík, Život a umenie doby železnej na Slovensku, Bratislava 1962, 85.

⁸¹ Przegląd archeologiczny 5 (1933—36), 73.

⁸² J. Paulík—M. Novotná—B. Benadík, l. c., 85.

Na jihomoravských halštatských sídlišťích, zejména na sídlišťích opevněných (Jaroměřice, Křepice, Brno-Obřany), bylo léty získáno značné množství dokladů místní výroby parohových a kostěných nástrojů — a to jak v hrubé surovině, tak v četných polotovarech a nedokončených nástrojích (část II., tab. V). Ke zhotovování parohových nástrojů se používalo často i shozeného paroží srnců a jelenů.⁸³ Kostěné předměty se připravovaly z vhodných kostí různých zvířat; z Polska jsou doklady používání spíše kostí lovených zvířat, které jsou pevnější (mají silnější tkáň).⁸⁴ Moravské kostěné nástroje nebyly speciálně osteologicky určeny a tudíž je nelze z tohoto hlediska posoudit. — Parohové ani kostěné předměty se nehodí pro přesnější chronologii, neboť materiál v tomto případě neposkytoval možnost stálého zdokonalování a tudíž typologického vývoje jednotlivých předmětů.

Střenky. Parohové střenky v různém provedení (ploché, klenuté, střečovité lomené), vždy dobře hlazené, pravidelně s výzdobou koncentrických kroužků na vnější straně, se vyskytly v Jaroměřicích, Brně-Řeckovicích, Křižanovicích, Těšeticích (část II., tab. III:1—7) a se zvláštní výzdobou též v Brně-Obřanech (část II., tab. III:9).⁸⁵ Z mohyly na Starém Zámku u Suchohrdel pochází zřejmě nedohotovný exemplář (část II., tab. III:10). O funkci těchto předmětů není bližších dokladů; lze je považovat za obklady rukojetí halštatských mečů, nelze však pominout skutečnost, že pro nedostatek otvorů pro nýty k připojení na rukojeť je tato interpretace zatím dosti hypotetická; je také znám obecný nedostatek mečů v té době v jihomoravské oblasti. Mohlo by se tudíž uvažovat i o jiné, výhradně ozdobné jejich funkci. Řeckovická střenka zasluhuje zvláštní pozornosti: její ornamentace je hluboce rytá a rýhy jsou vyplněny černou masou. Tato masa je nanesena i do horizontálních rýh po obou koncích střenky; zdá se, že tyto rýhy zde sloužily kromě ozdobné funkce jako vodiče řeménků, jimiž se střenka poutala k rukojeti. Drobný otvor v horní části jmenovaného předmětu by tu svědčil rovněž pro funkci střenky, ačkoliv jeho umístění je nevhodné. Velmi ozdobný exemplář z Křižanovic má na koncích příčné jemné rýžky (III:5), podobně jako i jedna střenka z Jaroměřic (III:2); je možné, že tu jde o doklady přivázání předmětů k předpokládané kovové rukojeti. Silně klenutá kostěná střenka z Těšetic (III:7) sloužila zřejmě druhotně (po zlomení) jako nástroj k výzdobě keramiky (?); její poškozený konec je upraven zářezy do jemných zubů. — Pozornosti zasluhuje výzdoba střenek, která je principiálně jednotná. Vedoucím motivem jsou zde jedno- až trojdílná soustředná kolečka se středovým bodem. Tento motiv se opakuje i na jiných halštatských kostěných předmětech (VI:9) a je jisté, že byl prováděn ostrým kovovým kružidlovým nástrojem. Ornament soustředných koleček na parohové industrii je tradičním prvkem, objevujícím se v souvislosti se strmou mykénskou vlnicí již na předmětech starobronzových a v pozměněné formě ještě i ve slovanském košářství.⁸⁶ V halštatu však nachází značného rozšíření i na keramice a kovu a to již od stupně HA/B.⁸⁷

Unikátním tvarem je posléze plochá kostěná střenka s oboustranným lopatkovitým ukončením a kruhovým rozšířením uprostřed, pocházející z těšetickeho objektu

⁸³ A. Točík, l. c., 23.

⁸⁴ Z. A. Rajewski, III. sprawozdanie z prac wykopaliskowych w grodzie kultury luzyckiej w Biekupinie, Poznań 1950, 181; F. Malinowski, Fontes 8—9 (1958), 39.

⁸⁵ F. Adámek, Hradisko, tab. 149: 3,5.

⁸⁶ V. Hrubý, PA XLVIII-1 (1957), 184.

⁸⁷ V. Podbořský, SPFFBU E 3 (1958), 41 (zde i další literatura).

č. 46 (IV:1). Předmět zatím nemá analogií a lze jej považovat za ozdabu v širším slova smyslu.

Hladidla. Běžným zjevem jihomoravských halštatských sídlišť jsou hladidla vyrobená ze zvířecích žeber (III:11—13). Nástroje ze zvířecích žeber jsou v pravěku velmi starým artiklem.⁸⁸ V halštatu jsou rovněž rozšířeny obecně s různým označením.⁸⁹ Byly vyráběny z jeleních, hovězích, event. i vepřových žeber.⁹⁰ V jihomoravském materiálu se objevují již počínaje nejméně stupněm HB. Jde většinou o neupravované, zřídka zaříznuté zvířecí žebro, které má na obou koncích, často po obou stranách, skupiny velmi jemných, téměř vlasových příčných rýžek. V těšeticke osadě se tyto jemně rýžkované předměty vyskytly téměř ve všech větších objektech; další jejich naleziště nemá smyslu vypočítávat, neboť se objevily všude tam, kde se jen trochu více kopalo a kde jim byla věnována pozornost. — Jejich skutečná funkce je dosud nejasná; F. Adámek je považuje za „nitová“ hladítka, o něž se ohlazovaly nitě, event. i jemnější drátky.⁹¹ J. Nekvasil tyto předměty konstatoval,⁹² avšak o jejich významu se nevyjádřil. Jinak zvířecí rýžkovaná žebra unikala pozornosti. Adámkova interpretace je celkem přesvědčivá, je však nápadné, že skupiny rýžek jsou vždy jen na konci předmětu a nebývají uprostřed, jak by se dalo očekávat při hlazení nití. Je proto možné, že žebra sloužila jako brousíky ostří kovových nožů, příp. břitev, při čemž se žebro za jeden konec drželo v ruce a na druhém konci se brousil nástroj; mohla však být používána i jako podložky při hrocní některých (dřevěných?) pracovních nástrojů.

Kromě hladidel ze zvířecích žeber se objevují další kusy paroží či kostí, označované za hladidla často jen z nedostatku jiného vysvětlení. Sem lze zařadit např. oba jaroměřické parohové nástroje (IV:14, 17), ohlazené téměř jako dnešní knihařské kostky. Jako hladidlo mohl sloužit i předmět vyrobený z dlouhé duté zvířecí kosti při jednom konci zaoblené (III:14); analogická hladidla popisuje J. Paulík.⁹³ Mohlo však jít i o pouzdro k zasazení kovového nástroje, jako je tomu v případě předmětu na tab. III:15. — Jako hladidla snad sloužily též některé kostěné hroty, nápadně dokonale hlazené téměř po celém povrchu nástroje, i hrubší kusy hrotů paroží, částečně ořezaných a zhlazených.

Skutečný význam tzv. hladidel mohl být ovšem velmi různorodý. Mohla sloužit při zpracování organických látek (kůže), při seškrabování tuku z kůže, při úpravě povrchu keramiky, při kuchyňské práci atd.

Parohové cívky. Předměty vyobrazené na tab. IV:2—4 označuji za cívky k navíjení nití; tento výklad ovšem nemusí být správný, zdá se mi však nejpravděpodobnější. Podobný parohový předmět se závěsným otvorem, pocházející z germánského sídliště u Žarošic, označil V. Broukal za nástroj k hlazení keramiky;⁹⁴ J. Břeň opět v této souvislosti hovoří o rybářském náčiní.⁹⁵ Všechny 3 vyobrazené předměty ovšem závěsný otvor postrádají a tvar z Neslovic-Zbýšova (IV:4) je navíc asi nedokončený.

⁸⁸ A. Točík, l. c., 31.

⁸⁹ T. Malinowski, *Fontes* 8—9 (1958), 38.

⁹⁰ Týž, l. c.; Z. A. Rajewski, l. c., 173.

⁹¹ F. Adámek, Hradisko, 125.

⁹² J. Nekvasil, *disertace* I, 141.

⁹³ J. Paulík, *AR* 7 (1955), 448.

⁹⁴ V. Broukal—J. Skutíl, *ČVMSO* 52 (1939), 16, obr. 1.

⁹⁵ J. Neustupný a kolektiv, *Pravěk Československa*, 328, obr. 125.

Motykovité nástroje. Na sídlišťích se vyskytnou koncové větve paroží, kde slabší výsada je obroušena, nebo i přístřena, tedy připravena k rozrývání země. V některých případech jde snad jen o náhodný jev, jindy máme před sebou skutečnou parohovou motyčku, jaké jsou známy hojně zejména z oblasti lužické kultury z Polska.⁹⁶ Velmi pěkný exemplář motyčky pochází z horákovského sídliště u Bezkova (IV:16); pojednal jsem o něm již na jiném místě.⁹⁷

Šídla a rydla. Početnou a velmi různorodou skupinu kostěných nástrojů tvoří zahrocené kostěné předměty, objevující se již v neolitu a od té doby plynule stále a označované jako šídla; nověji se rozlišují jednotlivé druhy šídel podle účelu též v terminologii. Od šídel v užším slova smyslu jsou oddělována rydla⁹⁸ a ve slovanském materiálu samotnou skupinu šídel dělí V. Hrubý na řadu dílčích typů.⁹⁹ I v halštatském materiálu lze pozorovat několik variant kostěných šídel: Šídla s dlouhým, často prohnutým hrotem, vyrobená z vhodné zvířecí kosti tak, že kloubní výběžek v týlové části nástroje slouží jako držadlo nástroje (IV:11, 12); podobných tvarů lze nalézt na našich sídlišťích řadu, v některých případech jde o nástroje ne nepodobné slovanským „proplétáčkům“ V. Hrubého. Objeví se též ostrohrotá šídla vyrobená z kostěných ústěpů (Bulhary) a zmínit je nutno také ostré šídlo se závěsným kroužkem z Křížanovic (IV:9). — Šídlům ze zvířecí kosti s kloubním výběžkem se blíží jiné nástroje (IV:5, 6, 10) s tupým hrotem; lze je považovat spíše za rydla, která sloužila při zdobení keramiky.¹⁰⁰ Doklad tohoto účelu rydel halštatské doby publikuje K. Willvonseder ze Stillfriedu, kde kostěným hrotem byly otiskovány do keramiky trojúhelníkovité jamky.¹⁰¹ — Dále se často setkáváme s tenkými, oboustranně zahrocenými tyčinkami (V:27—32); jsou obyčejně hráněné, někdy na jednom konci dlátkovitě seříznuté zcela obdobně, jako tomu je u předmětů kovových. Většinou však jde o dvojstranná šídla. Některé kusy byly snad používány též jako hroty šípů, jak soudí o drobnějších předmětech tohoto typu Z. A. Rajewski.¹⁰² Malé oboustranné kostěné hroty (V:12—14), známé i z lužické oblasti (Slupca) považuje T. Malinowski za háčky k rybolovu, případně za nástroje k lovu vůbec.¹⁰³

Hroty a ostny. Z Jaroměře pochází parohový hrot s tulejkou, která je na povrchu ohráněna a má z boku otvor pro hřebík (IV:8); jde tu asi o hrot oštěpu.¹⁰⁴ V. Hrubý zevrubně pojednal o obdobných menších tupých hrotech, které nazval „ostny“;¹⁰⁵ z řady možných interpretací vyzvedá výklad Rajewského o hrotech k tyčím k pohánění dobytka. Je možné, že tento výklad platí i pro naše období, zvláště pokud jde o menší duté hroty.¹⁰⁶ K této skupině ostnů bychom snad mohli

⁹⁶ J. Kostrzewski, *Przegląd archeologiczny* 5 (1933—36), obr. 4; Z. A. Rajewski, l. c., 175—76, obr. 8, 9; F. Malinowski, l. c., 32, 38, obr. 36: 40, 41; T. Liana—T. Pietka, *Wiadomości archeol.* 25 (1958), tab. XXX: 12.

⁹⁷ SPFFBU E 10 (1965), 143.

⁹⁸ Z. A. Rajewski, l. c., 174; T. Liana—T. Pietka, l. c., 210.

⁹⁹ V. Hrubý, l. c., 140.

¹⁰⁰ Z. A. Rajewski, l. c., 174.

¹⁰¹ K. Willvonseder, *WPZ* 18 (1931), 124, obr. 2: 5, 6.

¹⁰² L. c., 172, obr. 1: 1, 7.

¹⁰³ T. Malinowski, l. c., 32, obr. 36: 1—8.

¹⁰⁴ Podobné hroty jsou z doby halštatské známy (H. Reinert, *Die Wasserburg Buchau*, Augsburg 1928, 62, tab. XXI; J. Kostrzewski, *Przegląd archeologiczny* 5 (1933—36), obr. 3; Z. A. Rajewski, l. c., 172, obr. 2.

¹⁰⁵ V. Hrubý, l. c., 126 ad.

¹⁰⁶ Srov. též např. K. Willvonseder, *WPZ* 18 (1931), 125, obr. 2: 4.

přiradit i menší zhruba ořezané, ostře i tupě zahrocené předměty (V:8—11), nejde-li tu ovšem o předměty nehotové.

Jehlice. Ani parohové (kostěné) jehlice nejsou novinkou halštatského období, v halštatu však vystupují na některých sídlišcích velmi početně. Řada tvarů je známa především z Jaroměřic (V:16—23), další jsou z Brna-Obřan, Křepic (část I., tab. V:14—16) a dalších sídlišť. Výrazným exemplářem je křepická jehlice s lopatkovitě rozšířenou hlavicí; jinak se objeví jehlice s vroubkovanou hlavicí a řada typů s hlavicí vytvořenou přirozeným rozšířením kloubu drobné kosti (část II., tab. V:20—23), či jen prostým seslením tylové části jehly. — Jehla s úškem pro nit je známa z Křepic (část I., tab. V:16), její přesné stáří však není jisté.

Šípky. Parohové šípky se v halštatu objevily hojně zejména v lužické oblasti.¹⁰⁷ Z. A. Rajewski již upozornil na jejich analogie z Moravy (Křepice, Brno-Obřany);¹⁰⁸ nejhojněji se zatím vyskytly na křepickém Hradisku (část I., tab. V:10—13, 20, 21, 23, 24). Lze rozlišit dvě varianty šipek, pomineme-li kostěné napodobeniny trojhranných bronzových šipek, o nichž byla řeč již výše: šípky s více či méně výraznými křídélky a s trnem a pak trojúhelníkové šípky s vykrojenou bází, bez násadního trnu. Prvý typ zřejmě převažuje, v Polsku je to forma dominantní. Funkce šipek je zřejmá: šlo o střely šípů; K. Willvonseder považuje parohovou šipku s delším trnem za rybářskou střelu, používanou k lovu větších ryb, které nebyly možno lovit udicí. Štíhlé kostěné šípky prý neměly té průraznosti, aby pronikly zvířecí kůží.¹⁰⁹ Jisté však parohových šipek bylo používáno k lovu obecně a snad se uplatnily i v boji.

Závěsky. Z drobných kostěných závěsků zmiňují srdcovitý předmět z Křepic a destičkovitý závěsek s jemným ozubením z téže lokality (část I., tab. V:19, 25). Známa je i řada zvířecích (většinou medvědích) špičáků s otvorem (část II., tab. V:6, 7), které asi sloužily jako lovecké trofeje a byly zavěšovány do náhrdelníků. — Provrtnané zvířecí tarsální kůstky — astragaly — jsou uváděny již od starší doby bronzové¹¹⁰ jako doklad existence hry v kostky. Z halštatu je publikuje např. J. Szombathy či I. Lengyel,¹¹¹ v našem materiálu by jich bylo možno sledat celou řadu (např. Těšetice, Jaroměřice — část II., tab. V:1—4).

Píšťaly. Z jihomoravských halštatských sídlišť známe dosud 2 kostěné píšťaly: z Křepic (část I., tab. V:22), vyrobenou z většího prstního zvířecího článku, a z Brna-Obřan;¹¹² snad také některé kosti s větším otvorem (část II., tab. V:5) byly pokusem o zhotovení píšťaly. Píšťaly známe v našem pravěku již v paleolitu, v následujících obdobích však jsou velmi vzácné, hojněji se vyskytnou potom až v období hradištním. Považujeme-li uvedené halštatské předměty za píšťaly vede nás k tomu ani ne

¹⁰⁷ J. Kostrzewski, l. c., obr. 1; Z. A. Rajewski, l. c., 171—2, obr. 1; T. Malinowski, l. c., 34—35, obr. 36.

¹⁰⁸ L. c., 172; srov. též F. Adánek, Hradisko, tab. 3: 6; 97: 4—6.

¹⁰⁹ K. Willvonseder, WPZ 18 (1931), 124, obr. 2: 7.

¹¹⁰ V. Hrubý, l. c., 170.

¹¹¹ J. Szombathy, Prähistorische Flachgräber bei Gemeinlebar in Niederösterreich, Berlin-Leipzig 1929, tab. 15: 11; I. Lengyel, AÉ 86 (1959), tab. XXXI: 1—8.

¹¹² F. Adánek, Hradisko, tab. 88: 16.

tak praktická zkušenost (dochovalé exempláře jsou vesměs defektní) jako spíše analogie právě z doby hradištní.¹¹³

Brusle. Tzv. kostěné brusle jsou známy z pravěku nejméně od eneolitu a starší doby bronzové;¹¹⁴ časté jsou v halštatu a průběžně se vyskytují až do středověku, při čemž početné jsou zejména v době hradištní.¹¹⁵ Bývají vyrobeny z kostí metakarpu či metatarsu koně nebo krávy, avšak i z dlouhých kostí vepře, příp. jelena.¹¹⁶ O jejich účelu bylo vysloveno mnoho domněnek (tkalcovské člunky,¹¹⁷ zátěže rybářských sítí¹¹⁸), nejpravděpodobnější však zůstává jejich původní interpretace. Z. A. Rajewski odmítl jejich funkci bruslí s poukazem, že zlomené a již nepoužitelné exempláře by lidé nenosili zpět do hradiště (Biskupin);¹¹⁹ to však nemůže být rozhodujícím aspektem. — Z jihomoravských halštatských sídlišť pocházejí dva zlomky bruslí z Těšetic¹²⁰ a další z Brna-Obřan.¹²¹ Nepočetnost nálezů nedovoluje bližší typologické zhodnocení halštatských bruslí.

Palice. Také tento hrubší nástroj se v pravěku objevuje již od mladého neolitu, hojný je v pozdní době kamenné¹²² a palicovité či sekerovitě nástroje jsou početné i v době bronzové.¹²³ Otvory pro násadu těchto starších exemplářů jsou zpravidla vykrouženy nebo vyvrtány (jsou kruhové), zatímco otvory halštatských palic jsou pravidelně obdélníkové s ostřejšími hranami; byly proráženy pravděpodobně již železným nástrojem (dlátem).¹²⁴ Na tab. VI vyobrazují řadu palic ze sídlištních nálezů jihomoravského halštatu. Tyto palice jsou vyrobeny z jeleních parohových výsad a jejich povrch je buď ohlazen, nebo nese původní drsnou strukturu paroží. Typologicky ojedinelá je jaroměřická sekerovitá palice (VI:3), kde týlní bázi tvoří výsadová růžice a která asi měla sekerovitě ostří. Běžným halštatským typem palice je nástroj vyrobený z hlavní větve parohu, kde boční výsady je využito pro upravení tuleje a čtverhranného otvoru; tělo nástroje bývá prohnuté nebo rovné. Exemplář z Křepic (VI:10) je polotovarem; jeho povrch je zhruba ořezán a otvor dosud není proražen. — Co do velikosti se vyskytnou kusy drobné (10—12 cm) i poměrně velké (30 cm). Palice lze považovat za hrubý pracovní nástroj, je možné, že sloužily i k boji. Oba exempláře z Brna-Křenové ulice (VI:6, 8) mají vyleštěný povrch, který svědčí o používání celého pláště nástroje (tření, hlazení). Zde by bylo možno uvažovat i o jiném použití palic (vydělávání koží¹²⁵), ačkoliv násadní otvory i tu předpokládají funkci mlátu. Zdobené exempláře z Křepic a Orlovic (VI:7, 9) mají analogie v jiných halštatských zdobených palicích, považovaných i za odznaky kultu.¹²⁶

¹¹³ V. Hrubý, l. c., 180 (zde další literatura).

¹¹⁴ Týž, l. c., 174; K. Tihelka, PA LI-1 (1960), 88; A. Točtk, l. c., 33.

¹¹⁵ V. Hrubý, l. c., 173—4 (zde další literatura).

¹¹⁶ A. Točtk, l. c., 35; T. Malinowski, l. c., 39; Z. A. Rajewski, l. c., 173.

¹¹⁷ A. Točtk, l. c., 33; V. Hrubý, l. c., 173.

¹¹⁸ V. Hrubý, l. c.

¹¹⁹ Z. A. Rajewski, l. c., 172—3.

¹²⁰ V. Podborský, Těšetice, 55, tab. XXVIII: 15.

¹²¹ F. Adámek, Hradisko, tab. 53:3.

¹²² Na jižní Moravě např. ve vrstvě C₂ i C₁ v Jevišovicích (A. Houšková, Kultura nálevkovitých pohárů na Moravě, Fontes archaeologici Pragenses 3 (1960), 5, tab. VIII: 9, 10, 12).

¹²³ K. Tihelka, PA LI-1 (1960), 88, obr. 12: 9, 12; A. Točtk, l. c., 34.

¹²⁴ Z. A. Rajewski, l. c., 176.

¹²⁵ K. Willvonseder, WPZ 18 (1931), 126; J. Paulík, AR 7 (1955), 449.

¹²⁶ J. Paulík, l. c., 449, obr. 212 dole.

Jantarové a skleněné předměty

Obojí druh předmětů (jde vesměs o šperk) lze mít za doklad rozvětvených dálkových obchodních styků. Jak ukázali někteří západní badatelé, těžil se jantar v době bronzové a zejména halštatské na východobaltském pobřeží, odkud se transportoval jako surovina po „jantarové cestě“ k jihu; v jihovýchodoalpských zemích se surovina zpracovávala ve vlastním jantarový šperk.¹²⁷ Z našich sídlišť je jantar znám jen vzácně (Brno-Řečkovice, Podivín, Bulhary, Jaroměřice) a vždy ve stavu, nedovolujícím určit ani tvar šperku, ani účel předmětu; jantarový šperk je znám též z horákovských hrobů.¹²⁸

Ze skleněných předmětů se objevily vzácně jen korálky a to v Křepicích (část I., tab. V:18), Jaroměřicích (obr. 41:68, 69), v Brně-Obřanech¹²⁹ a snad i v Ivančicích a Sobůlkách.¹³⁰ Objevují se jednoduché bochánkovité a vejčité, horizontálně členěné tvary, nejčastěji zelenavé nebo načervenalé barvy, jaké jsou známy ve střední Evropě již z doby bronzové.¹³¹ Výjimečně se vyskytla (Křepice) nažloutlá válečkovitá perla s temně modrými oky; podobné jsou v konstantních barevných kombinacích rozšířeny zejména v pozdním halštatu po celé Evropě.

Relativně-chronologické a historicko-společenské úvahy

Probraný materiál vzhledem k povaze sídlištních celků i s ohledem na znehodnocení některých souborů, které antikvovaly, není příliš vhodný pro relativní chronologii. Definitivní propracování chronologického systému jihomoravského halštatu zůstává vyhrazeno teprve všeobecné syntéze. Přesto však z rozboru hmotné kultury sídlišť (zejména keramiky) vyplynula možnost vydělení jistých vývojových etap, které lze označit podle charakteristických nálezů a seřadit do pravděpodobné vývojové posloupnosti; jen přibližně však je lze ztotožnit s hlavními stupni běžného chronologického systému a absolutní chronologii lze vůbec koncipovat jen odvozeně. Základní níže vydělené vývojové fáze lze sestavit do tří širších časových úseků, které mají význam samostatných dějinných etap: je to úsek pozdní doby bronzové, úsek halštatský (resp. mladohalštatský, tj. HC—D) a úsek pozdněhalštatský (v době před keltskou expansí a v době faktického zásahu Keltů na jižní Moravu až asi do půle 3. stol.).

Vývoj na pozdně bronzových sídlištních jsme výše spojili s podolskou kulturou, jejíž periodizaci jsme také zrekapitulovali; ve shromážděném sídlištním materiálu tohoto stupně lze postihnout 2 fáze, z nichž relativně starší je poměrně izolovaně zachycena na hradišku u Plavče, částečně i v Křepicích a v Brně-Obřanech; mladší fáze převažuje v Brně-Obřanech. Obě fáze jsou mladší klentnického horizontu (HA₂-B₁), který stanovil J. Říhovský; podle toho se zdá, že těžiště osídlení pozdně-

¹²⁷ Srov. podrobně u *G. Kossacka*, Südbayern I, 116—17.

¹²⁸ Např. vystupují jehlice s jantarovou hlavíci typu Holásky (Zprávy ČsSA VII-1, 1966, tab. 4:6).

¹²⁹ *F. Adámek*, Hradiško, 166, tab. 24: 5—8 (jde tu o 4 korálky podoby mnohostěnu z modrého skla, pocházející asi již z laténského období).

¹³⁰ *J. Nekvasil*, disertace II, 126 ad., 440.

¹³¹ Bývaly obecně považovány za egyptský import (*A. Götz*, ERL 4, 1926, 339), což nově *T. E. Haevernicková* popírá a dokazuje, že v halštatu a laténu sklo produkovala četná centra v Evropě, zejména v oblasti jižně Alp, odkud se skleněné výrobky rozvážely k severu (*T. E. Haevernick*, stať v knize *R. Feustela*, *Bronzezeitliche Hügelgräberkultur im Gebiet von Schwarz*, Weimar 1958, 20; *G. Kossack*, Südbayern I, 116).

bronzových hradisek leží ve stupni HB₂, ač některá (Křepice) měla i starší vývoj. HB₃ jako samostatný stupeň se zatím na jižní Moravě nepodařilo spolehlivě vypracovat, avšak zdá se, že to bude možné zejména na základě některých hrobových nálezů (hrob z Mutěnic, některé celky z Podolí a Brna-Obřan, hrobové nálezy pod hradiskem Šumárníkem),¹³² stojících již na samém počátku HC.

Halštatský úsek jsme sledovali v rozmezí dvou stupňů horákovské kultury; starohorákovský stupeň je v sídlištním fondu zatím zastoupen slabě, což je nutno přičíst na vrub dosavadní kvality výzkumů. Existence starohorákovského stupně plyne již z faktu vzniku horákovské kultury samotné, neboť mezi podolskou kulturou a klasickým horákovským stupněm by jinak nebylo vývojové kontinuity, zejména ne v keramice. Kromě toho jsme výše zmínili některé hrobové celky, odpovídající ranému horákovskému vývoji. V sídlištním materiálu je toto období zatím nejlépe reprezentováno objektem č. 1 z Podivína, s keramikou se silnými reminiscencemi podolsko-slezskými a nedostatkem malované a vleštované ornamentace. Relativně-chronologické zařazení tohoto stupně plyne z typologie keramiky, již jsme položili na počátek stupně HC. Bude ještě třeba zjistit, zda a do jaké míry se tento stupeň překrývá s možným stupněm HB₃. — Střední (klasický) horákovský stupeň přináší s sebou bohatý rozkvět ostře profilované keramiky, plné uplatnění malování a vleštování, jakož i oživení kolečkováného ornamentu a nástup rastru. Sídliště jsou vzácně doprovázena kovovými předměty, zejména harfovitou a lodkovitou sponou. Střední horákovský stupeň je v sídlištním materiálu nejlépe zachycen v řadě celků z těšetické osady, zejména v objektech Těšetice 30 a 47. Těšetická osada měla jistě delší vývoj, při známém konservatismu halštatské keramiky však tu lze jen ztěžji zachytit dílčí vývojové fáze. Z rozboru keramiky (osudí uvolnění profilace) vyplynulo, že mladší fázi středního stupně možno charakterizovat jako fázi Bezkov (podle tamního objektu č. 1). Nejméně dvojfázový vývoj středního horákovského stupně bude možno doložit také v hrobovém materiálu (i v mohylách, jak poukázal již M. Šolle¹³³). Těšetické fázi by odpovídaly mohylníky typu Horákov a Brno-Holásky, mladší fázi některé mohyly z Bošovic (výskyt jednoduché hlavice podkovovité dýky), příp. Popovic u Rajhradu. Vývoj keramiky i sporé kovové předměty ze sídlištních celků nasvědčují tomu, že střední horákovský stupeň přesahuje do HD.

Pozdněhalštatský úsek začíná v době, kdy se na keramice projevíly pronikavé typologické, technologické i výtvarné změny; to nebylo dříve než po zániku mladších horákovských mohyl, jejichž keramika touto proměnou ještě nebyla výrazněji postížena. Hranice mezi 2. a 3. horákovským stupněm (která jistě nebyla zcela ostře vymezena) leží asi někde v 5. století, kdy lze počítat s prvými vlivy, přinášejícími ohlasy starolatské technologie ve výrobě keramiky; po roce 400 je starolatská kultura jihoněmecké oblasti vystřídána latenskou kulturou historických Keltů.¹³⁴ Je-li v pravlasti Keltů zaznamenán jistý společenský zlom právě mezi starolatským obdobím (= HD/LA) a počátkem keltské expanse,¹³⁵ na jižní Moravě lze podobnou společenskou krizi postihnout (jak z přerušení vývoje mladších horákovských mohyl, tak z diskontinuity sídlišť 2. a 3. horákovského stupně) na počátku

¹³² Výzkum V. Dohnala z Východomoravského musea v Gottwaldově, jemuž děkuji za informaci.

¹³³ PA XLVI (1955), 124.

¹³⁴ H. Zürn, Germania 30 (1952), 45; W. Kimmig—W. Rest, JdRGZM 1 (1954), 209 ad.; H. P. Uenzen, Bayer. Vorgeschichtsblätter 29 (1964), 105 ad.

¹³⁵ H. Zürn, l. c.; J. Filip, Keltové, 41 (celkový přehled).

pozdněhalštatského stupně. Naznačený posun pozdních sídlišť na periferii původního katastru i expanzivní snahy horákovské kultury severním směrem (náležející právě počátku pozdního stupně) souvisejí asi s touto krizí stejně jako knížecí pohřeb v Býčí skále, který je svou ideou dvorského despotického prostředí v jihomoravském halštatu cizí. Jedním z mála sídlišť, kde lze z typologie keramiky soudit na plynulý vývoj ze středohorákovského do pozdního stupně jsou Jaroměřice. Část jaroměřického materiálu by mohla reprezentovat přímo starší fázi 3. stupně, vývoj hmotné kultury však jí zde nekončí. Ve 4. století, v době vlastní keltské expanse a hojnějšího uplatnění kolkované keramiky, se ztrácí ze sídlišť poslední symptomy vlastního halštatu, keramika se zřetelně počíná latenizovat a současně se hojně objevuje keramika tuhová. Tuto fázi reprezentuje zejména sídliště u Střelic-Slatiny, ze sídlištních celků pak objekt č. 3 z Prosiměřic a objekt ze Smolína. Je to období již výrazně úpadkové, v němž se projevuje chudoba sídlišť jako odraz izolace domácího halštatského lidu a jeho periferisace. Pohřebiště tohoto období téměř neznáme.¹³⁶ Jak dlouho lze sledovat přezívání halštatského lidu jižní Moravy v době keltské okupace — nelze dnes přesně říci. Možnost výskytu zbytků pozdněhalštatské kultury ještě v 1. stol. př. n. l.¹³⁷ (srov. některé spony z Jaroměřic) se zatím pro Moravu nezdá být prokazatelná. Poslední postižitelný horizont pozdněhalštatských sídlišť, zachycený nejlépe na lokalitě u Tvarožné, by bylo možno mechanickým propočtem položit snad do 3. století, což však je nejzašší reálná hranice.

Promítneme-li nastíněné vývojové schéma do historického toku událostí rané železné doby dostáváme následující obraz:

V pozdní době bronzové dostává se jižní Morava do značné závislosti na jihovýchodním sousedství a přizpůsobuje svou hmotnou kulturu střednímu Podunají s jihovýchodními vztahy (Dalja); zároveň se na severních hranicích podolské kultury projevuje jev symbiózy podolsko-slezské a aktivita slezské kultury střední Moravy, která proniká zejména na některá podolská výšinná sídliště. Koncem stupně HB projeví se na Moravě nové jihovýchodní vlivy (nejzazší zásah tráko-kimmerijských prvků¹³⁸), související s rozšířením nového kovu — železa do střední Evropy; tak ještě v závěru pozdní doby bronzové se setkáváme ve středním Podunají včetně území moravského s předměty, kde se v účelné kombinaci setkávají oba hlavní materiály této doby, bronz i železo.¹³⁹ Doba druhého halštatského stupně tak nabývá velkého historického významu, jsouc do jisté míry dobou přelomu v technické základně společnosti s následnými důsledky společenskými. Kromě bronzových depotů nejméně dvou odlišitelných časových horizontů je markantním jevem stupně HB budování většinou rozsáhlých hradisek, což je v té době téměř obecný evropský zvyk.¹⁴⁰ Přesnou funkci těchto hradisek dnes ještě neznáme, souvisí však

¹³⁶ Do této fáze trvá zřejmě popelnicové pohřebiště marefské (MM Brno), jinak sem lze zařadit pouze ojedinělé hroby, např. z Miroslavi (SPFFBU E 11, 1966, 125 ad.), Mikulova (M Mikulov), Moravského Krumlova (M Moravský Krumlov) aj.

¹³⁷ Srov. K. Motyková-Snědřová, PA XLIX-1 (1958), 180; M. Zápotocký, AR 14 (1962), 32.

¹³⁸ Tyto prvky lze pozorovat v pozdněbronzových depotech zejména v oblasti Moravské brány (např. Černotín, Štramberk), jak jsem se snažil prokázat ve stati ve SPFFBU E 12 (1967), 38—49.

¹³⁹ Jde např. o bronzový nůž se železnou objímkou z hrobu z Mutěnic (MM Brno, inv. č. 64384), dýku s křížovou rukojetí ze Štramberka (M Štramberk, nein.); či řadu spon (Podivín, Křepice) atd.

¹⁴⁰ J. Filip, AR 5 (1953), 67; V. Šaldová, Archeologické studijní materiály I (1964), 51; J. Bouzek, AR 17 (1965), 67 ad.; týž, Problémy knovizaké a milavečské kultury, Sborník NM Praha, řada A-Hist., sv. XVII (1963), č. 2—3, 73, 97, 105.

spíše s obranou větších společenských skupin (kmenů¹⁴¹), než aby je bylo možno pokládat za sídla velmožů a jejich družin (za opěrné body rodově-kmenové moci), nebo dokonce za střediska výrobní. Poměr hradisek k prostým sídlištím této doby nelze sledovat. Zdá se však, že se objevují všude tam, kde se nakupilo větší množství otevřených sídlišť a kde k tomu byly vhodné terénní podmínky. Podle zatímních výzkumů se zdá, že Hradisko v Brně-Obřanech se stalo útočištěm retardující podolské

stupeň	rok	sídlištní fáze	hrobová fáze
HB ₁		KLENTNICE	KLENTNICE II
HB ₂	900	KŘEPICE - PLAVEČ - BRNO - OBŘANY I	BRNO - OBŘANY I
HB ₃	800	KŘEPICE - PLAVEČ - BRNO - OBŘANY II	BRNO - OBŘANY II - PODOLÍ
HC ₁	750	PODIVÍN	TĚŠETICE - OŘECHOV
HC ₂	700	TĚŠETICE - OSTOPOVICE	HORÁKOV - HOLÁSKY
HD ₁	600	BEZKOV - BRNO ŘEČKOVICE	BOŠOVICE - POPOVICE
LA HD ₂	500	JAROMĚŘICE - KŘENOVICE	MAREFY
LB	400	STŘELICE - SMOLÍN	
LC	300	TVAROŽNÁ	
	100		KELTOVÉ

Obr. 42. Vývojové schéma jihomoravského halštatu. (Kresba: V. Podborský — S. Ševčík.)

kultury, obeznamené již se železem, avšak zachovávající starší stylové tradice (zejména v keramice) ještě na počátku stupně HC.

Na přelomu stupňů HB a HC se na jižní Moravě odehrál vznik horákovské mohylové kultury mladého halštatu. Vznik horákovské kultury je na základě sídlištního materiálu nsnadno řešitelný, lze však se zřením též na hrobový materiál soudit, že tato kultura vyrůstá v podstatě z domácích kořenů podolských, avšak složitým procesem, jehož všechny stránky ještě nejsou objasněny; změny ve výrobě a náhlý vzestup společenské diferenciacie nositelů horákovské kultury nejsou snad výhradně

¹⁴¹ Otázku identifikace kmenových oblastí nadhazuje v souvislosti s místními skupinami knovízské kultury J. Bouzek (Problémy..., 106 ad.); také v rámci horákovské kultury by bylo možno výše naznačené místní skupiny (srov. pozn. č. 6) ztotožnit s původními kmenovými oblastmi, geografický rozsah těchto skupin je však značně velký.

jen vnitřními jevy, nýbrž v úvahu je nutno vzít vedle vlivů severních také rostoucí význam dunajských spojů. Na rozdíl od stupně HB mění se nyní kulturní konexe a jihomoravský halštat je kulturně daleko více svázán se západem než s okruhem kalenderberským. Tato změna kulturní je snad odrazem hlubších (politických) změn a lze ji chápat jako vzdálený ohlas pozdějších etnických proudů ze západu. Návaznost horákovské kultury na podolskou není tedy zcela mechanická; nespědíci pro to ani kontinuita sídlišť, síť hradišek stupně HB byla dokonce v HC rozrušena (na Starém Zámku u Suchohrdel v té době zbudovali velmožskou horákovskou mohylu), ani kontinuita pohřebiště. Zvýšenou pozornost proto bude třeba věnovat zejména starohorákovskému stupni, v jehož rámci se vznik horákovské kultury odehrál.

Střední období horákovské kultury přináší značný rozkvět halštatské kultury a poměrnou konsolidaci společenskou. V shromážděném sídlištním materiálu se zatím nepodařilo identifikovat sídlištní poměry velmožské horákovské vrstvy, o jejíž existenci jsme zpraveni z bohatých mohyl. Většina známých sídlišť typu Těšetice představuje poměrně prostá zemědělsko-pastevecká sídliště, z nichž mnohá byla také výrobně soběstačná. Řada těchto sídlišť přežívá snad až do 5. století, jejich kontinuitu se sídlišti vysloveně pozdními však nelze prokázat.

Většina opevněných sídlišť horákovského lidu náleží právě na počátek pozdního stupně, kdy se ještě v keramice projevují silné halštatské tradice (Křenovice, Oslavany-Náporky, Jevišovice-Starý Zámek aj.); oživení sítě hradišek souvisí zčásti snad s pohyby, které jsme naznačili výše, zčásti s nově vzniknuvší společenskou situací. Využívána byla jednak opevněná místa starší, jednak budována hradiška nová. Podle malé rozlohy některých těchto opevněných poloh lze považovat některá pozdněhalštatská hradiška nejen již za centra kmenové organizace, nýbrž přímo za sídla zchudlé velmožské vrstvy. Jiná hradiška (Vysočany, Slavonice) měla spíše význam strategický na dálkových spojích k západu. Pravděpodobně ani nyní nejsou tedy opevněná sídliště středisky výroby (tedy jakési zárodky městských útvarů). Výjimkou je Hradiško u Jaroměřic, které se zázemním věncem osad v podhradí působí dojmem již ne vysloveně agrárního útvaru. Počet prostých pozdněhalštatských sídlišť je značný (srov. výše) a svědčí pro husté zalidnění jižní Moravy — v míře oproti střednímu stupni nikterak neztenčené, byť pozdněhalštatské lidstvo tu po roce 400 začalo zaujímat spíše ochranné posice. Typická pozdní sídliště (Střelice, Prosiměřice, Smolín, Popůvky) začínají svůj vývoj až v průběhu pozdního stupně, některá (Tvarožná) dokonce daleko později. Z tohoto důvodu je těžkým úkolem sledovat vztah prostých sídlišť k sídlištím opevněným. Pokusil jsem se tento vztah řešit izarytmovou metodou,¹⁴² spolehlivé využití tohoto postupu je však závislé na co nejpřesnější chronologii lokalit obou druhů. Tato podmínka však zatím není ani zdaleka splněna a proto výsledky zůstávají jen hypotetické.

Hmotná kultura pozdněhalštatských sídlišť udržuje dosti dlouho halštatské tradice i podunajskou kulturní orientaci s přímými vztahy k západu, zejména k jižním Čechám. Sílicí západní vlivy, nosící progresivní prvky nastupující laténské kultury, se projevily výrazněji až ve fázi střelické, svůj charakter však pozdněhalštatská keramika začíná ztrácet teprve ve fázi tvaroženské. To je ovšem již po faktickém mocenském zásahu Keltů na jižní Moravu, který se udal patrně již v první polovině 4. stol.¹⁴³ Jistou dobu žijí obě etnické složky na jižní Moravě vedle sebe, při čemž způsob jejich soužití nelze v pramenech hmotné kultury sledovat. Konečné kulturní

¹⁴² Sborník II (Vildomcův) AÚ ČSAV Brno, 1963, 49 ad.

¹⁴³ Srov. J. Meduna, AR 17 (1965), 821 ad.

splynutí obou složek, znamenající asimilaci pozdněhalštatské, v té době spíše již halštatsko-laténské kulturní nadstavby a pravděpodobně i jazykovou asimilaci, nelze určit jinak než přibližně do konce 3. století př. n. l.

*

Chceme-li se pokusit o rekonstrukci obrazu života obyvatel jihomoravských sídlišť doby halštatské můžeme využít především podkladů získaných komplexním výzkumem těšetické osady. Z výšinných sídlišť žádné nebylo prokopáno natolik, aby bylo možno uvažovat o hospodářských a životních poměrech těchto hradisek, resp. o jejich postavení v celkové ekonomice této doby.

K nastínění obrazu přírodního rámce „venkovské“ halštatské osady máme k dispozici podrobný rozbor paleobotanického materiálu z těšetické osady. Jak již ukázal E. Opravil¹⁴⁴ bylo klima Znojemska v halštatu teplejší a sušší než dnes; vzhledem k výskytu teplomilných rostlin a dřevin (javor tatarský) v paleobotanickém materiálu soudí E. Opravil na průměrnou teplotu té oblasti asi o 2° vyšší než dnes, tedy v rozduhu od 8,5° do 10,5°. Okolí osady bylo pokryto stepní vegetací s křovinatými porosty. Hojná byla volná prostranství i luční porosty, k jihu obrácené svahy zaujímaly lesostepní doubravy, celky souvislejších lesů se však nevyskytovaly. Uvedené vegetační poměry jsou vhodné jak pro kopaničářské zemědělství, tak zejména pro dobytčářství. Mnohé ze zjištěných dřevin poskytovaly též plody ke zpestření potravy tehdejších obyvatel; máme na mysli např. lísku (poskytující jádra), maha-lebku (dávající plody podobné dnešním višním), slivoně, trnku a posléze i třešeň ptačí. Zhruba obdobné vegetační poměry zjistil E. Opravil též v halštatu dolního Podyjí na základě rozboru uhlíků z Bulhar.¹⁴⁵ Druhové zastoupení dřevin se tu příliš nelišilo od poměrů těšetických, nevyskytovala se tu v takové míře xerofytní společenstva s některými světlomilnými druhy, náročnými na sucho a teplo. Z toho by bylo možno soudit na souvislejší lesní porosty v této části horákovské oikumeny. Oba uvedené příklady porostů lze považovat za typické zejména pro všechny tři hlavní oblasti horákovské kultury.

K výživě obyvatelstva kromě masité potravy sloužily především zemědělské plodiny. Z obou jmenovaných jihomoravských osad se nepodařilo získat větší vzorky obilovin, jejich existence je tu ovšem velmi pravděpodobná. Z těšetické osady konstatovali E. Opravil a F. Kühn otisky obilek a plev ovsu setého a ječmene,¹⁴⁶ rovněž z Bulhar jsou konstatovány otisky listovitých čepelí obilnin, blíže neurčitelných.¹⁴⁷ Z jižní Moravy jsou ostatně známy četné kulturní obiloviny již od neolitu (pšenice, ječmen, proso¹⁴⁸), z doby bronzové a halštatské jsou pak ze starších nálezů výslovně uváděny: proso, pšenice, žito, ječmen — kromě četných druhů plevelů;¹⁴⁹ bylo již také poukázáno na poměrně vysokou kvalitu pravěkých zemědělských plodin a tím pravěkého zemědělství vůbec, např. ve srovnání s poměry v 17. století v našich zemích.¹⁵⁰ Žito a ječmen jsou považovány za mladé plodiny.¹⁵¹

¹⁴⁴ ČMMB XLVI (1961), 95; SPFFBU E 6 (1961), 131.

¹⁴⁵ SPFFBU E 7 (1962), 89—92.

¹⁴⁶ E. Opravil, SPFFBU E 6 (1961), 131; F. Kühn, AR 12 (1960), 703.

¹⁴⁷ SPFFBU E 7 (1962), 89—92.

¹⁴⁸ F. Kühn, l. c., 703—6.

¹⁴⁹ A. Klečka—J. Skutil, Věstník Čs. zeměděl. musea 10 (1937), 23.

¹⁵⁰ Ibidem, l. c.

¹⁵¹ F. Kühn, l. c., 706.

pro halštat jsou však již doloženy bezpečně, i když často jen jako příměs pšenice.¹⁵² Z nálezů v Býčí skále pak je kromě prosa, ječmene, pšenice, žita a vikve doložen i česnek a luštěniny,¹⁵³ uváděné často zejména z oblasti lužické kultury.¹⁵⁴ Jak ukážeme dále, poměry horákovského lidu se asi v tomto ohledu příliš nelišily od hospodářských poměrů lužického lidu. Zemědělské zaměření horákovské kultury nepřímo dokládá také výskyt drtidel a obilních drtičů v chatách (např. Těšetice, objekt č. 10), hliněné terče sloužící alespoň v některých případech k pečení těsta a konečně nálezy obilních jam na některých sídlišťích (Rybníky, Bulhary¹⁵⁵).

Nástrojů k obdělávání půdy není zatím mnoho; lze sem počítat zejména parohové motykovité nástroje (Bezkov, Jaroměřice) a předpokládané nástroje dřevěné. Ostatně obdělávání půdy při tehdejších stále ještě extensivním hospodaření asi nebylo příliš náročné. Existenci dřevěného oradla, taženého dobytčaty a známého nejméně od eneolitu, lze pro halštat předpokládat, dokladů pro to však není.

Důležitou složkou obživy obyvatel halštatských osad na jižní Moravě bylo nepochybně dobytkářství. Těšetický osteologický materiál podle rozboru C. Ambrose ukázal velkou převahu kostí domácích zvířat (90,4 %) nad kostmi zvířat lovených (8,9 %). Z domácích zvířat je na prvním místě tur, následuje vepř a drobní přežvýkavci (ovce nebo koza). Jde zřejmě o stádně pěstovaný dobytek, kterému tehdejší příroda poskytovala příhodné pastvinné podmínky. Pes stál nepochybně již ve službách člověka jako hlídač osady i stád dobytka. Kůň sloužil k tahu i jízdě. Nález kura domácího je neočekávaným překvapením, vzhledem k tomu, že jde o kosterní nálezy z výplně objektů na lokalitě, která nebyla v mladších obdobích již osídlena, je tu jakýkoliv omyl vyloučen. Převaha tura domácího, kozy a ovce v osteologickém materiálu dokazuje, že tato zvířata byla pro halštatského člověka vysoce užitečná; poskytovala kromě masité potraviny zejména mléko, které asi sloužilo i jako materiál pro výrobu sýrů a tvarohu.

Skladbu zvířecích druhů z těšetické osady nelze zatím porovnat s jinou jihomoravskou lokalitou, neboť procentické vyčíslení osteologického materiálu z většího nalezového komplexu bylo zde provedeno poprvé. Spíše je možno použít ke srovnání situaci z některých lužických hradisek doby halštatské. Např. z polského hradiska Šlupca je 92,6 % všech kostí z domácího zvířectva; druhově je nejpočetnější skot, následují ovce, vepř, kůň, koza.¹⁵⁶ V Biskupinu byla skladba zvířecích kostí obdobná, i zde počet domestikovaných zvířat (98,8 %) v zastoupení: skot, vepř, koza, ovce, kůň, pes, daleko převyšoval počet zvířat lovených (divočák, jelen, vlk, medvěd, zajíc, vydra, bobr, jezevec, kachna).¹⁵⁷ Podle T. Malinowského byli osadníci Šlupcy orientováni spíše na dobytkářství, v Biskupinu převažovala spíše složka polnohospodářská,¹⁵⁸ jak ostatně dokazují dochovalé dřevěné a parohové nástroje na obdělávání půdy. — Z těchto příkladů se dá soudit, že hospodářské poměry lužického lidu doby halštatské se příliš nelišily od poměrů jihomoravských; jestliže ovšem pro lužickou

¹⁵² *Týž*, l. c.; dále srov. *W. Gížbert*, *Materialy starožytne* 1 (1956), 53; *K. Moldenhawer*, *Fontes* 8—9 (1958), 148.

¹⁵³ *A. Klečka—J. Skutil*, l. c., 21—22; *A. Fietz*, *Verhandlungen d. Naturforsch. Verein in Brünn* 72 (1941), 71 ad.; *H. Freising*, *MAGW* 71 (1941), 323, pozn. č. 43.

¹⁵⁴ *J. Pavelčík*, *Časopis Slezského musea v Opavě* 9 (1960), 16 ad.; *týž*, *Přehled výzkumů AÚ ČSAV Brno za rok 1958*, 40; *W. Gížbert*, l. c., 53; *K. Moldenhawer*, l. c., 147; *M. Klichowska*, *Fontes* 8—9 (1958), 144.

¹⁵⁵ *M. Šolle*, *PA XLVI-1* (1955), 116; *V. Podborský—E. Opravil*, *SPFFB E* 7 (1962), 89—90.

¹⁵⁶ *T. Malinowski*, *Fontes* 8—9 (1958), 58.

¹⁵⁷ *J. Kostrzewski*, *Prasłowiańszczyzna*, 33; *Z. Rajewski*, *AR* 5 (1953), 498.

¹⁵⁸ *T. Malinowski*, l. c.

oblast považujeme za vedoucí složku hospodářské základny obecně spíše zemědělství,¹⁵⁹ pro horákovskou kulturu přichází v úvahu ve větší míře složka dobytkařská. Při tom místní poměry mohly být tu i tam specifické, celkový charakter osad však lze označit za zemědělsko-dobytkařský. Uvedené poměry kontrastují např. se situací v Pobaltí v té době, kde vysloveně pastevecký způsob života je dokládán osteologicky převahou ovce a koně nad skotem a vepřem.¹⁶⁰

Druhové zastoupení domácího zvířectva v těšetické osadě lze považovat pro moravský halštát za typické, neboť také ostatní sídliště, pokud o nich z tohoto hlediska máme povědomost, ukazují druhově přibližně stejné zastoupení.¹⁶¹

Sídliště	Kůň	Skot	Ovce-koza	Vepř	Pes	Kočka	Kur domácí
Těšetice	5,2 %	38,7 %	14,4 %	26,4 %	5,8 %	—	0,5 %
Bezkov	6,6 %	18,5 %	22,8 %	10,9 %	7,6 %	—	—
Jaroměřice	+	+	+	+	+	—	—
Brno-Obřany	+	+	+	+	+	+	—
Štamberk	+	+	+	+	+	+	—
Brno-Židenice	+	+	—	+	+	—	—
Hodonice	—	+	+	+	—	—	—
Křenovice	+	+	+	—	+	—	—

Nové je tu ještě zjištění kočky domácí (Brno-Obřany, Štamberk-Kotouč¹⁶²), patrně také jeden z nejstarších dokladů ve střední Evropě, kde se kočka domácí měla podle běžných představ objevit až ve středověku.¹⁶³

V 8,9% lovných zvířat z těšetické osady je zastoupena běžná lesní zvěř (jelen, liška, divočák, zajíc); zcela obdobně tomu bylo také v Bezkově. Z jiných horákovských sídlišť je uváděn též srnec, medvěd, bobr a jezevec.¹⁶⁴ Dokladem teplého podnebí je výskyt želvy (Těšetice, Horákov¹⁶⁵). Zpestření potravy konečně znamenal i lov ptáků, rybolov, říční škeble a mlži.

Otázkou nadále zůstává, do jaké míry můžeme v převážně naturálním, dobytkařsko-zemědělském hospodářství horákovských sídlišť počítat s výrobní specializací; jde tu zejména o výrobu parohových a kostěných nástrojů, kovových předmětů a keramiky. V případě kostařství jsme zdůraznili již výše, že se specializovanou výrobou by bylo možno počítat nanejvýše na velkých opevněných sídlištích (Jaroměřice); zde ostatně nešlo o příliš náročné odvětví. Výroba železa a kovářství bylo nepoměrně

¹⁵⁹ *J. Kostrzewski*, l. c., 30 ad.; *M. Gdł*, Uwagi o gospodarce i strukturze społecznej ludności kultury lużyckiej w południowej Polsce, Kraków 1961, 53.

¹⁶⁰ Např. hradisko v Jeziorku, vrstva III–IV (*K. Krysiak*, Materiały starożytne 3, 1958, 73).

¹⁶¹ Údaje pro následující tabulku jsou vzaty ze soupisové části práce; souhrnně viz ještě *J. Skutil—A. Stehlík*, Věstník Čs. zeměděl. musea 12 (1939), 69–79, a tamtéž 13 (1940), 109. — Percentuální vyčíslení kostí z těšetické osady se týká souborně všech objektů, v případě Bezkova jde o objekt č. 1; u ostatních lokalit je uvedena pouze přítomnost (+) nebo nepřítomnost (—) příslušného druhu.

¹⁶² *F. Adámek*, Hradisko, 119; *J. Skutil—A. Stehlík*, Věstník Čs. zeměděl. musea 13 (1940), 109.

¹⁶³ *J. Skutil—A. Stehlík*, ibidem 12 (1939), 69.

¹⁶⁴ Údaje ze soupisu nalezišť, kde je i příslušná literatura.

¹⁶⁵ Osteologické údaje z těšetické osady jsou převzaty z rozboru C. Ambrose; dále *J. Skutil*, ZMLM NF 1 (1941), 171.

složitější a vyžadovalo alespoň dílčí specializaci; existence železářských osad není vyloučena, míra jejich produktivity a postavení ve společenské ekonomice známy nejsou. Výrobu keramiky máme za podomáckou, neboť těžko lze prokázat hromadnou výrobu keramiky dílenského charakteru.

Otázky ideologického charakteru lze postihnout v pramenech hmotné kultury vždy jen velmi jednostranně, totiž s omezením na náboženský život, resp. na jeho obřadní, kultovní stránku. Tu však lze i na sídlišťích sledovat celkem dobře, ať již na kultovních předmětech samých, nebo na řadě apotropajních znaků, aplikovaných na keramice i jiných předmětech. Pro halštatské období — období pokročilého stadia rozkladu prvobytné společnosti — nutno předpokládat poměrně vysokou úroveň abstrakce prvobytných náboženských představ, projevující se vytvořením nadpřirozených bytostí; je dokonce možné, že vznikají již jisté představy o bozích, kteří jsou zosobněním přírodních sil,¹⁶⁶ uctívaných již v době bronzové. Z bronzové doby přezívá patrně i silný ceremonialismus. Kultovní předměty uvedené v jiné souvislosti svědčí pro existenci božstva slunce, ohně, měsíce a snad i dalších přírodních jevů; významné místo v kultech přírodních sil měla patrně i některá zvířata (kůň, vodní pták); je možné, že existoval i samostatný kult domácích zvířat, spojený s motivem plodnosti, i uctívání domácího krbu. Ze starších období přezívaly i četné prvky lovecké magie (provrtané zuby lovných zvířat) a řada pověr dala vznik amuletům, které měly sloužit k ochraně jedince proti škodlivým silám, kouzlům, uhrnutí atd.

Závažnou skutečností halštatských sídlišť je přítomnost zlomků lidských kostí v objektech či ve vrstvách. Případy výskytu lidských kostí na obřanském sídlišti popsal F. Adámek,¹⁶⁷ dále jsou uváděny 2 zlomky lidské lebky z Křenovic, část lidské kostry byla rozptýlena v objektu č. 3 v Bulharech a z těšetické osady jsou doklady přítomnosti lidských kostí v objektech č. 1, 10 a 31.¹⁶⁸ Případy výskytu lidských kostí na halštatských sídlišťích budou častější než je dosud známo, neboť při starších výzkumech tyto doklady v množství osteologického materiálu unikaly pozornosti. Podobně je tomu ostatně i v lužické kultuře a o analogické situaci v době bronzové pojednal J. Jelínek.¹⁶⁹ Je jisté možné, že řada lidských kostí se dostala do sídlišťních vrstev a objektů náhodně,¹⁷⁰ v řadě případů však není vyloučena ani existence rituální antropofagie.

Pro řešení otázky společenských vztahů horákovského lidu nepovažují dosavadní pramenný materiál za dostatečný, zejména neznáme-li funkci výšinných osad. Také úvahy o rodově-kmenové organizaci — hlavně v souvislosti s výše naznačenými lokálními skupinami horákovské kultury —, jakož ostatně i úvahy o etnicitě horákovského lidu, považují dosud za definitivně neřešitelné.

¹⁶⁶ J. a E. Neustupný, *Nástin pravěkých dějin Československa*, Sborník NM Praha, A, Hist. XIV (1960), 160 ad.; O. Nahodil a kolektiv, *Kapitoly z dějin náboženství*, Praha 1960, 55.

¹⁶⁷ Hradisko, 146.

¹⁶⁸ Těšetice, 13, 8, 18, 59.

¹⁶⁹ ČMMB XLII-přř. (1957), 88 ad.; *Anthropologie der Bronzezeit in Mähren*, *Anthropos* č. 10, Brno 1959, 121 ad.

¹⁷⁰ Zejména v případě těšetické osady by to mohlo přicházet v úvahu, neboť těsně ze severu přiléhá k chatám únětické poljebiště, kde některé hroby byly již v pravěku vyloupeny a tudíž jednotlivé lidské kosti se mohly dostat do kulturní vrstvy a tím i do výplně chat.

Soupis jihomoravských halštatských sídlišť

1. Babice nad Svitavou (Brno-venkov) — Výpustek P 171
 Při vchodu do jeskyně Výpustek v Josefském údolí byla nalezena neúplná nádobka (obr. 13: 1). — MM Brno. — J. Skutil, ZMLM NF I (1941), 171.
2. Bezkov (Znojmo) — Záhumeničky H-2
 Zachraňovacím výzkumem na větším sídlišti registrováno celkem 8 zahloubených objektů, prokopáno 6; zjištěny stopy železářství a získán početný keramický a parohový materiál (obr. 8: 3, 4; 9: 2—5; část II., tab. IV: 16). — JM Znojmo. — V. Podborský, SPFFBU E 10 (1965), 135 ad.
3. Blučina (Brno-venkov) — Nad malým kopcem H-3
 Z uvedené polohy na východním okraji obce jsou registrovány kulturní vrstvy s pozdně-halštatskými střepy. — M. Židlochovice. — J. Poulík, Jižní Morava — země dávných Slovanů, Brno 1948—1950, 20, pozn. č. 24.
4. Bohušice (Třebíč) — ? H-3
 Náhodný sídlištní nález (obr. 37: 26). — MM Brno.
5. Bohutice (Znojmo) — Sokolské cvičiště; Jelenda H-?
 Střepy a hliněné závaží ze sběrů. — MM Brno.
6. Borkovany (Břeclav) — dvůr Časkovec P, H-?
 Na jihovýchodním svahu na polích proti Časkovci a dále v poloze Padělky od Lupiška je rozsáhlé sídliště. Pochází odtud nádobka slezské kultury (obr. 13: 2) a větší množství střepů podolské a ojedinele též horákovské kultury. — M. Klobouky; sbírka J. Mrázka z Borkovan. — J. Skutil, Pravěké nálezy na Kloboucku, Klobouky 1939, 29; V. Podborský, SPFFBU E 8 (1963), 130.
7. Borkovany (Břeclav) — Panské H-?
 Ze sběrů na rozsáhlém sídlišti velatické kultury jsou i typické střepy horákovské kultury. — Sběrka J. Mrázka z Borkovan. — V. Podborský, SPFFBU E 8 (1963), 129 ad.
- 8.—9. Borkovany (Břeclav) — les Romanovec, I, II H-3
 Nad bývalým dvorem Časkovcem (dnešním dvorem JZD Borkovany), v lese na příkré straně nad potokem Hunívký, jsou blízko sebe dvě menší opevněná sídliště (obr. 4: 8, 9). Prvé (8) má tvar nepravidelného kruhu s obloukovitě napojeným předhradím (cca 60—80×45 m), druhé (9) je podoby nepravidelného kruhu (45—50 m) a má velmi dobře dochovalý obvodový val. Obě polohy se nacházejí v nadm. v. 275—280 m a jsou vyvýšeny nad okolní terén asi o 50 m. — Roku 1928 zachránil z jedné z uvedených poloh dr. O. Mitis asi 20 halštatských střepů. — M. Klobouky. — J. Skutil, Pravěké nálezy na Kloboucku, 29—30; V. Podborský, SPFFBU E 8 (1963), 130, obr. 7: 3—8.
10. Bořetice (Břeclav) — ? H-?
 Z místa pochází několik hrubších halštatských střepů s označením roku 1896. — MM Brno.
11. Bořitov (Blansko) — ? P, H-3
 Z katastru obce pochází slezský a horákovský střepový sídlištní materiál a velký hranolovitý přeslen (obr. 37: 50—52). — MM Brno.
12. Bosonohy (Brno-venkov) — Hradisko H-3
 2 km severozápadně Bosonoh, těsně při pravé straně silnice Veselka—Žebětín/Kohoutovice (trať Velké ceny Československa), se zvedá samostatný syenitový zalesněný kopec Hradisko. Jeho temeno má úzce protáhlou podobu a je orientováno ve směru S—J, nadm. v. 333 m. Na kopci, jehož boky se na severu, východě i západě prudce svažují, bylo opevněné sídliště (obr. 4: 12); na jeho jižní straně, kde se temeno rozšiřuje a klesá do údolí, je sídliště přetato mírně púl-

¹⁷¹ Označení lokalit indexy má tento význam: P — sídliště stupně HB. H₁ — sídliště staršího horákovského stupně. H₂ — sídliště středního horákovského stupně. H₃ — sídliště pozdního horákovského stupně. H-? — horákovské sídliště, chronologický stupeň přesně neurčitelný.

kruhovým příkopem. Ve vzdálenosti 40 m dále k jihu je opět výrazná příčná terasa, patrně zbytek vnějšího fortifikačního pásma. Rozměry vnitřní plochy hradiška jsou cca 110 x 30 m; vnitřní fortifikační pás je zřetelný v délce asi 60 m, vnější v délce asi 70 m.

Hradiško znal již Fl. Koudelka, který tu roku 1883 nalezl — zejména na bočních stranách — střepy údajně slezské keramiky a kamenné drtadlo; Koudelka popisuje střepy jako tuhou natřenou, jeden prý byl zdoben uvnitř kosočtverečnou sítí. — Roku 1892 poznal Hradiško též I. L. Červinka, který shodně s Koudelkou konstatuje, že tu již není stop po opevnění. Počátkem druhé světové války sondoval na místě J. Mikulášek a roku 1951 spolu s ním také J. Neustupný; konstatují tu zbytky valového opevnění a příkop, z nálezů sporný jevišovický střepový materiál. Halštatské nálezy tu nezjistili. — Koudelkove nálezy dnes již neexistují, je však pravděpodobné, že byly horákovské. — Fl. Koudelka, ČVMŠO 1 (1884), 165—166; I. L. Červinka, Pravěká hradiška na Moravě (dále jen Hradiška), Kroměříž 1896, 25; J. Neustupný, archiv NM Praha, č. j. 4165 a archiv AÚ ČSAV Brno, č. j. 3081.

13. Brankovice (Vyškov) — hradiško Hausberk

Pod železniční stanicí Brankovice (trať Brno—Veselí n. M.), na severozápadním svahu, který končí srázem čnejším asi 20 m nad silnicí Nesovice—Brankovice, je výšinné opevněné sídliště položené v nadm. v. 270—280 m. Uprostřed sídliště ční neurčitý kupovitý útvar. Z kulturních vrstev z této lokality (většinou ze sběrů M. Chleboráda) pochází střepový materiál mladšího HB stupně (obr. 10: 1—9), označovaný dosud za platěnický; jde však o střepy slezsko-podolské kultury. — Při rozšiřování nádraží ČSD nad Hradiskem roku 1950 byly učiněny další sídlištní nálezy, označené jako podolské se slezskými vlivy. — MM Brno. — J. Skutil, OP 9 (1930—35), 155; týž, ZMLM NF 1 (1941), 171; týž, Sborník Přír. spol. Moravská Ostrava 1930—1931, 35; L. Doubková, archiv AÚ ČSAV Brno, č. j. 55/53.

14. Brno-Bohunice — Pomologický ústav

H-3

Ze sídelních jam získal roku 1929 Fr. Markus halštatský střepový materiál (obr. 37: 45); roku 1961 zachránil zde další horákovský materiál V. Ondruš. — MM Brno. — I. L. Červinka, archiv AÚ ČSAV Brno, č. j. 1423; informace V. Ondruše.

15. Brno—Brněnské Ivanovice — Písník

H-2

Horákovský střepový materiál ze sběrů M. Kikrleho z roku 1925. — MM Brno. — J. Nekvasil, disertace II, 31—33.

16. Brno-Černovice — ?

H-?

Horákovské střepy z Daňkovy sbírky bez bližších okolností. — MM Brno. — J. Nekvasil, disertace II, 43.

17. Brno-Heřpice — ?

H-2

Drobný střepový materiál bez bližších okolností. — MM Brno. — V. Podborský, SPFFBU E 8 (1963), obr. 8: 17.

18. Brno-Holásky — ?

H-2

Z jámy porušené stavbou silnice pochází horákovská nádoba (část I., tab. XV: 14); také na sousedních polích severně vsi se nalézají horákovské střepy. — MM Brno. — J. Nekvasil, disertace II, 103.

19. Brno-Husovice — ?

H-?

Ze sbírky F. Černého pochází mísa a střepy, nalezené údajně roku 1916 v sídelní jámě. — MM Brno. — J. Nekvasil, disertace II, 124.

20. Brno-Komín — Kouty, Na nivách

H-?

Horákovské střepy z halštatských jam, dnes nezjistitelné. — J. Skutil, ZMLM NF 1 (1941), 172.

21. Brno-Královo Pole — Kociánka

P, H-2

Při stavbě nemocničního pavilónu roku 1932 prokopalo Moravské museum v Brně (J. Skutil) četné kulturní jámy s halštatskou keramikou. Roku 1949 při hloubení zářezu železniční trati Praha—Brno a při stavbě Domova mládeže GZ bylo zachyceno pokračování sídliště s jámami různých kultur. AÚ ČSAV Brno (J. Král) zde zjistil též asi 14 horákovských objektů. Ze sběrů, provedených zde seminářem PÚ brněnské university v letech 1948—1950, pochází rovněž podolský (obr. 13: 3—13) a horákovský (obr. 16: 27—31) keramický materiál a další drobné nálezy. — MM Brno; PÚ UJEP Brno. — J. Skutil, ČMMZ 33 (1946), 68; J. Král, archiv AÚ ČSAV Brno, č. j. 946/49 a 324/50; J. Nekvasil, disertace II, 195—203.

22. Brno-Líšeň — Chochola (Anaklety)

H-?

2,5 km severně Starých Zámků u Líšně, na pravém břehu potoka Říčky, nad lomem silnice do Ochozu, je výšinné sídliště (obr. 3: 22), objevené J. Poulíkem. Je rozloženo na lesním plátě, pod kótou 437 m; na severu je odděleno průrvou od ostrého západojižního hřbetu, který tvoří poloze přirozenou ochranu; jinak je chráněno ze všech stran prudkými srázy. Terén sídliště se mírně svažuje od severu k jihu a od východu k západu, vymezující plochu cca 350x 70 m. Val je zachován pouze na východní straně, kde běží téměř v přímé linii od severu k jihu, nejspíše jako terasovitá úprava, jižněji jako velmi výrazná destrukce hradby (výška koruny valu až 2 m); na jižním konci sídliště se val ostře ohýbá k východu a asi po 25 m mizí. Zbytky obvodové terasovité úpravy jsou patrné ještě na severním konci hradiska, jiné fortifikace tu již není. — Hradisko objevil J. Poulík, který tu také roku 1947 provedl sondáž; podle získaného střepevého materiálu považuje hradisko za pozdněhalštatské. — MM Brno. — J. Poulík, archiv AÚ ČSAV Brno, č. j. 25/47; týž, Průvodce po výzkumech na staroslovanském hradisku Staré Zámky u Líšně, 1949, mapka.

23. Brno-Líšeň — Staré Zámky

P

Známé slovanské hradisko na slepencovém ostrohu v meandru Říčky bylo též opevněným výšinným sídlištěm v halštatském stupni HB (obr. 3: 23). Tomuto osídlení, jak ukázal výzkum AÚ ČSAV v Brně, patřila souvislá vrstva na hradisku a též sloupová obranná konstrukce na nejužším místě ostrožny. Keramický materiál z lokality je slezsko-podolského charakteru. AÚ ČSAV Brno; MM Brno. — J. Knies, ČVMSO 8 (1891), 49—58; I. L. Červinka, Hradiska, 50—52; J. Poulík, Jižní Morava, 99, 101; A. Benešová—Č. Staňa, AR 11 (1959), 170.

24. Brno-Líšeň — Za ovčárnou

H-?

Střepevý materiál ze sběrů P. Ondráčka z roku 1947. — MM Brno. — J. Nekvasil, disertace II, 254—255.

25. Brno-Maloměřice — Holý kopec (Halegrunty)

P, H-3

Roku 1925—27 provedli tu Ed. Vodička a F. Adámek na jižním svahu nad potokem výkop několika objektů, z nichž jámy č. I, V, VII (čtvercového i kruhového tvaru) byly horákovské (část I., tab. XV: 3, 8, 12, 13); přítomnost podolských objektů dokládá keramika (část I., tab. VI: 1, 3, 4, 6, 7). Pozoruhodný je nálezc velké množství mazanice v obj. 1, kterou zpracoval A. Piffí. V roce 1930—1940 tu byly zachyceny další halštatské jámy. — MM Brno. — Ed. Vodička, archiv AÚ ČSAV Brno, č. j. 444; J. Škutil, OP IX (1930—35), 155; A. Piffí, ČMMZ 33 (1946), 145; F. Adámek, Hradisko, 16.

26. Brno-Maloměřice — nádraží ČSD (Plíže)

H-?

Při úpravách kolem nádraží v letech 1930—1934 a 1941 byly zjištěny též vrstvy se sídelními objekty horákovské kultury. — MM Brno. — I. L. Červinka, archiv AÚ ČSAV Brno, č. j. 444; J. Nekvasil, disertace II, 263-4; F. Adámek, Hradisko, 17.

27. Brno-střed — Kamenná ulice

H-?

5 horákovských střepeů bez bližšího určení. — MM Brno.

28. Brno-střed — Křenová ulice

H-?

2 parohové halštatské palice bez bližších okolností (část II., tab. VI: 6, 8). — MM Brno. — J. Nekvasil, disertace II, 35.

29. Brno-střed — Veverí ulice

P

Ze sídlištních jam na konci ulice Veverí je dochován neutříděný střepevý materiál slezsko-podolského charakteru (obr. 13: 14—16). — MM Brno. — J. Nekvasil, disertace II, 35.

30. Brno-střed — ?

H-3

Pozdněhalštatské střepey (obr. 37: 44) bez bližších okolností. — MM Brno.

31. Brno-Obřany — Hradisko

P, H-2

Na pravém břehu Svitavy, na severovýchodním obvodu Brna, se vypíná až do výše 100 m nad údolí řeky mohutná syenitová ostrožna „Hradisko“. Je obtékána ze tří stran Svitavou a její tvar je také touto řekou přizpůsoben (obr. 3: 31). Sídlíště má delší osu (asi 900 m) orientovanou ve směru S—J, na západní straně má výrazné pravouhlé vychýlení s pravděpodobným vchodem, v severovýchodní části pak jazykovitý výběžek k východu; z východní strany vedl také další vstup do opevněného areálu. V jižní části jsou pod vlastním opevněním četné terasovité

úpravy. Celé Hradisko je obeháno valem (dlouhým přes 2 km), jevicím se dnes jako mohutná terasa; je imponantní zejména v severní a západní části polohy, kde její vnější výška dosahuje až 7 m. Vnitřní terén Hradiska se mírně zvedá směrem k severu, kde v ohybu valu dosahuje nejvyššího bodu (333 m nadm. v.). Celková opevněná plocha měří 42 ha. — Hradisko bylo zkoumáno celými generacemi moravských archeologů již od roku 1889; dějiny výzkumů jsou podány v monografii F. Adámka. Dosud tu bylo získáno velké množství nálezů. Keramika je velatická, zejména však podolská a slezská (obr. 11), ojediněle též horákovská. Ostatní materiál shromáždil v citované monografii F. Adámek (zde viz ještě obr. 14: 1—6, 14—17, 19, 32, 38; 41: 12; část II., tab. III: 9). Opevnění Hradiska bylo zbudováno nepochybně během stupně HB, kdy sídliště dosáhlo největšího významu. — MM Brno. — F. Adámek, Hradisko (zde další literatura).

32. Brno-Obrány — Skály

P, H-3

Západně Hradiska, nad obránskou osadou, se nachází osamocená vyvřelina „Skály“, oddělená od Hradiska údolím Žleby. Dosahuje asi 1/10 výměry Hradiska, je však po celém obvodu rovněž obehána valem (dnes terasa), místy stejně mohutným jako na Hradisku. Tomuto sídlišti zatím nebylo věnováno tolik pozornosti, je však téměř jisté, že má stejný chronologický i kulturní ráz, jako vlastní Hradisko, bezpečně jsou zde doloženy též objekty pozdní. — MM Brno. — F. Adámek, Hradisko (zde další literatura).

33. Brno-Obrány — osada

P

Podolské a slezské sídlištní nálezy jsou též z různých míst osady, zejména z Řádků, Louček a Sokolovské ulice. — MM Brno. — F. Adámek, Hradisko, 15, obr. 8.

34. Brno-Řečkovice — vojenský objekt

H-2

Na severozápadě osady na jihovýchodním svahu při levé straně silnice Brno—Svitavy bylo při stavbě vojenského objektu roku 1953 zachyceno na ploše asi 300 × 300 m horákovské sídliště. AÚ ČSAV v Brně zde provedl zarchaňovací výzkum, jímž bylo registrováno 23 objektů, většinou kulturních jam; pouze objekt č. 1 lze považovat za chatu (obr. 6: 3); měla obdélníkový půdorys, zaohlené rohy a téměř kolmo do země zapuštěné stěny (225 × 260 cm, hl. 80 cm). Keramický materiál z osady představuje klasické formy horákovské kultury, objevily se též typické drobné hliněné předměty (figurka kachničky, hvězdicovitý závěsek), bronzová jehlice, kostěná strážka a další předměty (obr. 17; část I., tab. VIII: 5; část II., tab. III: 1, 11). — MM Brno. — R. Tichý, archiv AÚ ČSAV Brno, čj. 4487; týž, AR 21 (1969), 168—177.

35. Brno-Řečkovice — osada

H-?

Ze zahrad Žižkovy ulice, Palackého náměstí a tělocvičny pocházejí z roku 1932 drobné halštatské střepty. Na dvoře domu č. 9 v Komenského ulici byla zachycena jáma s halštatskými střepty. — MM Brno. — J. Skutil, ČMMZ 33 (1946), 109; týž, ZMLM NF 1 (1941), 172; J. Nekvasil, disertace II, 431.

36. Brno-Žabovřesky — Královopolská ulice

H-?

Drobné horákovské střepty ze sběrů z roku 1930. — MM Brno. — J. Nekvasil, disertace II, 504.

37. Brno-Žabovřesky — Hlušky (býv. Palackého ulice)

H-?

Při stavbě porušeny 2 kulturní jámy, z nichž K. Fibich zachránil asi 35 horákovských střeptů. — MM Brno. — J. Skutil, ZMLM NF 1 (1941), 173.

38. Brno-Židenice — Písky

P, H-2

Severně osady, na levém břehu Svitavy, u železniční tratě, jsou mocné kulturní vrstvy a kotlovité nebo kuželovité jámy. Výzkumy zde prováděli bratři Slovákové, F. Fiala, J. Knies aj. Keramika pocházející z tohoto sídliště je podolského, slezského a horákovského charakteru (srov. zejména klasické horákovské zásobnice, část I., tab. VIII: 3, 4, 7, 8), sporné jsou některé drobné předměty bronzové a osteologický materiál (skot, jelen, kůň, vepř. pes). — MM Brno. — J. Knies, ČVMŠO 4 (1894), 67; I. L. Červinka, Morava za pravěku, 255; J. Slovák, Pravěk 8 (1912), 105 ad., obr. 1, 2; J. Nekvasil, disertace II, 574—577.

39. Břeclav — Zvolence

H-?

Sondáží roku 1961 byla zjištěna nevýrazná halštatská vrstva, z níž pochází zejména část cedníku v podobě misky se zataženým okrajem. — M Břeclav-Pohansko. — V. Podborský, SPFFBU E 7 (1962), 85.

40. Bučovice (Vyškov) — cihelna

H-3

V bývalé Doupovcově cihelně a sousedící Sedláčkově továrně, dnešních Středomoravských pilách, jižně za městem, po pravé straně silnice Bučovice—Kloboučky, byly léta porušovány halštatské jámy, které postupně registrovali I. L. Červinka, F. Kalousek, K. Tihelka a J. Nekvasil. Celkem jsou zprávy nejméně o 15 jámách. Nepočtený dochovalý keramický inventář vykazuje pozdněhalštatské formy (obr. 37: 40—43, 46—49), objevila se i tuhová keramika a kus mazanícové omítky z úhlu stěny s vápenným nátěrem z vnější strany. — M Bučovice; MM Brno. — I. L. Červinka, archiv AÚ ČSAV Brno, č. j. —; J. Skutil, OP 9 (1930—35), 155; J. Nekvasil, Přehled výzkumů AÚ ČSAV Brno za rok 1960, 71—72.

41. Bučovice (Vyškov) — Pod zámečkem

H-?

Z velké popelovité jámy pochází nepočtený keramický materiál a zlomek závaží. — M Bučovice.

42. Budkovice (Brno-venkov) — Na záhumenici

H-2

Z místa je zaznamenána mocná popelovitá vrstva s halštatskými tuhovanými a malovanými střepy. — Sbírka F. Matějky v Němčicích u Ivančic; MM Brno. — V. Čapek, ČVMSSO 1 (1884), 125; J. Nekvasil, disertace II, 40; V. Podborský, SPFFBU E 8 (1963), 28.

43. Bulhary (Břeclav) — cihelna

H-1, H-2

Na terase nad pravým břehem Dyje, na jihovýchodním svahu skloněném k silnici Bulhary—Lednice, je velké halštatské sídliště, zničené z velké části odebráním spráše; pocházelo odtud několik horákovských střepů a závaží. Roku 1950 zde registroval 4 jámy J. Nekvasil a roku 1960 další porušené jámy R. M. Pernička; téhož roku zde provedl PÚ UJEP záchraňovací výzkum, jímž bylo zachyceno celkem 7 objektů (obr. 6: 1,4). Pozornosti zaslouží zejména objekt č. 5, velká oválná zemnice (délka 6 m) s doklady vnitřní konstrukce a zbytky hliněné, dovnitř sesuté pece. Keramický materiál je jednak starohorákovský (obr. 16: 1—26), jednak klasického stupně horákovské kultury. — MM Brno; M Břeclav-Pohansko. — J. Nekvasil, disertace II, 41—42; V. Podborský—E. Opravil, SPFFBU E 7 (1962), 87, obr. 5—7.

44. Bzenec (Hodonín) — pod Těmicemi

H-?

Z náplav na lukách pochází ze sběrů bří Žůrkových asi 20 hrubých halštatských střepů sídlištního charakteru. — MM Brno.

45. Čejč (Hodonín) — ?

H-?

Spolu s keltako-germánským keramickým materiálem, pocházejícím z roku 1896, je uloženo též několik typických horákovských střepů (obr. 24: 4). Halštatský je snad též střep mísovité nádoby s plastickou vlnicí, publikovaný E. Šimkem. — MM Brno. — I. L. Červinka, Morava za pravěku, 294; E. Šimek, Poslední Keltové na Moravě, Brno 1958, 150, obr. 71.

46. Dambořice (Hodonín) — ?

H-?

Z místa pocházejí bez bližších údajů 2 krabice sídlištních horákovských střepů. — MM Brno. — J. Skutil, ČMMZ 33 (1948), 57.

47. Diváky (Břeclav) — Hradisko

H-3

2 km jihozápadně od Divák se nachází na lesním plátě nad kótou 280 m drobné opevněné sídliště. Nad vřidlici lesních cest se zvedá ve směru JJZ nevysoké plátě (cca 20 m nad lesní cesty); jeho severní, východní a západní stěny spadají dosti prudce do údolí, na jihu přechází terén mělkým sedlem do prudce se zvedajícího hřbetu. Sídlíště je téměř kruhového tvaru o průměru 50—55 m. Na východě je patrné ledvinovité vybočení křivky příkopu (obr. 4: 47), jímž je celé Hradisko obeháno. Příkop je nejlépe patrný právě ve východní části (hloubka příkopu až 2 m, šířka až 3 m), naopak v části západní již téměř zmizel, jeho průběh však je ještě patrný. Příkop je z vnější strany lemován místy více či méně výrazným valem, vzniklým patrně násypem při hloubení příkopu. Na temeni plátě je terasovitě zvýšená „akropole“ o průměru asi 20 m; je nápadná zejména ze severní a východní strany, zatímco na jihu téměř splývá se zvedajícím se terénem. Na této akropoli jsou četné destruktivní útvary — snad zbytky původní architektury. Na lokalitě sondoval po druhé válce L. Hanák, v literatuře je však neznámé. Průzkumem zde byl získán typický pozdněhalštatský materiál. — PÚ UJEP Brno.

48. Dolní Kounice (Brno-venkov) — ?

H-2

Typický střepový materiál (obr. 24: 1—3) bez bližších okolností. — MM Brno.

49. Domčice (Znojmo) — Dolní Loučky H-?
Z „žárové jámy“ z roku 1890 pochází bez bližších okolností několik střepů. — MM Brno.
50. Drysice (Vyškov) — Kopaniny H-2
Na východním svahu nad potokem severozápadně obce prokopal J. Nekvasil 6 jam horákovské kultury s příslušným materiálem. — AÚ ČSAV Brno. — J. Nekvasil, Sborník ČsSA 2 (1962), 144, obr. 3—4.
51. Dubňany (Hodonín) — Černý kopec H-?
Asi 8 hrubých sídlištních střepů bez bližších okolností. — MM Brno.
52. Dukovany (Znojmo) — Panská cihelna H-?
Nepočtený keramický materiál ze sběrů. — M Moravský Krumlov; MM Brno.
53. Dvorská (Brno-venkov) — býv. Kirschova cihelna H-?
Z místa je uváděna jáma s halštatskými střepy, které jsou nezjistitelné. — J. Nekvasil, disertace II, 56.
54. Džbánice (Znojmo) — zahrady Pod hájem H-?
Roku 1937 byly zde zachyceny halštatské jámy. — MM Brno. — J. Nekvasil, disertace II, 57.
55. Habrůvka (Blansko) — Býčí skála H-3
Kromě známého knížecího pohřbu se nacházela v jeskyni též halštatská železářská dílna, o níž se dochovaly jen nejasné zprávy. — Nat.-Hist. M Wien. — H. Wankel, MAGW 8 (1879), 289—324; týž Bilder aus der Mährischen Schweiz, Wien 1882, 379—416; R. Pleiner, Základy slovanského železářského hutnictví v českých zemích, Praha 1958, 86—90.
56. Hluboké Mašůvky (Znojmo) — Na nivkách H-?
Halštatské jámy zachycené roku 1934 F. Vildomcem; nálezoový materiál nedochován. — J. Nekvasil, disertace II, 82.
57. Hnanice (Znojmo) — cihelna P
Jámy s údajně slezskou keramikou, která se však nedochovala. — J. Palliardi, MAGW 20 (1890), 96, s obr.; týž, ČVMSO 9 (1892), 33; I. L. Červinka, Morava za pravěku, 225.
58. Hodonice (Znojmo) — hliník P, H-2
Na sprašových vlnách na severním konci osady, ve vzdálenosti asi 2 km od levého břehu Dyje, se nacházelo velké halštatské sídliště, přesahující svými rozměry starší sídliště neolitické a bronzové. Od roku 1890 dal zde prokopat řadu jam J. Palliardi; z dochovalého materiálu je nutno jmenovat zejména keramiku, přesleny, závaží, závěsný terč, kusy mazanice, drobné kovové předměty a parohovou surovinu (obr. 18; část I., tab. VI: 11, 13; XV: 5). Osteologický materiál zde dokládá skot, kozu, ovci, vepře, jelena, srnce a bobra. — Později na nalezišti sbíral F. Vildomec a ještě roku 1955 se tam při těžbě hlíny našla podolská mísa (část I., tab. VI: 11). — JM Znojmo; MM Brno; sbírka F. Vildomce na Boskovštejně. — J. Palliardi, ČVMSO 12 (1895), 96, 128—132; V. Vildomec, VVM 11 (1956), 164.
59. Holasice (Brno-venkov) — býv. Srncova cihelna H-2
Z jámy z místa jsou uváděny střepy a kosti. — J. Nekvasil, disertace II, 93.
60. Horákov (Brno-venkov) — Pállány P
A. Procházka uvádí z místa jámu „rázu slezského“ (obr. 13: 17—20). — MM Brno. — A. Procházka, ČMMZ 5 (1905), 102.
61. Horákov (Brno-venkov) — pole U kříže H-2
Roku 1934 byla v místě prokopána halštatská jáma, obsahující keramiku (obr. 24: 5—8), kostěný hrot a kompletní želví krunyř. — MM Brno. — J. Skutil, ZMLM NF 1 (1941), 171.
62. Hornice (Třebíč) — Turecký kopec H-?
Po levé straně silnice Hornice—Jemnice, nad meandrem říčky Bihanky se zvedá ve směru SZ—JV táhlý úzký hřbet, který na jihovýchodě ústí v náhorní rovinu, ukončenou srázy. Na této plošině bylo údajně halštatské sídliště. Stopy po opevnění tam již patrné nejsou, obvodová terasovitá úprava však jeho původní existenci připouští. L. Meduna získal z této polohy hal-

štatský střeškový materiál. — Sběrka L. Meduny, Police. Osobní informace V. Souhopové z M. Jihlava.

63. Horní Dubňany (Znojmo) — ? P, H-3
Z jámy prokopané J. Palliardim pochází pozdní horákovský keramický materiál (obr. 28: 1—16) a další drobné předměty. — V souboru střešů je však přimíšen též slezský střešový materiál (obr. 13: 21-22). — MM Brno. — J. Nekvasil, disertace II, 116—118.
64. Horní Dunajovce (Znojmo) — ? H-3
Tuhový střeš pozdního osudí s lomenou výdutí bez bližších nálezových okolností. — MM Brno.
65. Hrádek (Znojmo) — ? H-2
Několik typických střešů bez nálezové zprávy. — MM Brno.
66. Chrlice (Brno-venkov) — U dráhy H-?
Ze sběrů na větším sídlišti pochází typicky halštatský střešový materiál. — PŮ UJEP Brno.
67. Chrlice (Brno-venkov) — Vinohrady H-2
Drobné sídlištní keramické nálezy ze sběrů. — Roku 1966 prokopala zde skupina posluchačů PŮ UJEP zemnicovou chatu horákovské kultury s typickou keramikou a velkým množstvím mazanícových omítek (část I., tab. III). — Archeologický kroužek Chrlice; PŮ UJEP Brno. —
68. Ivančice (Brno-venkov) — Na hlíkách H-?
Z jámy prokopané F. Matějkou registroval I. L. Červinka keramiku, kusy parohů a nedohotoviny parohový závěsek; materiál je však neznámý. — J. Nekvasil, disertace II, 129.
69. Ivančice (Brno-venkov) — býv. Panovského cihelna H-3
Asi 1,5 km SSV od města, po pravé straně silnice Ivančice—Neslovice, je rozlehlá cihelna (dnešní závody G. Klimenta). V minulosti tu byly zničeny četné halštatské jámy, z nichž některé registroval již V. Čapek. Z dochovalého nálezového materiálu je třeba jmenovat kromě keramiky a přeslenů (je tu i tuhá keramika) železný šíp, bronzový postříbřený kroužek, kamenný brousek, 3 zelené skleněné perly, paroží a zvířecí kosti (obr. 37: 1—25; část I., tab. XVII: 2,7). — MM Brno; M Ivančice. — J. Skutil, Ročenka Musejního spolku v Ivančicích na rok 1941, 9; týž, ZMLM NF 3 (1943), 82, obr. 1: 9; týž, ČMMZ 33 (1946), 63.
70. Ivančice (Brno-venkov) — V loučkách, U voříška H-?
Z kulturních jam z uvedených tratí je registrován halštatský střešový materiál, dnes neznámý. — J. Skutil, ČMMZ 33 (1946), 63.
71. Ivančice (Brno-venkov) — osada Němčice, Na komani H-?
Z povrchových sběrů a pokusných výkopů F. Matějky zaznamenal I. L. Červinka halštatskou keramiku, železný nůž, přesleny, kostěné a parohové nástroje a zvířecí kosti (kůň, pes); materiál se však nedochoval. — J. Nekvasil, disertace II, 333—334.
72. Jamolice (Znojmo) — U čertovy hráze H-?
V místě prý zjistil A. Worliczek halštatskou kulturní vrstvu se střešy; ty jsou však neznámé. — J. Nekvasil, disertace II, 130.
73. Jaroměřice nad Rokytnou (Znojmo) — Hradisko P, H-2, 3
Při silnici z Jaroměřic do Moravských Budějovic, asi 1 km JZ města je členitá, nevysoká poloha Hradisko (kóta 447 m). Tato vpadatě ostrožní poloha, rozkládající se zejména po pravé straně silnice, se svažuje příkře k SZ k zamokřeným lukám, jimiž protéká mlýnský potok, vlévající se ještě pod Hradiskem do říčky Rokytky (Jaroměřice). Na SV a hlavně z celé východní strany vybíhá ostroh v náhorní planinu, kterou protíná zmíněná již silnice do Moravských Budějovic. Sídlišť má zhruba obdélníkový tvar se zaoblením v rozích (obr. 1). Jeho delší osa, orientovaná od SV k JZ, měří asi 800 m. Tvar sídliště nelze přesně ohraničit na JV straně, kde ostrožna ústí plynule do planiny; podle plánu pořízeného jaroměřickým kronikářem St. Vejtasou roku 1948 protíná silnice Hradisko podélně asi ve 2/3 jeho šířky. Rozloha takto určeného útvaru by byla přes 30 ha. — Geologické poměry Hradiska uvádí ve své zprávě M. Mazálek na základě údajů J. Kaláška z Geologického ústavu brněnské Univerzity: poloha se nachází na západním

okraji třebíčsko-meziríčského plutonu, v oblasti „šedých“ rul, obsahujících drolicí se biotit (tmavou slidu). — Přítomnost biotitu je charakteristická pro keramický materiál z Hradiska i okolí.

Na lokalitě pracoval již počátkem 20. stol. J. Palliardi, nezanechal však zpráv o svých výkopech; k dispozici je pouze údaj I. L. Červinky, že Palliardi tu prokopal větší množství jam. a zejména údaj St. Vejtasy, který na svém plánu označil místa výzkumů J. Palliardiho křížky. Z množství nálezů, dochovaných z Palliardiho výkopů, lze soudit na poměrně rozsáhlé práce. Příležitostně na Hradisku pracoval později i F. Vildomec. Roku 1951 zde položil 3 sondy M. Mazálek: jeho sondy A—C prošly zlom ostrohu z roviny do svahu (v místech předpokládaného opevnění) a byla jimi zachycena jednak kamenná destrukce — snad „destrukční pás opevňovací zdi“ podle M. Mazálka, jednak zahloubená pozdněhalštatská jáma s běžným inventářem.

K Hradisku se svou polohou těsně váží ještě lokality:

- (2.) Pod stodolou (u renesanční sýpky), kde pracoval 1909 J. Palliardi;
- (3.) U panské cihelny (mezi silnicí do Bohušic a železniční stanicí Jaroměřice);
- (4.) Netouškovo pole;
- (5.) Sokolovna, kde 1924 konal záchranné práce F. Vildomec.

Lze se domnívat, že tyto polohy tvořily přehradní část opevňovaného sídliště. Poněkud vzdálenější, avšak polohou ještě na jaroměřickém katastru, jsou další pozdněhalštatské osady:

- (6.) V damách;
- (7.) Sketlbrunské padělký;
- (8.) Za rasovnou.

I zde pracovali již J. Palliardi a F. Vildomec. Uvádím tato místa jak proto, že mohou být součástí původní koncentrace osad kolem Hradiska, tak i proto, že archeologický materiál ze všech uvedených míst (1—8) je ve sbírkách MM smíchán a nelze jej podle jednotlivých lokalit roztřídit; pokud je na ojedinelých exemplářích nápis s uvedením polohy, jde vždy o předmět chronologicky nediferencovatelný. Zejména také není jasno odkud a v jakém spojení s mladohalštatským osídlením jsou tuhové laténské střepy (obr. 27: 1—7) a část mísy stupně HB (obr. 27: 11).

Z nálezů je nutno uvést především velmi početnou keramiku (na 70 úplných nádob — obr. 25 až 27; část I., tab. X—XII), která představuje typické mlado- a pozdněhalštatské tvary; řidčeji se objeví ještě malování, hojný je rastr, vtuhovací a vlešťovací techniky, meandrování mis (část I., tab. IX: 8, 10), kolkování keramiky (XVI: 6—8, 11, 14) atd. Pověštině jde o keramiku neobyčejně dokonale technicky provedenou, hrubší „sídlištní“ keramiku je méně (nebyla asi uchována), pravidelně však obsahuje značnou příměs slidy. Z celkového množství je pouze asi 10 střepů tuhové keramiky. Z dalších hliněných předmětů jsou tu hvězdicovité závěsky, zlomky zoomorfních plastik, miniaturní lžice (XIX: 2, 4, 9—12, 14, 15), závěsné terče (XVIII: 1, 4, 5—12, 14, 15), podstavce s příčným otvorem (XX: 2, 5—9), velké množství přeslenů (obr. 41), kusy mazanice s otisky trámů a kůlů (III: 2, 3, 8) a četné zlomy kruhových podložek. Dále jsou dochovány kamenné brousky, rohovecové ústěpy a jádra, vápencové „palcát“ a zlomek kadluby (část II., tab. II: 2—9), parohové střenky, hladidla a palice (III: 2—4, 14; IV: 2, 3, 8, 10, 11, 12, 14, 17; VI: 1—3); z neobyčejného počtu parohoviny, polotovarů a téměř hotových kusů je přímo možno sledovat pracovní postup při výrobě parohových nástrojů (tab. V). Vyskytly se též hroty ze zvířecích kostí, provrtané kosti a medvědí zuby. Z kovových předmětů jsou nejvýznamnější bronzové a železné spony (obr. 40: 6—16), jehlice (obr. 41: 2—9, 13), jehly s úšky, nože, šídla, dlátka, kroužky, náramky, plechová puklice, drobné knoflíčky s úšky, bronzová udička, šípky s křídélky, trojhranné šípky, závěsky, dále slitky, zlomky kroužků a spirálek, kusy plechu, drátu (obr. 41) a železná struska (část I., tab. III: 4). Objevil se i světle zelený skleněný korál (obr. 41: 69). — MM Brno; M Moravské Budějovice; sbírka F. Vildomec na Boskovštejně. — F. Vildomec, Praehistorie okresu moravsko-budějovického, Mor. Budějovice, bez paginace; J. Skutil, ZMLM NF 3 (1943), 82, obr. 1: 20—22; M. Mazálek, archiv AÚ ČSAV Brno, č. j. 2672/51 a 1012/58; M. ŠOLLE, PA XLVI-1 (1955), 116, obr. 13—14.

74. Jaroměřice nad Rokytnou (Znojmo) — Sketlbrunské padělký	H-3
Také z této trati pochází pozdněhalštatská keramika z výkopů J. Palliardiho (srov. výše).	
75. Jaroměřice nad Rokytnou (Znojmo) — V damách	H-3
Halštatská keramika ze starých výkopů (srov. výše).	
76. Jaroměřice nad Rokytnou (Znojmo) — Za rasovnou	H-3
Halštatské střepy ze starších výkopů (srov. výše).	
77. Jevišovice (Znojmo) — Starý Zámek	H-3
V meandru řeky Jevišovky, severně dnešního zámku, je na ostrožně známé prehistorické	

nalezíště, proslavené J. Palliardim. Dnešní dispozice Starého Zámku je dána zbytky středověkého hradu, tvar pravěkého hradiště není možno určit. Z nalezíště pochází též četný pozdněhalštatský střeškový materiál a několik přeslunů (obr. 29: 1—30). Uvedený materiál získal sám J. Palliard, který zde konstatuje také halštatskou vrstvu s keramikou, mazanicí a přeslunem. — MM Brno. — J. Palliard, *Pravěk* 1—2 (1912), 4; I. L. Červinka, *Hradiska*, 50; F. Vildomec, *Od Horácka k Poddýjí* 8 (1931), 6; V. Vildomec, *VVM* 11 (1956), 164.

78. Jevišovice (Znojmo) — býv. Fialova cihelna H-?

Nepočetné střepy horákovské kultury ze sběrů z roku 1909. — MM Brno. — F. Vildomec, *Od Horácka k Poddýjí* 8 (1931), 6; J. Nekvasil, *disertace* II, 177—178.

79. Jiříkovice (Brno-venkov) — Parvizek H-2

Ve 30. letech zde prokopali Fr. Dvořáček několik kulturních jam, z nichž pocházejí horákovské střepy a mazanice. — MM Brno. — J. Nekvasil, *disertace* II, 188—189.

80. Kadov (Znojmo) — ? H-2

Typický střeškový materiál (obr. 24: 9) ze sběrů AÚ ČSAV Brno. — M Moravský Krumlov.

81. Kněždub—Tvarožná Lhota (Hodonín) — Šumárník H-3

Na rozhraní obcí Kněždubu a Tvarožné Lhoty, nad říčkou Veličkou, je částečně zalesněný vrch Šumárník (kóta 398,7 m), na němž bylo pravěké opevněné sídliště. Temeno kopce je uzavřeno dobře patrným dvojitým, z výhledu dokonce trojitým valem s příkopem a má zhruba elipsovitý tvar o rozměrech cca 190 × 130 m. Hradisko bylo známo již Ř. Volnému a K. J. Maškovi, kteří je poprvé popsali; poslední jmenovaný odtud uvádí pouze střepy „na kruhu robené“. Teprve I. L. Červinka uvádí z této lokality nálezy kultury popelnicových polí. Od roku 1960 zde provádí systematický výzkum Východomoravské museum v Gottwaldově (V. Dohnal). Podle Dohnalových údajů patří sídliště úněticko-věteřovskému období; v době halštatské již zfortifikace nebyla používána, jak svědčí halštatská planýrka těsně u valu. Z mladších kultur je zde zastoupena středodunajská mohylová a velatická kultura a zejména pak pozdní stupeň horákovský; z pozdního halštatského období byly dosud prozkoumány dva sídelní objekty (kulová stavba se zapuštěným dnem a kruhová jáma), které poskytly typický keramický inventář (obr. 29: 31—46). Objevila se též pozdní bronzová ločkovitá spona s prodlouženým zachycovačem.

Pod hradiskem, na katastru Tvarožné Lhoty, bylo podle V. Dohnala zničeno asi 30 pozdněhalštatských žárových hrobů. Jiné pohřebiště (HB/C) zkoumal tamtéž V. Dohnal. — SM Uherské Hradiště; M Gottwaldov-Malenovice. — K. J. Maška, *ČVM* 5 (1888), 18—19; I. L. Červinka, *Morava za pravěku*, 141; *týž* *Hradiska*, 17; V. Dohnal, *Sborník III (Tihelkúv) AÚ ČSAV Brno*, 1963—64, 93 ad., tab. XVIII-XX; *týž*, osobní sdělení.

82. Kobeřice (Vyškov) — cihelna v Nových polích P

Ze sbírky Em. Kolibáheho pochází téměř úplná podolská nádoba (část I., tab. VI: 9). — MM Brno. — J. Nekvasil, *disertace* II, 188—189.

83. Královopolské Vážany (Vyškov) — pole u dráhy H-?

Halštatská kulturní jáma se střepy, které se nedochovaly. — A. Procházka, *Vlastivěda moravská* II, Slavkovský okres, Brno 1921, 28—29.

84. Kramolín (Třebíč) — Na hrádku P, H-3

2 km severozápadně Kramolína, v meandru řeky Jihlavy, nad dalečickým mlýnem, je na amfibolitovém kopci ideálně přírodně opevněné výšinné sídliště. Podobá se křepickému Hradisku, je však poněkud menší (obr. 3: 84). Ploché temeno kopce se po obvodu terasovitě láme a na všech stranách spadá prudce skalnatými srázy k ostrému údolí Jihlavy (55—60 m pod hradiskem). Řeka polohu dokonale obtká a pouze na severovýchodě ponechává úzký přístup na hradisko; v tomto místě je Hrádek spojen přes hluboké sedlo s lesním komplexem Dřínová hora (kóta 439 m). Vlastní sídliště se rozkládá na nezalesněném temeni protáhle obdélného tvaru, orientovaném ve směru S—J. Obvod sídliště je vyznačen výrazným dvojitým terasovitým lomem, který patrně vznikl sesutím obvodové hrady do příkopu, probíhajícího vně hrady. Pouze v severovýchodním cípovitém výběžku temene je průběh terasy přerušena (vchod?) a v severozápadním úhlu polohy je terasovitá úprava ztrojená. Na jižní, nejužší straně temene kopce je za vnitřním neuzavřeným valem možno pozorovat ve vzdálenosti cca 45 m ještě vnější val, který takto vytváří menší předhradí. Uprostřed plató se jeví elipsovitá zvýšenina o rozměrech asi 32 × 10 m s nápadnými shluky kamení. Terén temene kopce Na hrádku klesá povlnně od S k J; v SV výběžku je nejvyšší bod celé polohy (kóta 377). Příčná osa temene měří na severním konci

asi 75 m, na jižním konci pouze 60 m, delší osa je dlouhá 230—245 m (včetně jižního předhradí, dlouhé 30—45 m).

Hradisko objevil podle Červinkova rukopisného údaje V. Čapek. Sondáž tu prováděl v letech 1932—1935 F. Pešťál, J. Skutil a J. Poulík. Pešťálem získaný materiál je z větší části eneolitický a z doby bronzové, avšak i halštatský (obr. 10: 10—17). Na hradisku je dosti intenzivní kulturní vrstva, patrná dosud v drobných sondách roztroušených po celé ploše. Od r. 1966 provádí na lokalitě archeologický výzkum Západomoravské muzeum v Třebíči (J. Uhlíř, O. Kos, P. Košťálek). — M Třebíč; MM Brno. — F. Pešťál, *Od Horácka k Podují 12* (1936), č. 2—3, sep.; J. Skutil, *ZMLM NF 1* (1941), 145; K. Horák, *Rovnost* 5. 3. 1961; O. Kos—P. Poštuřík, *Přehled výzkumů AÚ ČSAV Brno za rok 1971*, 36—37.

85. Křenovice (Přerov) — Hradiska

H-3

Asi 1,5 km JV osady, po pravé straně silnice Křenovice—Bezměrov, se zvedá 30 m nad silnici do výše 220—230 m nadm. v. elipsoidový ostroh. Ostroh je na jihozápadě ukončen srázem do údolí, na jihovýchodě na něj navazuje terasovitě snížená poloha Koráb; na severovýchodě terén Hradisek padá za zdvojeným valem po svahu a na severozápadě se k němu přimyká trať Trávníky, svažující se k silnici a ukončená zaniklými hliníky. Vlastní poloha Hradisek má ledvinovitý tvar o délce os cca 230x 80 m. Terén plató se mírně svažuje k SV a má po obvodě výraznou terasovitou úpravu. I. L. Červinka roku 1896 označil obvodovou terasu za 3—5 m vysokou a lemovanou příkopem hlubokým tehdy místy až 1 m. Dnes však již příkop vůbec patrný není (jak plocha Hradisek, tak i okolí je kultivováno a tak zbytky fortifikace rychle mizí). V posledních čtvrtině 19. stol. prováděl na Hradiskách výzkumy J. Knies, později též I. L. Červinka, J. Slovák, A. Telička a posléze i A. Gottwald. Podle četných zpráv se uvnitř hradiska rozorávaly mocné kulturní vrstvy s jámami; tyto se hojně nacházely též po celém svahu Trávníků až k silnici (četné nálezy jsou též z hliníků pod hradiskem) a rovněž na Korábu. I. L. Červinka považoval proto obě uvedené polohy za trvale osídlené „náhradí“ vlastních Hradisek.

Z dochovalého archeologického materiálu jsou — kromě stěpů slezsko-platěnických, předmětů latěnských a hradištních — četné nálezy pozdního horákovského stupně; zejména hojná je keramika (obr. 30; část I., tab. XV: 1, 2, 11), včetně stěpů kolkovaných (XVI: 4, 10), dále přicházejí přesleny, plastika (XIX: 1, 3), štěrchátko (XIX: 5), jehlancové podstavce s příčným otvorem a křížovým znakem na temeni, závěsné terče s pílmešicovitým výkrojem a kusy mazanice. Zastoupeny jsou i kovové předměty: spony (obr. 40: 3, 4), jehlice (obr. 30: 23—28), 2 trojhranné šipky, bronzová pinzeta a nůž (obr. 30: 19, 20), železné kopí, nožik (obr. 30: 29, 21), zlomky bronzových tyčinkových a drátovitých náramků a kruhů, kusy drátu, plíšky, kusy železné strusky atd. Přítomna je také obvyklá parohová a kostěná industrie. Z osteologického materiálu jsou uváděny též 2 lidské lebky, kosti skotu, vepře, kozy, koně, srnce, jelena a psa. — MM Brno; M Přerov. — J. Knies, *ČVMŠO 11* (1894), 1—12; I. L. Červinka, *Hradiska*, 27—28, tab. II—IV; Týž, *Morava za pravěku*, 233, 255, tab. XXXVII; J. Skutil, *ZMLM NF 3* (1943), 82, obr. 1: 14—15; J. Nekvasil, *Sborník ČsSA 2* (1962), 144 ad., obr. 6, 7, 11.

86. Křepice (Břeclav) — osada

H-2

Při záchranném výzkumu na sídlišti z doby bronzové zachytil O. Strouhal též vrstvu s horákovskými stěpy. — PÚ UJEP Brno. —

87. Křepice (Znojmo) — Hradisko

P, H-3

Asi 2 km JV osady, nad soutokem Křepičky a Stupešického potoka, se nalézá imponantní výšinné sídliště; rozkládá se uprostřed lesů, na holém, k jihu se svažujícím plató, kolem kóty 339 m. Má podobu protáhlé elipsy (450x180 m), položené ve směru SZ—JV a kromě severu je ze všech stran dobře chráněno příkrými srázy (obr. 3: 87). Na severu plató sídliště spadá povolně do rozšiřujícího se sedla a na této straně se vine trojnásobná souběžná terasovitá úprava — zbytky pravěké fortifikace. Hradisko objevil roku 1883 K. J. Maška. Výzkumy zde prováděl v poslední čtvrtině 19. stol. J. Palliardi, který tu získal zejména halštatský materiál. Roku 1930 tu sondoval F. Vildomec, který rovněž získal četný materiál stupně HB, zjistil však již sekundární přemístění vrstev na lokalitě. Z dochovalého archeologického materiálu stojí na prvním místě opět keramika (obr. 12, část I., tab. V), důležitý je též kovový inventář stupňů BD-HB (obr. 14: 7—13, 18, 20—31, 33—37, 39—40) i HD (obr. 40: 1), 3 trojhranné šipky a řada zlomků drobných bronzových i železných předmětů. Ostatní materiál: přesleny, hliněné kruhy, závaží, parohové a kostěné předměty — srov. zejména série parohových stěel, část I., tab. V: 10—13, 20, 21, 23, 24 —, parohové palice (část II., tab. VI: 4, 7, 10), kadlub na odlévání knoflíčků (část I., tab. V: 17) a skleněné korálky (V: 18), jakož i kusy mazanicových omítek — je přesně nedatovatelný. — MM Brno; sbírka F. Vildomce na Boskovštejně. — J. Palliardi, *PA XV* (1890),

249 ad.; týž, *MAGW* 24 (1894), Sitzber. 33; týž, *Vlastivěda moravská* II, Hrotovský okres, 1916, 14—15; I. L. Červinka, *Hradiska*, 28—29; týž, *Morava za pravěku*, 233, 255; J. Skutil, *Sborník Přír. spol. Moravská Ostrava* 6 (1930—31), 148; týž, *ZMLM NF* 3 (1943), 82, obr. 1: 16—18; V. Vildomec, *soukromé sdělení*.

88. Křižanovice (Vyškov) — svah Člupů v díle Na zámečku H-3
V letech 1930—1932 zde prokopali M. Chleborád kromě únětických celkem asi 6 horákovských jam. Jámy měly typickou popelovitou výplň s výraznou keramikou (obr. 31: 1—34; část I., tab. XV: 7), přeleny, hliněnými kotouči, závažími, mazanicí a parohovými předměty, z nichž na prvním místě stojí zdobená střenka (část II., tab. III: 5; IV: 9). Rozměry jam se pohybovaly od 2 do 3 m, hloubka kolísala mezi 1,5 až 2 m. Jáma č. 5 byla mělká mísovitá. — *MM Brno*. — J. Skutil, *Sborník Přír. spol. Moravská Ostrava* 6 (1930—31), 149; týž, *OP* 9 (1930—35), 155; týž, *ČMMZ* 33 (1946), 141; J. Nekvasil, *disertace II*, 237 ad.
89. Kubšice (Znojmo) — ? H-?
Z místa pochází bez bližších zpráv sídlištní střepý horákovského charakteru. — *MM Brno*.
90. Kurdějov (Břeclav) — objekty JZD východně osady H-2
Roku 1960 při stavbě hospodářských objektů na prudkém svahu nad potůčkem byla porušena řada typických horákovských zemnic. O. Strouhal, pracovník AÚ ČSAV v Brně, zde zachránil větší počet horákovské keramiky. — AÚ ČSAV Brno. — Informace O. Strouhala a I. Peškaře.
91. Kyjovice (Znojmo) — vepřín státního statku H-2
Záchraným výzkumem PÚ UJEP (R. M. Pernička) získány ze dvou jam typické horákovské střepý (obr. 24: 11, 12, 20). — PÚ UJEP Brno. — Informace R. M. Perničky.
92. Kyjovice (Znojmo) — Sutny H-2
Na svahu pod lesem Purkrábkou (Tvoříhrázský les) mezi Těšeticemi a Kyjovicemi je kromě neolitického sídliště také rozsáhlé sídliště horákovské kultury se zemnicovými objekty. Během systematického výzkumu, který tu od roku 1964 provádí katedra prehistorie fil. fak. UJEP společně s Jihomoravským muzeem ve Znojmě, bylo otevřeno již asi 15 horákovských objektů různé charakteru (část I., tab. II; část II., tab. I) s typickou keramikou. Objekty budou zpracovány samostatně po ukončení výzkumu. — JM Znojmo. — V. Podborský, *SPEFFBU E* 11 1965, 15—22; týž, *PA LX*, 1969, 591, obr. 13; V. Podborský—V. Vildomec, *Přehled výzkumů AÚ ČSAV v Brně za rok 1967*, 8—11, tab. 12, 13.
93. Lanžhot (Břeclav) — Podsedky H-?
Po levé i pravé straně silnice Lanžhot—Kostice byly roku 1961 rozorány kulturní vrstvy, z nichž pochází také horákovská keramika, jehlancovité závažíčko a zlomek hliněného idolu. — M Břeclav-Pohansko.
94. Lednice (Břeclav) — býv. Czuczukova cihelna H-?
Roku 1870 byly zde údajně sesbírány z porušených jam halštatské střepý, přeleny, skleněný korál a opracované kusy parohů. — A. Gottwald, *Můj archeologický výzkum*, 89; J. Nekvasil, *disertace II*, 246.
95. Lechovice (Znojmo) — ? H-?
Bez bližších okolností jsou z katastru obce uváděny vrstvy s halštatskou keramikou. — F. Vildomec, *Od Horácka k Podyjí* 8 (1931), 6.
96. Lesůňky (Znojmo) — ? H-?
Tuto obec uvádí ve svém soupise F. Vildomec jakožto naleziště halštatských střepů. V *MM* v Brně jsou odtud uloženy nepočetné horákovské střepý, 2 přeleny a zvířecí kosti. — *MM Brno*. — F. Vildomec, *Præhistorie okresu moravsko-budějovického*, bez paginace; J. Nekvasil, *disertace II*, 248.
97. Letonice (Vyškov) — osada H-2
V zahradě býv. statku J. Starého (č. 72) vykopali roku 1932 M. Chleborád kulturní halštatskou jámu; měla kruhový tvar (Ø 1,40 m), směrem ke dnu se rozšiřovala a dosahovala hloubky 1,65 m. Jáma poskytla běžný materiál. — *MM Brno*. — J. Nekvasil, *disertace II*, 249—251.

98. Lhánice (Třebíč) — vrch Kolonie H-3
Několik sídlištních stěpů a hliněný kotouč. — M Třebíč.
99. Lovčičky (Vyškov) — silnice do Otnic P
Z místa pochází z vrstev podolský stěpový materiál a zvířecí kosti. — MM Brno. — J. Skutil, ZMLM NF I (1941), 172; týž, ČMMZ 33 (1946), 141; J. Nekvasil, disertace II, 258—259.
100. Lovčičky (Vyškov) — cesta do Milešovic H-?
Při úpravě cesty byly v zahradě domu č. 125 zachyceny celkem 3 horákovské jámy kuželovitého a mísovitého tvaru s malým počtem stěpů. — AÚ ČSAV Brno. — J. Říhovský, Přehled výzkumů AÚ ČSAV Brno za rok 1956, 76.
101. Malhostovice (Brno-venkov) — Červené cesty P
Roku 1959 porušili při stavbě kravína JZD podolskou kulturní vrstvu se sídelní jámou, z níž zachránili typický stěpový materiál (obr. 13: 23). — PÚ UJEP Brno.
102. Mašovice (Znojmo) — ? H-2
Z kulturní jámy pochází bez bližších zpráv stěpový materiál. JM Znojmo. — J. Nekvasil, disertace II, 280.
103. Medlice (Znojmo) — ? H-?
Ze sbírky K. J. Mašky jsou horákovské stěpy, přeslen, hliněný kotouč a železný nožík. — MM Brno. — J. Nekvasil, disertace II, 281.
104. Medlov (Brno-venkov) — ? P
Část mísovité nádoby slezsko-podolského typu. — JM Znojmo.
105. Mikulov (Břeclav) — SZ svah vrchu Mušlova H-?
Na místě registroval ve 30. letech H. Freising kromě jiného též halštatské osídlení. — J. Skutil, OP 9 (1930—35), 155.
106. Mikulov (Břeclav) — jeskyně Turoid H-?
Horákovský sídlištní materiál bez bližších zpráv. — M Mikulov. — M. Šolle, PA XLVI-1 (1955), 109.
107. Miroslavské Knínice (Znojmo) — cihelna H-?
Roku 1925 zachránil I. L. Červinka z kulturní jámy horákovské stěpy. — Ze sběrů z obvodu obce jsou ještě další halštatské stěpy. — MM Brno. — J. Skutil, ZMLM NF I (1941), 143; týž, ČMMZ 33 (1946), 141.
108. Mohelno (Třebíč) — hradisko nad Skřipinou P
3 km severně Mohelna, po levé straně nad silnicí Mohelno—Břežník, nad řekou Oslavou je výšinné sídliště. Rozkládá se na nezalesněném plató ostrožny trojúhelníkového půdorysu (nadm. v. cca 340 m) o stranách 148 × 143 × 177 m. Ostrožna je dostatečně chráněna přirozenými srázy ze všech tří stran (SZ pod ní se vlévá do Oslavy Kladerubský potok, SV ústí do Oslavy potok Skřipina) a tak není jisto, zda dnešní obvodová terasovitá úprava ostrožny je dokladem skutečné původní fortifikace (obr. 3: 108). Na lokalitě byly již od roku 1884 sbírány archeologické památky (V. Čapek, J. Knies). Je tu zastoupen eneolit, halštát, latén a hradištní období. Při úpravě silnice, vedoucí těsně pod hradiakem byly rovněž hlášeny další pravěké nálezy. Ještě dnes tu lze povrchovým sběrem získat stěpový, nejčastěji halštatský materiál. — PÚ UJEP Brno. — J. Knies, ČVMSO 19 (1902), 55 ad.; I. L. Červinka, Moravské starožitnosti II, Kojetín 1908, 193; J. Skutil, ČMMZ 33 (1946), 85.
109. Mokrá (Brno-venkov) — ? H-?
Ze sbírky F. Černého pocházejí 3 horákovské stěpy. — MM Brno.
110. Moravské Knínice (Brno-venkov) — osada P, H-2
Z různých míst osady pocházejí bez bližšího určení slezsko-podolské stěpy (obr. 13: 24—26) a horákovský hrnek s vřezanou výzdobou (obr. 24: 14; část I., tab. XV: 9). — MM Brno. — J. Skutil, ZMLM NF I (1941), 172; týž, ČMMZ 33 (1946), 64.
- III. Moravský Krumlov (Znojmo) — cukrovar P, H-2, H-3
Na pravém břehu řeky Rokytné, na jižním svahu nad potokem od Rakšie byly při úpravě cukrovaru porušeny kulturní vrstvy. Roku 1892—3 zde podnikl výzkum J. N. Woldfich, který

tu zjistil vedle jiného též halštatské jámy. Materiál z nich je však smíchán s nálezy z moravsko-krumlovských mohyl a tak lze jen konstatovat přítomnost podolské (část I., tab. VI: 10, 12), horákovské (obr. 16: 43—50) a pozdněhorákovské (část I., tab. XVI: 12) keramiky, jakož i přelenu, závaží (XX: 3), závěsných terčů (XVIII: 2, 3, 16), zlomků bronzových předmětů a kostěných hladidel. — NM Praha; MM Brno; M Moravský Krumlov. — J. N. Woldřich, ČVMSO 7 (1890), 149—155, obr. 17—20; J. Nekvasil, disertace II, 307 atd.

112. Mouřínov (Vyškov) — Za mlýnem, Nad hájenkou P, H-?

Z polohy Za mlýnem je uváděna jáma s halštatskými střepy (M. Chleborád), Nad hájenkou z roku 1934 slezská jáma (F. Kalousek) a za cihelnou další slezská jáma (M. Chleborád), která kromě přepálené slezské keramiky (obr. 13: 36—39) obsahovala zlomek hliněného závaží. — MM Brno. — J. Skutil, Sborník Přír. spol. Moravská Ostrava 6 (1930—31), 148; týž, ČMMZ 33 (1946), 86.

113. Náměšť nad Oslavou (Třebíč) — ? P
2 hrubší slezské střepy bez bližších zpráv. — MM Brno.

114. Nejdek (Břeclav) — cihelna H-?
Průzkumem zjistil R. M. Pernička na profilu cihelny též halštatské jámy. — PÚ UJEP Brno. — Osobní sdělení R. M. Perničky.

115. Nemochovice (Vyškov) — kravin JZD H-?
Z místa je uváděna rozsáhlá horákovská jáma neurčitého půdorysu s popelovitou výplní. — AÚ ČSAV Brno. — J. Říhový, Přehled výzkumů AÚ ČSAV Brno za rok 1960, 72.

116. Nemojany (Vyškov) — ? H-2
Ze sběrů AÚ ČSAV Brno pochází typický střepový materiál (obr. 24: 13) a zvířecí kosti. — MM Brno.

117. Neslovice-Zbýšov (Brno-venkov) — SZ obec P, H-2
U silnice Neslovice—Kratochvílka, na jižním svahu nad neslovickým potokem je větší halštatské sídliště. Roku 1930 tu prokopal V. Gross chudou slezskou jámu, v letech 1938—40 pak J. Mikulášek celkem 9 jam, většinou okrouhlého až podélného tvaru o průměru až 5 m a hloubce 40—200 cm; nálezy z jam představuje nepočtená horákovská keramika, dále množství parohových polotovarů i hotových předmětů (část II., tab. IV: 4—7), závěsný hliněný terč, přelenu, závaží, kusy mazaninových omítek, kamenný brousek a železný nožik. — NM Praha. — J. Skutil, Sborník Přír. spol. Moravská Ostrava 6 (1930—31), 148; J. Nekvasil, disertace II, 322 ad.; J. Říhový, AR 8 (1956), 845, obr. 335: 8, 10.

118. Nová Ves (Brno-venkov) — osada H-?
Z kulturních vrstev na západním konci obce získal halštatské střepy F. Kaláb. — J. Nekvasil, disertace II, 335.

119. Oblekovic (Znojmo) — ? H-?
Z místa jsou uváděny halštatské vrstvy a jámy. — F. Vildomec, Od Horácka k Podují 8 (1931), 7.

120. Obora (Blansko) — na Chlumu P
Z místa uvádí J. Skutil tuhované podolské střepy. — J. Skutil, Pravěk Boskovska, Vlastivěda Boskovska 7, 1931, 60.

121. Olbramovice (Znojmo) — Leskoun P, H-?

Mezi obcemi Vedrovice a Olbramovice se zvedá lesnaté pásmo, z něhož ční 3 samostatné vrcholy (obr. 3: 121); nejvyšší vrchol, vpravo od silnice Olbramovice—Moravský Krumlov, dosahující nadm. v. 387 m, má název Leskoun. Zde zjistil již J. Wankel opevněné pravěké sídliště, kterému potom věnovali pozornost zejména J. N. Woldřich a J. Knies. Poloha je dnes bezprostředně ničená těžbou vápence a tak se již asi nepodaří zjistit přesný průběh a charakter fortifikace Leskounu. Výzkum AÚ ČSAV v Brně umožnil datování valu předběžně do velatické kultury, připouští se však, že val mohl být navršen v několika etapách. Podle dochovalých zpráv a nálezů z místa je zřejmé, že tu bylo osídlení neolitické, bronzové a halštatské, stupňů HB—HD (obr. 40:2). Ve výzkumu na Leskounu se pokračuje. — MM Brno; M Moravský Krumlov; AÚ ČSAV Brno. — J. N. Woldřich, ČVMSO 7 (1890), 160—161, obr. 38a, b; I. L. Červinka, Hradiska, 17—18; týž Morava za pravěku, 254; J. Knies, Pravěk 4 (1908), 13; J. Skutil, ZMLM

NF 3 (1943), 80; týž, VVM 12 (1957), 119, pozn. č. 13; J. Ondráček, Přehled výzkumů AÚ ČSAV Brno za rok 1959, 53; J. Nekvasil, *ibidem* za rok 1963, 26, a za rok 1964, 35.

122. Orlovice (Vyškov) — ? H-?
- Parohová palice s výzdobou povrchu (část II., tab. VI: 9). — MM Brno.
123. Ořechov-Ořechovičky (Brno-venkov) — cihelna H-2
- Náhodně získaný horákovský střepevý materiál (obr. 24: 15—17). — MM Brno.
124. Oslavany (Brno-venkov) — Brněnka H-?
- V místě prokopal V. Gross halštátskou jámu, která obsahovala nepočetnou keramiku, přesená a zvířecí kosti. — M Ivančice. — J. Skutil, ČMMZ 33 (1946), 91; J. Nekvasil, *disertace* II, 367—8.
125. Oslavany (Brno-venkov) — Koblih P
- Na JV svahu návrší Koblihu prokopal V. Gross údajně slezské jámy. V jedné jámě byla prý lidská kostra. — J. Skutil, ČMMZ 33 (1946), 91.
126. Oslavany (Brno-venkov) — Náporcky H-3
- Na východním okraji města, nad řekou Oslavou, ve výšce 245—255 m nadm. v., vystupuje nevelký holý hřbet, táhnoucí se ve směru JV—SZ; je obtékán z východu potokem Balinkou, ze západu Ketskovičským potokem, kteréžto oba toky se pod lokalitou vlévají do Oslavy (obr. 4: 126). Hřbet Náporcky se k západu a východu prudce láme do údolí obou přítoků, k jihovýchodu sestupuje prudčeji, k severozápadu povlnověji do města; na JV sestupu je hřbet Náporck přetát 15 m dlouhým a téměř 10 m širokým příkopem s valem navršeným na jeho vnější straně; na SZ poklesu se nalézá půlkruhovitý, hřbet přetínající příkop (d 25 m, š 5 m) s valem na vnější straně, ve vzdálenosti asi 12 m dále k SZ druhý příkop (d 8—10 m) s valem z vnější strany a ještě jeden, dnes již sotva znatelný příkop (tento třetí příkop konstatoval ještě roku 1893 J. Knies). Uprostřed hřbetu je plató o rozměrech 22 × 11 m — vlastní akropole hradiska. Toto plató je dnes rozrušeno jámou a jinými recentními zásahy (stával tu větrný mlýn, za druhé světové války se tu kopaly zákopy), v nichž je patrna kulturní vrstva s uhlíky a střepy. — Hradisko objevil již počátkem 80. let minulého století V. Čapek a výkopy tu zjistil střepy a materiál podobný materiálu z obfanského Hradiska a z Leskounu. Později zde kopal J. Knies, který také roku 1893 lokalitu popsal. I. L. Červinka vyslovil neopodstatněnou domněnku, že na místě byl ve středověku zřízen panský hrádek.
- Z početných dochovalých nálezů (obr. 32) je nutno uvést na prvním místě pozdněhalštátskou keramiku, dále přesený, hvězdčovitý závěsek, závaží, kusy mazanice s otisky štípaných dřev, zbytky červené mazanice z hlíněných pecí, hlíněnou pintaderu (část I., tab. XIX: 16), zlomky hlíněných terětů, kamenný brousek, kamenný drtič, dále kovové předměty (obr. 32: 12—14, 16, 17), kus bronzové slitiny, železnou strusku, kostěné hroty, hladidla ze zvířecích žeber, opracované paroží a zvířecí kosti (vopř, divočák, srnec, jelen, medvěd, bobr, jezevec, koza). — MM Brno. — V. Čapek, ČVMSO 1 (1884), 123; J. Knies, ČVMSO 10 (1893), 17; I. L. Červinka, Hradiska, 44, J. Skutil, VVM 12 (1957), 120; V. Podborský, Zprávy ČsSA VII-1 (1966), 3, tab. 1: 2; J. Unger, archiv PÚ UJEP Brno.
127. Oslavany (Brno-venkov) — město H-?
- Halštátská vrstva se střepy byla zjištěna u fary a ve škole. — J. Nekvasil, *disertace* II, 380.
128. Ostopovice (Brno-venkov) — Za huménky P, H-2
- Za jižním koncem osady na horákovském sídlišti prokopal F. Mikulášek mělký sídelní objekt obdélníkového tvaru (5,5 × 2,5 m, hloubka 65 cm) s jámou s ohništěm v jednom rohu. Z jámy pochází početná keramika (obr. 19: 1—16; část I., tab. IX: 6, 13—15), přesený, kostěné nástroje, opracované paroží a zvířecí kosti (pes). — NM Praha. — J. Nekvasil, *disertace* II, 382-5.
129. Plaveč (Znojmo) — Březovec H-?
- Z návrší nad mlýnem Březovcem jsou uváděny halštátské kulturní vrstvy. — J. Nekvasil, *disertace* II, 388.
130. Plaveč (Znojmo) — Červená hlína H-?
- Výzkumem PÚ UJEP v Brně v roce 1965—66 zjištěna zde železářská osada, situovaná na severním svahu nad malým potůčkem. Ve výzkumu se pokračuje. — PÚ UJEP Brno.

131. Plaveč (Znojmo) — Šance

P, H-1

1,5 km SZ Plaveč na ostrohu nad meandrující Jevišovkou se rozkládá kolem kóty 307 m rozlehlé opevněné sídliště (obr. 3: 131). Je severně ze severu a východu tokem Jevišovky, z jihozápadu pak potůčkem tekoucím Žlábkem a z jihovýchodu Plenkovičským potokem. Hradisko se skládá z poměrně malé akropole (236 × 110 m), chráněné příkrými srázy a oddělené od předhradí v místech maximálního zúžení šíje mohutným valem. Uprostřed vnitřního valu jsou stopy po velké bráně, vysunutě půlkruhovitě směrem do akropole. SZ akropole se rozprostírá rozsáhlé předhradí o delší ose dlouhé 950 m. Předhradí se napojuje ze SV na srázy k údolí Jevišovky, z jižní strany pak na údolí Žlábek a ze SZ — v místech otevřeného terénu — je opevněno nižším valem dlouhým cca 500 m s místy znatelným příkopem z vnější strany. Vnější val se otáčí kolem kupovitého útvaru v JV výběžku areálu a nenapojuje se na val vnitřní. Před jeho vyústěním v JV části předhradí jsou ve valu patrný 2 průrvy (brány?) ve vzdálenosti 24 m od sebe; vnější fortifikační systém nebyl patrně dokončen. — Hradisko objevil roku 1935 J. Hrbek, který tu také provedl drobnější sondáž. Po druhé světové válce popsal hradisko A. Knor, roku 1949 pak F. Kalousek. Roku 1955 zde provedla sondáž za vedení prof. F. Kalouska archeologická expedice PÚ UJEP a od roku 1964 zde provádí výzkum PÚ UJEP v Brně (V. Podborský). Z dosavadních výzkumů pochází četný střeškový materiál stupně HB, ojedinělé jsou střepy horákovské kultury a další drobné předměty (část I., tab. II: 10, 12). Výzkumem roku 1965 byly na ploše akropole zjištěny zahloubené objekty a pec. — Sběrka J. Hrbka v Plenkovicích; JM Znojmo. — A. Knor, archiv AÚ ČSAV Brno, č. j. 916/48; F. Kalousek, archiv AÚ ČSAV Brno, č. j. 1448/51; R. M. Pernerka, VVM 11 (1956), 164; V. Podborský, SPFFBU E 13, 1968, 99—115.

132. Podivín (Břeclav) — Kopce

H-1, H-2

SZ města ve šterkovně na východním břehu říčky Trkmanky je větší halštatské sídliště, které bylo po léta ničeno těžbou šterku. Roku 1961 zde provedl záchranný výzkum kroužek posluchačů UJEP, který odkryl zbytky zemnicového objektu se starší horákovskou keramikou (obr. 15). Později zde byla zachráněna další jáma s keramikou středního horákovského stupně (obr. 19: 17—25). — M Břeclav-Pohansko. — K. Pieta—V. Furmáněk, SPFFBU E 8 (1963), 130 ad.; V. Podborský, ibidem E 12 (1967), 224, obr. 1.

133. Ponětovice (Brno-venkov) — ?

H-?

Nepočtený střeškový materiál ze sběrů. — NM Praha.

134. Popovice (Brno-venkov) — ?

H-?

Drobný sídlištní halštatský materiál (závaží, brousek, střepy) bez bližšího určení. — MM Brno.

135. Popůvky (Brno-venkov) — ?

H-3

Pozdněhalštatská tuhová keramika (obr. 37: 29, 33, 34; část I., tab. XVII: 6), závaží (XX: 1, 4) a pískovcový brousek ze sídlištní jámy bez bližších zpráv. — NM Praha.

136. Prosiměřice (Znojmo) — SZ osady

H-3

Při výzkumu sídliště římského období v letech 1957—58 provedli PÚ UJEP v Brně (R. M. Pernerka) také výzkum pozdněhalštatského objektu č. 3. Objekt měl zhruba kruhový půdorys se šikmo zapuštěnými kulovými jamkami po obvodu (obr. 6: 2). Keramika z výplně jámy je velmi pozdní, hojně je keramiky tuhové (obr. 28: 17—40; část I., tab. XVII: 1, 3—5) a důležitý je také nález dna misky s kolkováním (XVI: 9). Z objektu pochází také sada hliněných zdobených závaží (XX: 10, 12—14). — PÚ UJEP Brno. — R. M. Pernerka, SPFFBU E 6 (1961), 10 a E 14 (1969), 160—171, obr. 12, 13 aj.

137. Prácheň (Brno-venkov) — Na močidlech

P, H-?

Roku 1904 zde nasbíral I. L. Červinka slezské a halštatské střepy, přesen a zvířecí kost. — MM Brno. — J. Nekvasil, disertace II, 416—17.

138. Přímětice (Znojmo) — Pazderky

H-?

Drobné halštatské střepy ze sběrů. — Sběrka F. Vildomce na Boskovětejně. — J. Skutil, OP 9 (1930—35), 156.

139. Rajhrad (Brno-venkov) — U staré pošty

H-2

Na západním okraji města prokopali I. Peškař odpadovou jámu horákovské kultury s typickou keramikou a zvířecími kostmi. — AÚ ČSAV Brno. — I. Peškař, Přehled výzkumů AÚ ČSAV Brno za rok 1963, 38—39, tab. 20.

140. Rokytná (Znojmo) — Hradisko

P

Na ostrožní poloze obtékané řekou Rokytnou se nachází raněhistorické hradisko, známé již I. L. Červinkou koncem 19. stol. Výzkumem AÚ ČSAV Brno 1960 zde byla zjištěna též vrstva se slezskou keramikou. — AÚ ČSAV Brno. — I. L. Červinka, Hradiska, 31—32; B. Novotný, Přehled výzkumů AÚ ČSAV Brno za rok 1960, 98.

141. Rousínov (Vyškov) — ?

H-?

2 horákovské střepe bez bližších zpráv. — MM Brno.

142. Rybníky (Znojmo) — Díly

H-?

Roku 1948 zde zachytil M. Šolle sondáží horákovské hospodářské stavení; rozkládalo se na ploše 10x 4 m na jižním svahu říční pískové terasy nad Rokytnou a tvořil je komplex šesti kulturních jam spojených uprostřed mělký obdélnou prostorou. Z jam pocházejí většinou jen kosti skotu, střepe ze zásobnic, mazanice s otisky prutů a říční škeble. — AÚ ČSAV Praha. — M. Šolle, AR 2 (1950), 214 ad., obr. 151; týž, PA XLVI—1 (1955), 116.

143. Rybníky (Znojmo) — Týnský rybník

H-1

Několik starších horákovských střepeů a přeslen ze sběrů. — M Moravský Krumlov. — Sdělení J. Kaufmana.

144. Řeznovice (Brno-venkov) — Potěch

H-?

Roku 1934 zde prokopal F. Matějka halštátské jámy, o nichž není bližších zpráv a jejichž inventář se asi nedochoval. — J. Nekvasil, disertace II, 432.

145. Sedlec (Břeclav) — východně osady

P

Údajně slezské osídlení zjistil zde na polích H. Freising. — J. Skutil, OP 9 (1930—35), 154.

146. Senorady (Brno-venkov) — Hradisko

H-?

2 km SV za obcí, na ostrožně obtékané ostře meandrující Oslavou, je rozsáhlé výšinné sídliště. Na západní a severní straně je poloha dobře chráněna příkrými skalními srázy, svažujícími se do malebného údolí Oslavy, na východě vybíhá v dosti příkrém svahu do lesa; z jihu je šíje ostrožny přečata půlobloukovitým valem s příkopem, dochovaným dodne v délce asi 300 m (obr. 3: 146). Vlastní opevněná plocha má nepravidelně oválnou podobu o průměru cca 350 m a rozkládá se v nadm. v. 370—395 m. Hradisko objevil v 80. letech 19. stol. V. Čapek, který tu také nasbíral zejména neolitických materiálů. Ve sbírci J. Floriána v Senoradech se však nachází vedle eneolitických také několik horákovských střepeů, které dokazují též halštátské osídlení Hradiska. — Sběrka J. Floriána v Senoradech. — V. Čapek, ČVMSO 1 (1884), 124 ad.; I. L. Červinka, Hradiska, 33.

147. Sivice (Brno-venkov) — JZ osady

P, H-2

Ze sběrů pocházejí podolské a horákovské střepe (obr. 24: 18, 19). — MM Brno. — J. Nekvasil, disertace II, 433—34.

148. Skalice (Znojmo) — u cihelny u zámku

H-2

V horní části svahu nad potokem se rýsovalo roku 1955 po orbě 10—12 kulturních jam. AÚ ČSAV zde provedl výzkum, jímž prokopal 2 jámy s typickou keramikou, uhlíky, mazanicí, přesleny a zvířecími kostmi. Zejména obj. č. 2 (obr. 8: 6) poskytl velmi početný materiál (obr. 20). — M Moravský Krumlov. — J. Říhovský, AR 11 (1959), 649—653, obr. 243 ad.

149. Slavonice (Jindřichův Hradec) — Písečné

H-?

Jihovýchodně osady Písečné, blízko československo-rakouských hranic, na pravém břehu Moravské Dyje, jsou stopy pravěkého hradiska. Poloha má ostrý spád k západu (k údolí řeky) a k jihu, ze strany severovýchodní byla původně chráněna valem, který je dodnes patrný. Hradisko bylo známo již na počátku 30. let, výzkum zde však prováděn nebyl. Datování lokality je sporné, avšak průzkumem roku 1966 zde byl zjištěn netypický halštátský střepeový materiál. — H. Sprinzl, Sudeta 6, 1930, 81, obr. 6; osobní sdělení J. Poláčka z Jihočeského musea České Budějovice.

150. Slatina (Znojmo) — niva Lamperka

H-3

J. Skutil odtud registruje 4 halštátské jámy, které zde roku 1930 prokopal F. Vildomec; jde snad o pokračování známého sídliště střelického. — Sběrka F. Vildomce na Boskovštejně. — J. Skutil, Sborník Pffr. spol. Moravská Ostrava 6 (1930—31), 152.

151. Smolín (Břeclav) — Pod kapličkou

H-3

Pozdněhalštatský objekt (obr. 8: 5) prokopal zde roku 1960 V. Ondruš v rámci výzkumů MM v Brně. Z objektu pochází pozdněhalštatská keramika (23 % keramiky tuhové — obr. 37: 36—39), 2 přesleny, opracovaný paroh, kousky mazanice a zvířecí kosti. — MM Brno. — V. Ondruš, ČMMB 46 (1961), 51—57, obr. 1—4.

152. Sobůlky (Hodonín) — cihelna pod hřbitovem

P, H-3

Z kulturních vrstev a jam získali Em. Kolibabe a A. Šín keramický materiál, přesleny, závaží a parohové polotovary. Keramika má hrubé formy slezsko-podolské, zejména však pozdněhalštatské (obr. 37: 35, 53—57). — MM Brno. — J. Nekvasil, disertace II. 439 ad.; J. Říhový, AR 8 (1956), 845 obr. 335: 7, 9.

153. Střelice (Znojmo) — niva Lamperka

H-3

Na úpatí svažující se nivy prokopal roku 1924 F. Vildomec pozdněhalštatskou osadu s 21 jámami; roku 1929 tu jmenovaný prokopal dalších 6 jam, později ještě asi 16 jam a další na slatináckém katastru. Materiál není rozříděn podle náleзовých celků. Pochází odtud přes 30 celých nádob (část I., tab. XIII, XIV), četný střeпоový materiál (obr. 35), kolkované střepy (XVI: 1, 2), na 40 přeslenů, hliněný kruh, závěsný terč (XIX: 13), 7 jehlancoových závaží (XX: 11), 2 kamenné brousky, kostěné hroty, parohová šípka (část II., tab. IV: 15), kusy mazanicových omítek s otisky prutů a kůlů a z některé jámy pochází též unikátní bronzová spona s kuželkami (obr. 40: 17). — Sběrka F. Vildomce na Boskovštejně; MM Brno. — F. Vildomec, OP 7—8 (1928—29), 18; týž, Od Horácka k Podyjí 8 (1931), 8; týž, ČVMSO 45 (1932), 37—40, obr. 1; V. Vildomec, VVM 11 (1956), 164.

154. Střelice (Znojmo) — Kopec

H-?

Z místa uvádí F. Vildomec halštatskou vrstvu, z níž zachránil střepy a 2 železná kopí, která se však nedochovala. — F. Vildomec, Od Horácka k Podyjí 8 (1931), 8.

155. Stupešice (Znojmo) — Panská niva

H-3

Z Palliardiho sbírky pochází typický pozdněhalštatský sídlištní materiál (též tuhová keramika), přeslen, polovina bronzového udidla, 3 zlomky bronzového plechového cedníku atd. (obr. 37: 27, 28, 30—32). — MM Brno. — J. Palliard, Vlastivěda moravská II, Hrotovský okres, 1916, 15; J. Nekvasil, disertace II, 459—460.

156. Stupešice (Znojmo) — Polouďelí

H-?

Z místa jsou registrovány halštatské jámy. — J. Palliard, Vlastivěda moravská II, Hrotovský okres, 1916, 15.

157. Suchohrdly (Znojmo) — Deblínec

P

2 km východně Únanova, při vstupu údolím Únanovky do lesa Purkrábky, je opevněné výšinné sídliště. Nalézá se na lesním výběžku na pravém břehu Únanovky, na protáhlém hřbetu, orientovaném SZ—JV a ukončeném příkrými srázy, zejména na SZ (obr. 3: 157). Opevněný výběžek zmíněného hřbetu má rozměry cca 55 × 50 m a je v JV zúžení přepažen asi 20 m dlouhým příkopem, tvořic taktο vlastní akropoli hradiska; v dalším pokračování hřbetu, na rozšiřující se šíji, se pak po dalších 65 m nalézá druhý příčný příkop dlouhý 40 m a vytvářející jakési předhradí. Hradisko objevili F. a V. Vildomcové, kteří tu také provedli drobnou sondáž. Roku 1966 zde provedla sondáž skupina posluchačů PÚ UJEP v Prně, která získala z místa drobný střeпоový materiál stupně HB. — PÚ UJEP. — V. Vildomec, VVM 9 (1954), 84.

158. Suchohrdly (Znojmo) — les Purkrábka

P

Ojedinelá keramika bez bližších zpráv (část I., tab. VIII: 2). — MM Brno.

159. Suchohrdly (Znojmo) — Starý Zámek

P, H-3

Uprostřed lesa Purkrábka, naproti staré opuštěné cihelně, na skalnaté, asi 40 m vysoké ostrožně vybíhající nad severním meandrem říčky Únanovky, je hradisko Starý Zámek (obr. 2, 3: 159). Opevněná plocha hradiska má tvar protáhlého oválu, jehož delší osa (S—J) měří cca 175 m, příčná osa pak 110 m. Val je dobře dochován z jižní a západní strany (v místech přechodu ostrožny v lesnatou rovinu), kde je dokonce zdvojený (vnější val probíhá od vnitřního ve vzdálenosti cca 10—15 m). Vnější i vnitřní val byly sledovány s největší pravděpodobností příkopem z vnější strany. — Starý Zámek znal již I. L. Červinka, výzkum zde prováděl ve 30. letech F. Vildomec; položil tu několik sond, jimiž zjistil osídlení eneolitické, únětické a halštatské a zejména pak prokopal halštatskou mohyly, která se nacházela v JZ části hradiska (viz dále);

zjistil též, že opevnění hradiška pochází z doby halštátské. Podobná zjištění — pokud jde o opevnění a osídlení Starého Zámku — učinili později V. Vildomec a roku 1964 posluchači PŮ UJEP v Brně. Halštátská keramika pocházející z vrstev hradiška (obr. 10: 18—27) představuje typický projev jihomoravského stupně HB, zcela výjimečně se objevily střípky pozdněhalštátské. Průvodní materiál tvoří parohová palice, jehlancovité závaží, přeslen, kusy mazanice s otisky kolíků atd.

O výzkumu mohly na Starém Zámku podává nejpodrobnější zprávu J. Skutíl: „Mohyla měla 22 m v průměru, výška 85 cm. Byla pravidelná, kruhovitá a pěkně urovnaná. Obsahovala celkem 3 pohřby hallštátské, položené na kulturní vrstvě se střepy z doby únětické. Hlavní hrob však byl již dřívě, snad v pravěku vykraden. Měl čtvercovou kamennou obrubu 5,5 × 5,5 m, na dvou místech úplně přerušenu, a to na jedné straně u západního konce průlomem 1,5 metrovým a na východní straně u severního konce otvorem skoro 3metrovým. Pás mezi tímto přerušením ohrady byl dobře znatelný tmavší a kypřejší vrstvou. Byly v něm rozházeny střepy, kravské kosti a také kus lidské čelisti. V sz rohu mohly zůstalo netknuto 9 misek vedle sebe umístěných (obr. 21: 1—5, 21—23, 27), těsně vedle zbylé ohrady na jedné straně 2 železné hroty kopí na sobě položené (obr. 21: 6, 20), pod nimi 5 železných šipek okřídlených (21: 15—19) a dutý kostěný hrot (21: 9). U středu severní strany ohrady zůstala plochá kost (2,6 × 20 cm), ozdobená pětkrát soustřednými kroužky (21: 30; část II., tab. III: 10). Od této ohrady na sever asi ve vzdálenosti 1 m ležela natažena zchátralá ženská kostra ve volné zemi. Měla u sebe hallštátský hrnek s pupíčkem (21: 28), za hlavou 2 bronzové stočené drátky (21: 10, 11), na prsou železný kruh (21: 7). Ve vzdálenosti asi 1,60 m od této kostry začínal třetí volně v zemi položený žárový hrob. Obsahoval prasečí kostru a za ní se řadilo na SZ 9 nádob a to 4 hrnce (21: 29, 31, 34, 35) a 5 stejných vysokých misek (21: 24—26, 32, 33).“ — V. Vildomec k tomu dodává navíc jen to, že kamenná „obruba“ v mohyle byla situována podle světových stran. V inventáři mohly uloženy na Boskovštejně, se nachází ještě železný hrot (21: 8), přeslen (21: 12), zlomek železného kroužku (21: 13), pazourkový ústěp a část železného nožíku (21: 14); tyto předměty pocházejí zřejmě z porušeného pruhu v hrobce. — JM Znojmo; sbírka F. Vildomec na Boskovštejně. — J. Skutíl, Sborník Přir. spol. Moravská Ostrava 6 (1930—31), 152—53; V. Vildomec, VVM 9 (1954), 84—86, s obr.; týž, VVM 11 (1956), 164; týž, osobní sdělení; J. Nekvasil, Sborník II AÚ ČSAV Brno (Vildomeciv), 1963, 52.

160. Syrovice (Brno-venkov) — u silnice do Sobotovic P, H-3

Několik podolských střeplů a přeslen (obr. 13: 32—33) bez bližších zpráv a halštátsko-laténská nádobka (obr. 31: 37) spolu s několika dalšími střeplů a kostmi. — M Židlochovice; MM Brno.

161. Šatov (Znojmo) — ? H-2

Typický horákovský materiál (obr. 24: 21) ze sídliště objeveného J. Palliardim. — JM Znojmo. — J. Palliardi, MAGW 25 (1895), Sitzber. 57; V. Vildomec, VVM 11 (1956), 164.

162. Šardice (Hodonín) — ? P

Několik střeplů podolské kultury se slezskými vlivy (obr. 13: 30) bez bližších údajů. — MM Brno.

163. Šitbořice (Břeclav) — Lišky H-2

Typický střeplový materiál (obr. 24: 22—23) ze sběrů R. Vermouzka. — PŮ UJEP Brno.

164. Šlapanice (Brno-venkov) — Šebesty H-3

Střeplový materiál (obr. 34: 31—32) ze sběrů na polích jižně kóty 238 m. — MM Brno. — J. Skutíl, ZMLM NF 1 (1941), 173; J. Říhový, Přehled výzkumů AÚ Brno za rok 1963, 17.

165. Štěpánovice (Třebíč) — Panská niva H-3

Při výzkumu neolitického sídliště zachytil zde J. Palliardi též halštátské jámy. Z jeho sbírků pochází typická horákovská keramika (obr. 34: 1—17), přesleny, 2 zlomky železných nožíků, kus bronzového drátu a zvířecí čelist (bobr). — MM Brno. — Nápis J. Palliardiho v krabici s materiálem; F. Vildomec, Praehistorie okresu moravsko-budějovického, 1927, bez paginace.

166. Tasovice (Znojmo) — zaniklá osada Popovice H-?

F. Vildomec odtud registroval halštátské střeplů. — F. Vildomec, Od Horácka k Podyjí 8 (1931), 8; V. Vildomec, VVM 11 (1956), 164.

167. Tetčice (Brno-venkov) — cihelna u Křibů H-?

Odpadová jáma s halštátskými střeplů z roku 1937. — J. Nekvasil, disertace II, 483.

168. Těšetice (Znojmo) — Palliardiho oihelna H-?
 Horákovské střepy získané terénním průzkumem roku 1955. — PÚ UJEP Brno.
169. Těšetice (Znojmo) — Vinohrady H-2, H-3
 V letech 1956—58 byla zde prozkoumána PÚ UJEP v Brně horákovská osada. — JM Znojmo.
 — V. Podborský, Die Hallstattiedlung in Těšetice, *Fontes archaeologici Pragenses* 9, 1965.
170. Těšetice (Znojmo) — za kostelem H-?
 Horákovské střepy ze sběrů. — PÚ UJEP Brno.
171. Trboušany (Brno-venkov) — ? P
 Slezský střep (obr. 13: 31) bez dalších údajů. — MM Brno.
172. Troubsko (Brno-venkov) — nad farou P, H-1, H-3
 V letech 1944 a 1947 provedl zde výzkum F. Mikulášek; prokopal celkem 4 jámy většinou kruhového půdorysu (obr. 9: 7) o rozměrech od 1,60 m do 6,60 m, s typickým keramickým materiálem (část I, tab. VI: 2, 5, 8) stupně HB a dalšími drobnými předměty. — V MM v Brně jsou uloženy též pozdněhalátské střepy (obr. 31: 38—40) a bronzový houpačkovitě prohnutý náramek. — NM Praha; MM Brno. — J. Nekvasil, *disertace* II, 485 ad., III, tab. 82.
173. Trstěnice (Znojmo) — budovy JZD H-2, H-3
 Z rozoraného halátského sídliště zachránil roku 1960 J. Kaufman střepy horákovské kultury a též několik střepů pozdních. — M Moravský Krumlov. — Osobní sdělení J. Kaufmana.
174. Tulešice (Znojmo) — ? H-2
 Typický střepový materiál bez bližších údajů. — MM Brno.
175. Tvarožná (Brno-venkov) — Pod kopci P, H-3
 Na pravém břehu Tvaroženského potoka prokopal roku 1943 J. Poulik celkem 11 kulturních jam s velmi pozdní keramikou (obr. 36) a dalšími drobnými předměty. V materiálu je přimíšen též zlomek slezského šálku (obr. 36: 16). — MM Brno. — J. Poulik, *archív* AÚ ČSAV Brno, č. j. 216/48; J. Meduna, *Přehled výzkumů AÚ Brno za rok 1963*, 14.
176. Tvořihráz (Znojmo) — U lisovny H-2
 Na jižním vinorodém svahu SZ osady prokopal začátkem 90. let minulého století J. Palliardi několik halátských jam, z nichž pochází typická keramika (obr. 19: 26—35) a parohový hrot. — MM Brno. — J. Palliard, *MAGW* 24 (1884), Sitzber. 33; I. L. Červinka, *Morava za pravěku*, 229; F. Vildomec, *Od Horácka k Podvyjí* 8 (1931), 8.
177. Uhřice (Vyškov) — ? H-?
 Podle zprávy I. L. Červinky zde prokopal M. Chleborád několik halátských jam. — J. Nekvasil, *disertace* II, 507-8.
178. Vacenovice (Třebíč) — ? H-3
 Z Palliardiho sbírky pochází pozdněhalátský střepový materiál (obr. 34: 25—30), přeleny, část železného kopí, bronzové plíšek a 2 kamenné brousky (obr. 34: 18—24). — MM Brno. — F. Vildomec, *Praehistorie okresu moravsko-budějovického*, bez paginace.
179. Valeč (Třebíč) — Holubské H-3
 Z místa jsou registrovány střepy ze sběrů J. Odehnala. — J. Nekvasil, *disertace* II, 512.
180. Vedrovice (Znojmo) — Mokry žleb H-3
 SV Vedrovic, cca 1,5 km od místního kostela, se nachází v lesním údolí drobné, původně asi opevněné sídliště (obr. 4: 180). Pod kótou 363 m protéká zde údolím ve směru SZ—JV malý potůček; na něj se ze SZ napojuje jiný potůček vytékající z menšího rybníka. Oba toky uzavírají malou rovnou, nepravidelně oválnou plošinu (93 × 18—55 m) s terasovitou úpravou téměř po celém obvodu, vyjma SZ strany, kde plošinu uzavírá zamokřená cesta. — Sídlíště v Mokřem žlebě uveřejnil prvý (i s jednoduchým plánkem) J. Knies. V Čapek odtud získal halátské střepy, přeleny, opracované parohové větve a mazanici s otisky štipaného dřeva; z jeho sbírky je MM v Brně dochována 1 krabice materiálu (obr. 33: 1—6). — I. L. Červinka, *Morava za pravěku*, 255; J. Nekvasil, *disertace* II, 554 ad.
181. Vedrovice (Znojmo) — Vinohrad H-2
 Roku 1932 zde zjistil J. Kaufman 27 naoraných halátských jam, z nichž 3 prokopal;

obsahovaly prý jen málo střepů, kostěná šídla a přesleny. — Roku 1960 při rigolaci pod vinohrad byly zde jámy silně poškozeny a J. Kaufman z nich sesbíral horákovské střepy. — M Moravský Krumlov. — J. Skutil, ČMMZ 33 (1946), 141; osobní sdělení J. Kaufmana.

182. Velatice (Brno-venkov) — Půllány

P, H-?

V trati Přední Půllány prozkoumal v 30. letech J. Poulík halštátskou železářskou pec. — Roku 1959 zjistili členové AÚ ČSAV v Brně průzkumem v trati Prostřední Půllány větší podolské sídliště. — AÚ ČSAV Brno. — I. L. Červinka, Příroda 31 (1938), 65—7; R. Pleiner, Základy slovanakého železářského hutnictví, 80; J. Tejral, Přehled výzkumů AÚ ČSAV Brno za rok 1959, 161.

183. Velatice (Brno-venkov) — Maxlovka

P

Z jámy získal T. Ondráček 2 slezská osudí (obr. 13: 27, 28) a další střepový materiál, který se nedochoval. — MM Brno. — I. L. Červinka, rukopisný soupis kultury popelnicových polí na Moravě, 81 (archiv AÚ ČSAV Brno).

184. Velké Hostěrádky (Břeclav) — Hoštěnky

H-?

Na svahu nad potůčkem je ve spodní části halštátské, ve vyšších polohách laténské sídliště. — AÚ ČSAV Brno. — K. Ludikovsky, Přehled výzkumů AÚ ČSAV Brno za rok 1960, 77 ad.

185. Vémyslice (Znojmo) — ?

P

Střepový materiál (obr. 13: 34—35), přeslen a zvířecí kosti bez dalších zpráv. — MM Brno. — J. Nekvasil, disertace II, 529 ad.

186. Vícemilice (Vyškov) — pole u sv. Jána

P, H-3

Roku 1929 zde vykopal A. Procházka žárový hrob v sídelní jámě slezské kultury. — V MM v Brně jsou dále uloženy pozdní střepy (obr. 34: 33—36) bez bližších zpráv. — MM Brno. — J. Skutil, Sborník Pflr. spol. Moravská Ostrava 6 (1930-31), 142; J. Nekvasil, disertace II, 532.

187. Viničné Šumice (Brno-venkov) — ?

H-?

I. L. Červinka a J. Nekvasil uvádějí z místa horákovské střepy, které se však nedochovaly. — J. Nekvasil, disertace II, 533.

188. Výrovice (Znojmo) — homolovitý kopec u vsi

H-1

Na svazích kopce prozkoumal F. Vildomec několik halštátských jam, v nichž se našla keramika a bronzová jehlice (obr. 16: 32—35). — MM Brno. — F. Vildomec, Od Horácka k Poddyjí 8 (1931), 8.

189. Vysočany (Znojmo) — Pallardiho hradisko

H-3

Na horním toku říčky Želetavky, asi 2 km severně Vysočan, je nad býv. Koberovým mlýnem na strmém skalnatém výběžku nevelké výšinné sídliště (kóta 400 m). Sídliště tvoří rozeklaný úzký, k SV mírně se rozšiřující ostroh, dlouhý asi 70 m, dosahující maximální šíře 35—40 m. Ostrožna vybíhá k západu silně zúženou šíjí (šírokou jen asi 8—9 m) do náhorní roviny. Celá poloha je ze tří stran obtékána meandrující Želetavkou (obr. 4: 189). Z hlediska strategického jde o ideálně volenou polohu, chráněnou dobře již přírodním prostředím a navíc dvěma umělými příkopy na šíji; oba příkopy jsou vylámany ve skále do hloubky kolem 80 cm, jejich šířka je při spodu až 2 m, nahoru se rozšiřuje až na 2,5 m. Poblíž vnitřního příkopu je skalnatý útvar „skalní brána“ (část I, tab. I: 3), který ještě znesnadňuje vstup do vlastního sídliště. — K objevení hradiska došlo mezi oběma světovými válkami a jeho pojmenování bylo místními badateli určeno k památce J. Pallardiho. Nálezy tu sbíral L. Meduna a F. a V. Vildomcové. V. Vildomec tu také provedl sondáž a publikoval prvou zprávu o lokalitě. V letech 1949—1959 zde prováděl se skupinou učitelů výkopy J. Sobotka, ředitel školy v Dolních Lažanech. Roku 1959—1960 zorganizoval na hradisku komplexní archeologický výzkum J. Poláček z Krajského musea v Jihlavě, který také připravuje celkovou publikaci naleziště. V nálezovém materiálu zcela převažuje eneolit, jistá část keramiky je mladohradištní a pouze menší soubor je pozdněhalštátský (obr. 33: 7—26). — M Moravské Budějovice; M Jihlava. — V. Vildomec, AR 3 (1951), 31—33, obr. 23; J. Poláček, archiv AÚ ČSAV Brno. č. j. 1863/61; V. Podborský, SPFFBU E 11 (1966), 128—131, obr. 3, 4.

190. Zastávka u Brna (Brno-venkov) — Kozinec

H-3

2 km SSSZ Zastávky, nad soutokem Bobravy a potoka Bílá voda, se táhne ve směru SZ-JV samostatný zalesněný hřbet. JV těsně pod ukončením hřbetu vyúsťuje Mariánské a Chroustovské údolí; SZ těsně podél hřbetu Kozince vede Mariánským údolím silnice Rosice—Litostrov. Hřbet

Kozince má úzkou šíji s nejděší výškou 390 m. Tato šíje se na SZ zužuje a zde je též přefata dvěma příkopy s valovým násypem vždy směrem dovnitř hradiška; oba fortifikační pásy jsou dlouhé cca 23 m a vzájemně jsou od sebe vzdáleny 25 m. Směrem JZ šíje značně klesá a poněkud se rozšiřuje. Ve vzdálenosti asi 280 m od prvního příkopu, ještě nad vyústěním hřbetu do údolí, je další příčný val, dlouhý 30 m, se sotva znatelným příkopem. Z východu a západu je poloha dostatečně chráněna příkrými srázy (obr. 4: 190). — Na naleziště upozornili autora J. Unger a H. Maier, kteří zde společně zjistili kulturní vrstvu zejména na východním svahu šíje a získali odtud halštatský střeškový materiál. Podobný střeškový materiál zde získali členové PÚ UJEP při průzkumu roku 1965. — PÚ UJEP Brno. — J. Unger, archiv PÚ UJEP Brno.

191. Znojmo — Hrad

P, H-3

Na ostrožně znojmského Hradu, obtékané ze tří stran Dyjí a pouze z východu otevřené do rovného terénu, zjistil J. Palliardi při úpravách nádvoří v roce 1882, 1887 a 1894 kromě jiných kultur též sídlištní halštat. Z nečetných dochovalých nálezů zasluhuje zmínky zejména pozdní keramika (část I., tab. VIII: 6; obr. 33: 27—30). Bylo tu však také osídlení stupně HB, jak svědčí vyobrazení v citovaných publikacích. — MM Brno. — J. Palliardi, ČVMŠO 5 (1888), 115 ad.; I. L. Červinka, Hradiska, 38—39, tab. VI, VII; týž, Morava za pravěku, 235, tab. XXXIX—XL.

192. Znojmo — Hradiště

P

Na tomto známém staroslovanském hradisku byla výzkumy PÚ UJEP (prof. F. Kalousek) zjištěna též sídlištní vrstva z mladší doby bronzové a dále pohřebiště stupně HB. — PÚ UJEP Brno. — F. Kalousek, SPFFB C 2 (1955), 13 ad.

193. Zvonovice (Vyškov) — ?

H-?

Podle zprávy I. L. Červinky objevil na katastru obce halštatské sídliště H. Freising. — J. Nekvasil, disertace II, 563.

194. Želešice (Brno-venkov) — ?

H-1

Rada typických střešpů (obr. 16: 36—42) bez bližších zpráv. — MM Brno.

ЮЖНОМОРАВСКОЕ ГАЛЬШТАТСКОЕ ПОСЕЛЕНИЕ — II

В „Сборнике трудов философского факультета Университета Я. Э. Пуркише г. Брно“, серия E 15, 1970, 7—102, рис. 1—37, табл. I—XX была опубликована первая часть статьи, посвященной исследованиям южноморавских гальштатских поселений. Статья содержит историю исследований проблематики южноморавского гальштата. Автор в своей статье определяет территорию и хронологию находок исследуемых поселений. Далее автор описывает различные виды исследуемых поселений (поселение, построенные на возвышенности или в низменности, поселения укрепленные и неукрепленные, аграрные, производственные, пещерные). Автор также отмечает проблематику классификации объектов поселений и их функции и анализирует керамические коллекции, найденные в южноморавских гальштатских поселениях (в том числе мелкие глиняные предметы).

Вторая часть данной статьи посвящена анализу найденных металлических предметов (фибулы, булавки, иглы, браслеты, ножи, долота, шилья, копыя, наконечники стрел и др.), каменных артефактов (скалываемые орудия, бруски, подвески, каменные булавки, зернотерки и песты для растирания зерна), роговидных и костяных предметов (черепки, орудия для глаженья, шпильки, мотыги, шилья, резцы, наконечники, острия, булавки, подвески, дудки, коньки, молоты) и затем также янтарных и стеклянных изделий (см. рис. 40, 41, табл. I—IV). В заключении статьи автор рассматривает относительную хронологию и историко-общественные вопросы. Результатом статьи является прежде всего создание относительной хронологии системы позднебронзового (HB), гальштатского (HC-D) и позднегальштатского этапов в Моравии (рис. 42). Эта система была создана на основе типологического анализа керамических изделий, найденных в отдельных поселениях (ср. рис. 39 первой части исследования — тот же самый сборник, E 15, 1970). Отдельные фазисы поселений автор сравнивает с временем коллекций, найденных в погребениях, возникновению которых автор в данной работе не уделяет внимания.

Коллекции предметов из южноморавских гальштатских поселений не являются — с точки зрения характера отдельных поселений и археологического обоснования некоторых коллекций — достаточно пригодными для установления относительной хронологии,

вследствие чего хронологическую систему южноморавского гальштата можно создать только на основе общего синтеза. Несмотря на все это, проведенный автором анализ позволил выделить определенные эволюционные этапы в зависимости от характеристики отдельных поселений и распределить эти этапы в относительной эволюционной последовательности. отождествить их с главными ступенями обычной хронологической системы можно только приблизительно. Основные эволюционные фазисы составляют три более широких периода времени, которые имеют значение самостоятельных исторических этапов: позднебронзовый (НВ), гальштатский (НС-D) и позднегоальштатский этапы (время перед экспансией кельтов и их вторжением в южную Моравию приблизительно до половины 3 стол.).

Развитие позднебронзовых поселений находится в связи с подольской культурой, периодизацию которой можно отнести также к материалу отдельных поселений: в коллекциях, описанных в вышеприведенной работе, можно заметить два основных фазиса, из которых относительно старший представляют находки из городища Плавец, отчасти также находки из городищ Кржепице и Брно-Обржаны. Оба эти фазиса являются младшими, чем так наз. клентичский горизонт (НА₂-НВ₁), разработанный Й. Ржиговским. Кажется, что заселение позднебронзовых городищ можно отнести, главным образом, к ступени НВ₂. В южной Моравии до сих пор не удалось классифицировать в изолированном виде ступень НВ₃, однако, по всей вероятности, это удастся на основе изучения некоторых находок в погребениях (Мутенице, некоторые коллекции из Подоли и Брно-Обржаны, находки в погребениях в городище Шумарник), относящихся уже к самому началу НС.

Гальштатский этап развития южноморавских гальштатских поселений исследуется автором в промежутке двух степеней гораковской культуры: старшей и средней степени. Древнегораковская ступень представлена в коллекциях поселений пока недостаточно, что можно объяснить тем, что проводимые исследования еще не закончены; ее существование вытекает из факта возникновения самой гораковской культуры, потому что в противном случае между подольской культурой и средней гораковской ступенью не было бы никакой эволюционной непрерывности. В коллекциях поселений древнегораковская ступень пока лучше всего представлена объектом № 1 из Подивина, керамикой с сильными подольско-силезскими следами, отличающимися преимущественно морфологических признаков гораковской культуры и недостатком типичных расписных и полированных украшений на керамических изделиях. Относительная хронология этой степени вытекает из типологии керамики, которую надо отнести к началу степени НС. — Средняя (классическая) гораковская ступень отличается как очень богатой и выразительно профилированной керамикой, частым применением рисунка и полировки на графите, так и возобновлением орнамента, проводимого при помощи зубчатого колесика, и началом применения раствора украшения. В поселениях весьма редко находятся металлические предметы, прежде всего застежки в виде арфы и лодки. Средняя гораковская ступень представлена наиболее богато в коллекциях из поселения Тешетице, особенно в объектах №№ 30 и 47; эти коллекции представляют собой старший фазис средней гораковской степени. Ее младший фазис характеризуют коллекции из поселения Беаков, особенно объект № 1. Развитие обоих фазисов средней степени гораковской культуры могут документировать коллекции из погребений (или из курганов, как об этом писал М. Шолле): тешетицкий фазис поселений представлен курганными могильниками типа Гораков и Брно-Голаски, безаковский фазис — некоторыми курганами из поселков Бошовице, Поповице, Райград и т. д. Керамика и металлические предметы, встречающиеся очень редко в коллекциях поселений, свидетельствуют о том, что средняя гораковская ступень уже входит в НД. — Начало поздней гораковской степени можно отнести к тому времени, когда на керамических предметах появились значительные типологические и технологические изменения и изменения в украшениях. Это не могло произойти прежде, чем после того времени, когда перестали существовать младшие гораковские курганы, керамика которых еще не несет следов этих изменений. Границу между средней и поздней гораковской ступенью можно отнести приблизительно к V веку, когда можно было проследить влияние древнелатенской технологии в производстве керамических изделий; после 400 года древнелатенскую культуру южнонемецкой области сменяет латенская культура исторических Кельтов. В то время как в прародине Кельтов наблюдается определенный общественный и культурный перелом между древнелатенским этапом (НД/LA) и началом кельтской экспансии, то в южной Моравии подобный кризис можно наблюдать (на основании того, что прекращается как развитие младших курганов, так и отдельных поселений) уже в начале позднегоальштатской степени. Про-

движение поздних поселений гораковской культуры на периферию первоначальной территориальной области и экспансивные стремления гораковской культуры на север находятся в тесной связи с этим кризисом, подобно тому как княжеское погребение в Бычьей скале, являющееся для южноморавской среды чем-то чужим. Поселение Яромержице является одним из немногочисленных поселений, свидетельствующих о непрерывном переходе из среднегораковской степени в позднегораковскую степень. Часть яромержицких находок могла бы быть отнесена к старшему фазису поздней степени гораковской культуры, но на ней еще незаметны следы окончания развития материальной культуры. В IV веке, во время кельтской экспансии и более частого употребления керамики со штамповым украшением, исчезают из поселений последние симптомы собственного гальштата, керамика явно приобретает признаки латенской культуры и одновременно появляются смешанные с графитом керамические изделия. Этот фазис представлен прежде всего находками поселения Стржилице-Слатина и объектом № 3 из поселения Просимержице. Это относится к тому времени, когда поселения приходят в упадок, они беднеют. Все это результат изоляции местного гальштатского народа и его вытеснения на периферию его первоначальной области. Обеднение поселений можно наблюдать особенно в могильниках (Марефы). Как долго еще жил гальштатский народ во время кельтской оккупации, нельзя в настоящее время точно сказать. Наличие следов позднегальштатской культуры в I веке до нашей эры не было для Моравии еще доказано. Последний горизонт позднегальштатских поселений, который можно еще определить — это поселение Тварожна — на основе механического вычисления, относится, по всей вероятности, к III веку, но это самый крайний реальный предел.

Перевел Йиржи Бронец

DIE SÜDMÄHRISCHEN HALLSTATTZEITLICHEN SIEDLUNGEN — II

In der Revue Sborník prací filosofické fakulty UJEP, Serie E 15, 1970, 7—102, Abb. 1—37, Taf. I—XX, erschien der erste Teil der Studie des Autors über die südmährischen hallstattzeitlichen Siedlungen; sie enthielt Abhandlungen über die Geschichte der Erkenntnis der Siedlungsproblematik der südmährischen Hallstatts, begrenzte den Fundkataster und die chronologische Spannweite der untersuchten Siedlungen, erörterte die Arten von Siedlungen (Höhensiedlungen, offene, befestigte, Agrar-, Produktions-, Höhlensiedlungen), umriß die Problematik der Klassifikation der Siedlungsobjekte und deren Funktion und lieferte eine Analyse des keramischen Inventars der südmährischen hallstattzeitlichen Siedlungen (unter Einschluss kleiner Tongegenstände).

In diesem zweiten Teil folgt anschließend eine Analyse der Metallgegenstände (Fibeln, Nadeln, Spangen, Armringe, Messer, Meißel und Ahlen, Lanzen- und Pfeilspitzen), ferner der steinernen Artefakte (Spaltindustrie, Wetzsteine und Anhängsel, „Streitkolben“, Gußformen, Quetsch- und Brechsteine), der hörnerne und beinernen Gegenstände (Messergriffe, Glättzeuge, „Spulen“, Hacken, Ahlen und Stecher, Spitzen, Nadeln, Pfeilspitzen, Anhängsel, Pfeifen, Schlittschuhe, Keulen) und schließlich der Gegenstände aus Bernstein und Glas (vgl. Abb. 40, 41, Taf. I—VI). Abschließend werden dann die Fragen der relativen Chronologie und der Gesellschaftsgeschichte behandelt. Die Studie gibt ferner insbesondere in einer Bearbeitung des relativ-chronologischen Systems der späten Bronzezeit (HB) und der Hallstattzeit (HC-D) sowie der späten Hallstattzeit in Mähren (Abb. 42.) Dieses System beruht auf einer typologischen Analyse der Siedlungskeramik (vgl. Abb. 39 des ersten Teiles der Studie in: SPFFBU E 15, 1970, Abb. 39). Die einzelnen Siedlungsphasen werden dann auch mit dem Inventar der Gräber konfrontiert, das aber in der Arbeit nicht analysiert wird.

Das Fundinventar der südmährischen hallstattzeitlichen Siedlungen eignet sich — mit Rücksicht auf den Charakter der Siedlungskomplexe sowie im Hinblick auf die Entwertung einiger Komplexe — nicht allzu sehr für eine relative Chronologie; die definitive Bearbeitung des chronologischen Systems des südmährischen Hallstatts bleibt daher der generellen Synthese vorbehalten. Trotzdem ergab sich aber aus der Analyse die Möglichkeit, gewisse Entwicklungsstadien auszuklammern, die nach charakteristischen Fundstätten bezeichnet und in eine wahrscheinliche Entwicklungsfolge eingegliedert werden können. Sie lassen sich aber nur annähernd mit den Hauptstufen des gängigen chronologischen Systems identifizieren. Die grundlegenden Entwicklungsphasen lassen sich zu drei weitergefassten Zeitabschnitten zusammenstellen, die

die Bedeutung selbständiger historischer Etappen haben: es ist dies der Abschnitt der späten Bronzezeit (HB), die Hallstattperiode (HC-D) und der späthallstattzeitliche Abschnitt (in der Zeit kurz vor der Keltenexpansion und im Zeitpunkt des faktischen Eingreifens der Kelten in Südmähren bis etwa zur Mitte des 3. Jh.).

Die Entwicklung der spätbronzezeitlichen Siedlungen steht mit der Podoler Kultur in Verbindung, deren Periodisierung auch auf das Siedlungsmaterial bezogen werden kann: in dem in der vorliegenden Arbeit zusammengetragenen Material lassen sich 2 Hauptphasen herausarbeiten, von denen die relativ ältere verhältnismäßig isoliert am Burgwall bei Plaveč, teilweise auch in Křepice und in Brno-Obřany festgehalten ist; die jüngere Phase dominiert in Brno-Obřany. Diese beiden Phasen gehören zum jüngeren Klenčnický Horizont (HA₂-HB₁), wie er von J. Řihovský ausgearbeitet wurde. Danach hat es den Anschein, daß der Schwerpunkt der Besiedlung der spätbronzezeitlichen Burgwälle in der Stufe HB₂ liegt. Die Stufe HB₂ konnte in isolierter Form bisher in Südmähren nicht ausgearbeitet werden, anscheinend wird dies aber aufgrund einiger Gräberfunde möglich sein (Mutěnice, einige Komplexe aus Podolí, Brno-Obřany, Gräberfunde aus dem Burgwall Šumárník), die bereits unmittelbar am Beginn von HC stehen.

Der hallstattzeitliche Abschnitt der Entwicklung der südmährischen hallstattzeitlichen Siedlungen wird im Intervall der zwei Stufen der Horákov Kultur: der älteren und mittleren Stufe verfolgt. Die Althorákov Stufe ist im Siedlungsfonds vorderhand schwach vertreten, was sich mit dem bisherigen Ausgrabungsstand erklären läßt; ihre Existenz ergibt sich bereits aus der Tatsache der Entstehung der Horákov Kultur an sich, denn zwischen der Podoler Kultur und der mittleren Horákov Stufe gäbe es sonst keine Entwicklungskontinuität. Im Siedlungsmaterial ist die Althorákov Stufe vorderhand am besten durch das Objekt Nr. 1 aus Podivín repräsentiert, mit einer Keramik mit starken Reminiszenzen an die Podoler und schlesische Kultur, mit vorherrschenden morphologischen Merkmalen der Horákov Kultur, aber mit deutlichem Mangel an typischer Bemalung und einpolierter Verzierung an der Keramik. Die relativchronologische Einstufung dieser Stufe ergibt sich aus der Typologie der Keramik, die an den Beginn der Stufe HC zu verlegen ist. — Die mittlere (klassische) Horákov Stufe bringt eine Hochblüte der scharf profilierten Keramik, die uneingeschränkte Anwendung von Bemalung und Einpolierung sowie auch die Belegung des Rädchenornaments und den Beginn der Rasterverzierung mit sich. Seltenes Begleitmaterial der Siedlungen sind Metallgegenstände, insbesondere Harfen- und Kahnföbeln. Die mittlere Horákov Stufe wird im Siedlungsmaterial am besten in zahlreichen Komplexen aus der Siedlung bei Těšetice, besonders in den Objekten Nr. 30 und 47, repräsentiert; die erwähnten Objekte zeigen die ältere Phase der mittleren Horákov Stufe. Ihre jüngere Phase kann durch die Siedlung bei Bezkov, namentlich durch das dortige Objekt Nr. 1, charakterisiert werden. Die Zweiphasenentwicklung der mittleren Stufe läßt sich auch im Grabmaterial nachweisen (sowie in den Grabhügeln, wie M. Šolle aufzeigte): der Siedlungsphase von Těšetice würden die Hügelgräber vom Typus Horákov und Brno-Holásky, der Phase von Bezkov einige Grabhügel aus Bošovice, Popovice bei Rajhrad usw. entsprechen. Die Entwicklung der Keramik und die spärlichen Metallgegenstände aus den Siedlungskomplexen deuten darauf hin, daß die mittlere Horákov Stufe in die Stufe HD übergreift. — Die späte Horákov Stufe beginnt zu einem Zeitpunkt, da sich in der Keramik einschneidende typologische, technologische und ornamentale Veränderungen äußerten; das war nicht früher als nach dem Untergang der jüngeren Horákov Grabhügel, deren Keramik von diesem Umschwung noch nicht nachhaltiger erfaßt wurde. Die Grenze zwischen der mittleren und späten Horákov Stufe liegt irgendwo im 5. Jahrhundert, wo man mit den ersten Einflüssen rechnen kann, die Anklänge an die altlatènezeitliche Technologie in der Keramikherstellung mit sich brachten; nach dem Jahr 400 wird die altlatènezeitliche Kultur des süddeutschen Gebietes von der La-Tène-Kultur der historischen Kelten abgelöst. Wenn in der Urheimat der Kelten ein gewisser gesellschaftlicher und kultureller Umbruch gerade zwischen der altlatènezeitlichen Periode (HD/LA) und dem Beginn der Keltenexpansion verzeichnet wird, läßt sich in Südmähren eine ähnliche Gesellschaftskrise (sowohl aufgrund der Entwicklungszäsur der jüngeren Grabhügel, als auch aufgrund der Diskontinuität der Siedlungen) bereits zu Beginn der späthallstattzeitlichen Stufe feststellen. Die Verschiebung der späten Siedlungen der Horákov Kultur zur Peripherie des ursprünglichen Katasters und die Expansionsbestrebungen der Horákov Kultur nordwärts hängen mit dieser Krise zusammen, ebenso wie die Fürstenbestattung in Býč skála, die ja sonst dem südmährischen Milieu fremd ist. Eine der wenigen Siedlungen, wo man auf eine kontinuierliche Entwicklung aus der mittleren in die späte Horákov Stufe schließen kann, ist die von Jaroměřice. Ein Teil des dortigen Materials könnte direkt die ältere Phase der Spätstufe repräsentieren, die Entwicklung der materiellen Kultur endet damit aber nicht. Im 4. Jahrhundert, in der Zeit der eigentlichen Keltenexpansion und der reichlicheren Anwendung der Stempelkeramik, verlieren sich aus den Siedlungen die letzten Symptome der eigentlichen Hallstattkultur, die Keramik beginnt sich

deutlich zu latinisieren, und Hand in Hand damit tritt in reichlichem Masse graphitierte Keramik auf. Diese Phase wird insbesondere durch die Siedlung bei Střelice—Slatina repräsentiert, von den Siedlungskomplexen sodann durch Objekt Nr. 3 aus Prosiměfice. Es ist dies bereits deutlich eine Verfallszeit, in der sich die Ärmlichkeit der Siedlungen als Reflex der Isolierung der Hallstätter Bevölkerung und ihrer Verdrängung an den Rand des ursprünglichen Katasters äußert. Die Armut zeigt sich markant besonders auf den Gräberfeldern (Marefy). Wie lange sich das Fortleben der Hallstätter Bevölkerung Südmährens in der Zeit der Keltenokkupation verfolgen läßt, kann heute nicht genau gesagt werden. Die Möglichkeit des Vorkommens von Überbleibseln der späthallstattzeitlichen Kultur noch im 1. Jh. v. u. Z. scheint vorderhand für Mähren nicht nachweisbar zu sein. Der am besten auf der Lokalität bei Tvarožná festgestellte, letzte noch erfaßbare Horizont („Verfallshorizont“) der späthallstattzeitlichen Siedlungen könnte durch mechanische Berechnung vielleicht ins 3. Jahrhundert verlegt werden, was aber die äußerste reale Grenze wäre.

Übersetzt von Dr. Alfons Hubala